

Met het oog op de toekomst

Verkenning naar de kennisvragen over misdaad en misdaadbestrijding
in 2010

Verkenningscommissie:

Prof. dr. G.J.N. Bruinsma (NSCR en UL)

Prof. dr. H.G. van de Bunt (EUR en VU)

Prof. dr. I. Haen Marshall (University of Nebraska at Omaha, USA)

Manten Grafisch Ontwerpbureau, Rotterdam 2001

Adviesraad voor het
Wetenschaps- en Technologiebeleid

Dit boek is uitgegeven in de reeks AWT-Achtergrondstudies
als achtergrondstudie nummer 24

Het secretariaat van de AWT is gevestigd aan de:

Javastraat 42
2585 AP Den Haag
tel 070 - 363 9922
fax 070 - 360 8992
secretariaat@awt.nl
www.awt.nl

Eindredactie: Véronique Timmerhuis

Omslagontwerp: Mantén, Grafisch Ontwerpbureau, Rotterdam

Deze publicatie is te bestellen via de Postbus 51 informatiedienst,
tel: 0800-8051 of www.postbus51.nl
of via de website van de AWT www.awt.nl

Auteursrecht voorbehouden

Niets uit deze uitgave mag worden openbaar gemaakt of verveelvoudigd, opgeslagen in een dataverwerkend systeem of uitgezonden in enige vorm door middel van druk, fotokopie, microfilm of welke andere wijze ook zonder toestemming van de AWT.

Den Haag, December 2001

ISBN 99-77005-06-4
Nugi: 661, 694
f25,-

Inhoudsopgave

Ten geleide	5
Voorwoord	7
1 Inleiding	9
1.1 Doel- en vraagstelling	10
1.2 Werkwijze	11
1.3 Opbouw van het rapport	11
2 Criminaliteit en criminaliteitsbestrijding in 2010	13
2.1 Inleiding	13
2.2 Criminaliteit: geen exclusief onderwerp voor politie, justitie en criminologen	13
2.3 Relevante maatschappelijke veranderingen	20
2.4 Ontwikkelingen in de bestrijding van criminaliteit	36
3 Kennisinstructuur op het gebied van criminaliteit en criminaliteitsbestrijding	47
3.1 Achtergrond en geschiedenis van de kennisinstructuur in Nederland na de Tweede Wereldoorlog	50
3.2 De vraag naar kennis	54
3.3 De productie van kennis	59
3.4 De verspreiding van kennis	62
3.5 De kennisinstructuur in het buitenland: wat kan Nederland ervan leren?	64
3.6 Een beoordeling van de huidige kennisinstructuur	65
4 Conclusies en aanbevelingen	69
4.1 Samenvatting en conclusies	69
4.2 Aanbevelingen	72
5 Bibliografie	79

6 Bijlagen	85
I Samenstelling verkenningcommissie en klankbordgroep	85
II Geraadpleegde personen	85
III Onderwijs en onderzoek naar criminaliteit en criminaliteitsbestrijding in West Europa door René van Swaaningen (EUR)	88
IV Onderwijs en onderzoek in de Verenigde Staten door Ineke Haen Marshall (University of Nebraska at Omaha, USA)	111
V Kennisproductie in Nederland	124
VI Universitair Onderwijs in Nederland op het gebied van criminaliteit en criminaliteitsbestrijding	135

Ten geleide

Wetenschappelijk onderzoek van criminaliteit, een Verkenning.

De AWT laat Verkenningen uitvoeren op maatschappelijke terreinen waarin zich aanmerkelijke transities voordoen die om een heroriëntering naar een passende toesnijding van het wetenschappelijk onderzoek vragen. Daarbij moet de probleemeigenaar aanwijsbaar en de Verkenning multidisciplinair van aard zijn.

Criminaliteit is zo'n terrein. ICT en globalisering introduceren nieuwe dimensies in de misdaad. De actualiteit van de dag spreekt voor zich. Terrorisme, mensensmokkel, groepsgeweld en groepsvandalisme, milieudelicten, drugshandel zijn voorbeelden van crimineelgedrag dat leunt op de nieuwe dimensies in tijd en plaats, waarmee de zichtbaarheid van de misdaad en de daders gemaskeerd wordt. Andersoortige identificaties, zoals het menselijk genoom, de irisspectroscopie, de stemherkenning en de digitale beveiliging bij teletransacties dragen bij aan betere preventie en bestrijding van criminaliteit. Databanken ondersteunen dit. Voorts is er aandacht voor het slachtoffer en vooral voor de potentiële slachtoffers: de nazorg en de veiligheidspercepties.

In Nederland is historisch gezien het wetenschappelijk onderzoek vooral gericht op de criminologie: de studie van de misdaad als maatschappelijk, antropologisch en psychologisch verschijnsel. Veelal in de juridische context van handhaving van de rechtsorde. Criminaliteitsonderzoek houdt zich bezig met de brede variëteit aan schaalgrootten en aan verschijningsvormen van de misdaad, met hun specifieke preventie, opsporings- en bestrijdingsmethoden en hun oorzakelijke verklaringen. Het wetenschappelijk criminaliteitsonderzoek komt geleidelijk aan op gang in ons land, maar ontbeert een samenhangend, lange termijn, multidisciplinair gericht masterplan met een vaste inbedding in het nationale onderzoekbudget.

De AWT prijst zich gelukkig drie onderzoekers van het eerste uur, prof. Bruinsma, prof. Van de Bunt en Mw. prof. Haen Marshall, bereid gevonden te hebben een inventarisatie te maken van de uiteenlopende onderzoeksactiviteiten, een schets te geven van de noodzakelijke onderzoeksintegratie en dat te toetsen aan de inzichten van een breed samengesteld platform van deskundigen.

Prof. dr. B.P. Th. Veltman, voorzitter AWT

Voorwoord

De Adviesraad voor het Wetenschaps- en Technologiebeleid (AWT) heeft ons aangezocht om een verkenning criminaliteit uit te brengen. De Raad heeft tot taak de regering en het parlement te adviseren over het te voeren wetenschaps- en technologiebeleid. Hiertoe kan de Raad verkenningen op het gebied van wetenschap en technologie door een verkenningscommissie laten uitvoeren.

In deze 'verkenning criminaliteit' wordt nagegaan welke ontwikkelingen op het terrein van de criminaliteit en criminaliteitsbestrijding (zullen) plaatsvinden en tot welke nieuwe kennisvragen deze zullen leiden. Vervolgens wordt beoordeeld in hoeverre de huidige kennisinfrastructuur voldoende is toegerust op de kennisbehoefte van de nabije toekomst. Tenslotte worden aanbevelingen geformuleerd om verbeteringen in de kennisinfrastructuur aan te brengen.

Wij hebben als verkenningscommissie vele gesprekken gevoerd en enkele expertmeetings georganiseerd om een zo breed mogelijk beeld van de ontwikkelingen en van de kennisinfrastructuur te verkrijgen. Daarnaast ondervonden wij inspiratie van een klankbordgroep die ons werk van begin af aan begeleidde. De samenstelling van deze klankbordgroep staat vermeld in bijlage 1. Wij zijn Mila Volf, die als AIO werkzaam is bij de sectie criminologie van de Vrije Universiteit, veel dank verschuldigd voor de uitstekende wijze waarop zij de vele organisatorische taken heeft verricht.

De tekst van deze verkenning is in de zomer van 2001 vastgesteld.

De verkenningscommissie Criminaliteit

Prof. dr. G.J.N. Bruinsma, prof. dr. H.G. van de Bunt en prof. dr. I Haen Marshall

1 Inleiding

Criminaliteit en criminaliteitsbestrijding zijn thema's die de laatste twee decennia hoog op de politieke agenda staan. De kosten van criminaliteit liggen jaarlijks tussen de 30 en 35 miljard gulden.¹ Maar dit is een ruwe schatting die vermoedelijk aan de lage kant is. De schade van niet geregistreerde criminaliteit (fraude, corruptie, belastingontduiking e.d.) blijft geheel onbekend. Ook is onduidelijk wat de kosten van preventie zijn. Veel schade is bovendien niet in geld uit te drukken.

Criminaliteit wordt, blijkens bevolkingsenquêtes, beschouwd als een van de belangrijkste maatschappelijke problemen in de huidige maatschappij. In andere West-Europese landen en in de Verenigde Staten ligt het niet anders. Criminaliteit is een belangrijk issue en de criminaliteitsbestrijding is een sterk gepolitiseerd onderwerp. De grote aandacht voor de criminaliteitsproblematiek is een direct gevolg van de sterk gestegen criminaliteit in de afgelopen decennia. Er is bovendien sprake van een relatieve stijging van de criminaliteitsproblematiek op de ladder van maatschappelijke problemen. Immers in vergelijking met andere vormen van onwelzijn en onveiligheid, zoals ziekten, armoede en invaliditeit, zijn de risico's op slachtofferschap toegenomen. Criminaliteit blijkt een moeilijk te beheersen onveiligheidsrisico te zijn.

Criminaliteit is een zeer complex verschijnsel. Enerzijds is er continuïteit in bepaalde vormen van criminaliteit (mishandeling, woninginbraken, vandalisme, rijden onder invloed) anderzijds zijn er voortdurend nieuwe criminaliteitsproblemen en vormt het begrip "criminaliteit" een zeer heterogene verzameling: agressief gedrag dat leidt tot allerlei vormen van geweld, handel in synthetische drugs, mensensmokkel, cybercrime, witwassen van misdaadgeld, milieucriminaliteit, etc.

Het zal duidelijk zijn dat niet één vakgebied het alleenrecht op de studie van criminaliteit en criminaliteitsbestrijding kan claimen. Naast de vakgebieden die van oudsher criminaliteit en criminaliteitsbestrijding bestuderen (criminologie en strafrecht), zijn er vele andere vakgebieden, zoals sociologie, psychologie, bestuurskunde, forensische natuur- en medische wetenschappen, forensische psychiatrie en forensische accountancy, ICT, milieuwetenschappen, biotechnologie, economie met dit onderzoeksthema actief bezig.

---

¹ Ministerie van Justitie, Werkgroep Effecten Rechtspraak, Rechtspraak en rechtshandhaven: maatschappelijke effecten van verbetering, Den Haag, mei 1998.

1.1 Doel- en vraagstelling

Het doel van deze verkenning criminaliteit is om te beoordelen of de huidige kennisinfrastructuur in Nederland op het gebied van de wetenschappelijke bestudering van de criminaliteitsproblematiek voldoende adequaat is, gelet op de toekomstige ontwikkelingen in de criminaliteit en de criminaliteitsbestrijding. Dergelijke ontwikkelingen kunnen niet beschreven en begrepen worden zonder hierbij bredere maatschappelijke veranderingen te betrekken, zoals de veranderingen in de sociale controle, de opkomst van de informatietechnologie en het verdwijnen van grenzen (globalisering). In deze verkenning zal een vijftal vragen worden gesteld en beantwoord:

1. Wat zijn de nieuwe vormen van criminaliteit en criminaliteitsbestrijding?
2. Welke nieuwe wetenschappelijke kennis is noodzakelijk?
3. Kan in de toekomstige kennisbehoefte in voldoende mate worden voorzien, gegeven de huidige kennisinfrastructuur in Nederland?
4. Hoe zou de toekomstige kennisinfrastructuur er uit moeten zien?
5. Welke aanpassingen moeten plaatsvinden om die gewenste kennisinfrastructuur te verkrijgen?

Deze verkenning richt zich op het volgende wetenschapsdomein: de bestudering van de misdaad (incl. daders, slachtoffers), de misdaadbestrijding en hun onderlinge wisselwerking. Van oudsher is dit het studieobject van de criminologie en het strafrecht. Beide disciplines zijn ingebed in de juridische faculteiten. Hoewel met name de criminologie in deze verkenning veel aandacht zal krijgen, is deze rapportage geen verkenning criminologie. De kennisvragen en de kennisinfrastructuur op het terrein van de bestudering van de criminaliteitsproblematiek zal in beeld worden gebracht. Dit omspannt meer dan het traditionele criminologische wetenschapsdomein.

In de verkenning wordt naar de toekomst gekeken, de toekomst van de criminaliteit en de criminaliteitsbestrijding. Bij het bespreken van nieuwe kennisvragen en de toekomstige infrastructuur zullen in deze verkenning de huidige criminaliteitsproblemen en de vraag of de huidige kennis daarover in voldoende mate beantwoord worden, niet op de voorgrond staan. De gekozen werkwijze omvat een *educated speculation* over de toekomst zoals die zich – in hoofdlijnen – gaat ontwikkelen.

1.2 Werkwijze

Bij de start van dit project is uitdrukkelijk gekozen voor het ‘van buiten naar binnen’ werken. Om zo goed mogelijk de relevante maatschappelijke ontwikkelingen op het spoor te komen die grote invloed (zullen) hebben op de criminaliteitsproblematiek zijn drie expertmeetings georganiseerd met Nederlandse deskundigen op het gebied van technologie, economie, en internationalisering. Deze deskundigen is gevraagd om de consequenties te doordenken van de ontwikkelingen die zich op hun vakgebied (technologie, economie, internationale samenwerking) voordoen. Deze *expertmeetings* hebben de basis gelegd voor een *educated speculation*. Aanvullend zijn vele informele consultaties gehouden met vertegenwoordigers van Nederlandse onderzoeksinstituten en universiteiten.

De wetenschappelijke literatuur over criminaliteitsproblemen en maatschappelijke veranderingen is bestudeerd. Voorts zijn in de context van enkele internationale congressen (*Academy of Criminal Justice Sciences 2000*, *American Society of Criminology 1999*, *British Society of Criminology 2000*, *United Nations Crime Prevention 2000*) sessies georganiseerd met internationale, criminologische experts (zie Bijlage II).

In deze oriënterende fase van het project is gericht gekeken naar de internationale situatie van de wetenschappelijke bestudering van de criminaliteitsproblematiek. Welke opvallende verschillen en overeenkomsten zijn er in de kennisinfrastructuur tussen Nederland en andere landen? (Bijlagen III en IV bevatten overzichtsartikelen van het onderwijs en onderzoek naar criminaliteit in West-Europa resp. de VS.) Wat kunnen wij hiervan leren, met het oog op de eisen die aan de toekomstige infrastructuur gesteld moeten worden?

Werkhypothesen, bevindingen en onderzoeksresultaten werden voorgelegd aan een breed samengestelde en zeer actieve klankbordgroep, en op onderdelen aan enkele deskundigen (Bijlagen I en II).

1.3 Opbouw van het rapport

Dit rapport bestaat uit vier hoofdstukken. Na dit inleidende hoofdstuk wordt in hoofdstuk 2 een analyse gegeven van belangrijke maatschappelijke ontwikkelingen, en hun doorwerking op de criminaliteitsproblematiek. Op basis hiervan wordt aangegeven tot welke nieuwe, belangrijke kennisvragen dit zal leiden. Hiermee worden de eerste twee onderzoeksvragen van deze verkenning beantwoord.

Hoofdstuk 2 legt tevens de basis voor de beantwoording van de overige drie vraagstellingen van de verkenning. In hoofdstuk 3 wordt de huidige kennisinfrastructuur beschreven vanuit de vraag of deze kennisinfrastructuur voldoende toegerust is voor de beantwoording van de nieuwe kennisvragen. In het laatste hoofdstuk 4 worden de bevindingen samengevat en worden aanbevelingen geformuleerd om te bereiken dat de toekomstige kennisinfrastructuur up to date is.

2 Criminaliteit en criminaliteitsbestrijding in 2010

2.1 Inleiding

Dit hoofdstuk begint met een uiteenzetting van de gevolgen van de nog steeds groeiende verbreiding van de criminaliteit voor de huidige criminaliteitsbestrijding en de wetenschappelijke bestudering. Vervolgens blikken wij vooruit naar de toekomst, naar 2010. Wat zijn in 2010 de belangrijkste verschillen in de criminaliteit en de criminaliteitsbestrijding met de huidige gang van zaken? Welke nieuwe kennisvragen zullen dan gesteld worden? In paragraaf 2.3 worden enkele belangrijke sociale en technologische ontwikkelingen geschetst die voor de criminaliteit en zijn bestrijding grote gevolgen zullen hebben. Achtereenvolgens zullen nieuwe ontwikkelingen in de moderne technologie, de toenemende globalisering, en de veranderingen in de sociale controle worden beschreven. Vervolgens worden deze algemene beschouwingen in paragraaf 2.4 toegespitst op vier dadercategorieën: de criminaliteit van de 'veelplegers', de plegers van georganiseerde misdaad, de gelegenheidscriminaliteit van de 'gewone' burger, en de criminaliteit gepleegd door organisaties (*corporate crime*). Aangegeven zal worden wat de belangrijkste nieuwe wetenschappelijke kennisvragen over deze onderwerpen zijn in 2010.

2.2 Criminaliteit: geen exclusief onderwerp voor politie, justitie en criminologen

2.2.1 Het 'dagelijkse' karakter van criminaliteit

Vanaf 1960 tot heden is het totale aantal geregistreerde misdrijven in Nederland bijna vertienvoudigd, van 132.000 tot bijna 1,3 miljoen misdrijven in 1999.² Ook wanneer

² Wellicht ten overvloede: het gaat hier om door de politie geregistreerde misdrijven. De toename van het aantal geregistreerde misdrijven is niet alleen een gevolg van een toename in aantallen gepleegde misdrijven. De vergroting van de politiecapaciteit en de verbetering van de gegevensverwerking hebben mede de toename in aantallen geregistreerde misdrijven beïnvloed. Slachtofferenquêtes bevestigen overigens de trend van stijging, sedert het begin van de jaren tachtig.

we rekening houden met de bevolkingstoename in die periode is er sprake van een forse groei. Het aantal geregistreerde misdrijven per 100.000 inwoners is in de periode 1960-1999 verzesvoudigd. In de afgelopen jaren is er een stagnatie, zelfs enige daling, opgetreden in deze groei.³

Deze aantallen door de politie geregistreerde misdrijven vormen in feite een ondergrens voor het bepalen van het totale aantal werkelijk gepleegde misdrijven. Immers lang niet altijd wordt aangifte gedaan van ontdekte misdrijven en bij zogeheten *crimes without victims* (rijden onder invloed, corruptie, drugsmisdrijven) wordt lang niet altijd ontdekt dat er een misdrijf is gepleegd. Vanaf 1980 worden in Nederland slachtofferenquêtes gehouden om de aard en omvang van deze verborgen criminaliteit wat beter in beeld te kunnen krijgen. Volgens deze enquêtes krijgt de bevolking van 15 jaar en ouder in Nederland jaarlijks te maken met naar schatting tussen de 4 en 4,8 miljoen misdrijven.⁴ Ruim een kwart van alle inwoners van 15 jaar en ouder wordt jaarlijks slachtoffer van één of meer misdrijven.⁵ In deze enquêtes wordt slechts gevraagd naar misdrijven waarvan individuele burgers slachtoffer zijn geworden. Slachtofferloze misdrijven (rijden onder invloed) en misdrijven tegen de overheid (milieu, fiscaal) blijven buiten beeld, evenals misdrijven waarvan organisaties slachtoffer worden (werknemersfraude, winkeldiefstal, organisatiecriminaliteit) en georganiseerde misdaad.

Het blijft derhalve onzeker hoe hoog het aantal gepleegde misdrijven jaarlijks is. Maar belangrijker nog is dat het criminaliteitsbeeld ook in kwalitatieve zin vertekend is. De – zichtbare – straatcriminaliteit wordt nog het beste in kaart gebracht. De kans op ontdekking, aangifte, oplossing en registratie is bij deze categorie misdrijven het grootst. Misdrijven gepleegd door organisaties, bijvoorbeeld in de sfeer van oneerlijke concurrentie (kartelafspraken; corruptie), naleving van normen inzake arbeidsveiligheid en milieu, afdracht van sociale premies en fiscale heffingen, en het verwerven van overheidssubsidies, blijven vaak buiten het beeld van het strafrecht en van de politie-registratie. Hierdoor kan een onterechte onderschatting ontstaan bij de beoordeling van de criminaliteitsproblematiek voor de ernst van organisatiecriminaliteit.⁶

3 *Criminaliteit en rechtshandhaving 2000; ontwikkelingen en samenhangen*, F.W.M. Huls e.a., red., CBS/WODC 2001, hoofdstuk 3 paragraaf 1 (in druk). Overigens wordt de daling van de geregistreerde misdrijven in de voorbije jaren ook zichtbaar in de recent gepubliceerde internationale slachtofferenquête ICVS 2000.

4 Huls e.a., hoofdstuk 3 paragraaf 4.

5 Huls e.a., hoofdstuk 7 paragraaf 1.

6 Overigens hebben de recente gebeurtenissen in Enschede en Volendam geleid tot een verhoogd bewustzijn voor de ernstige gevolgen van organisatiecriminaliteit en voor de noodzaak de naleving door organisaties van regels beter te controleren en te sanctioneren. Gedogen van regelovertredingen is in een kwade reuk komen te staan.

Ondanks de onzekerheden over de precieze omvang van de totale criminaliteit, is criminaliteit een alledaags verschijnsel geworden. De kans is groot dat burgers en organisaties een of meerdere keren per jaar slachtoffer worden van een misdrijf. Iedereen is een potentieel slachtoffer. Overigens is de kans op slachtofferschap afhankelijk van leeftijd, sekse en woonplaats. Ditzelfde geldt ook voor het daderschap. Veel geregistreerde criminaliteit wordt door een heel kleine groep daders gepleegd (zie paragraaf 2.4.2).

2.2.2 Geen exclusief bezit meer...

Geïntegreerde misdaadbestrijding

De toegenomen geregistreerde criminaliteit in de periode 1960-1999 heeft geleid tot een grotere betrokkenheid van de politiek en van maatschappelijke instellingen bij de preventie en repressie van misdaad. In de VS zijn er al in de jaren zestig omvangrijke en indringende misdaadbestrijdingsprogramma's ontwikkeld. In 1961 werd in het kader van de bestrijding van de jeugdcriminaliteit veel geld geïnvesteerd in verbetering van onderwijs en van beroepskansen voor de *lower class* jeugd.⁷ Daarop volgend deed Lyndon Johnson in zijn *War on Poverty* een, op alle lower class gemeenschappen, gerichte poging om door middel van verbetering van sociale voorzieningen criminaliteit te beteugelen.

Kenmerkend in deze benaderingen was dat ook niet-strafrechtelijke instituties en voorzieningen werden gemobiliseerd in de strijd tegen de misdaad. Als gevolg van de verbreiding van de criminaliteit kon de aanpak ervan geen exclusieve verantwoordelijkheid blijven van politie, justitie en gevangeniswezen. Zoals uit de in de bijlage IV opgenomen bijdrage van Haen Marshall blijkt, heeft de VS vanaf die periode structureel geld geïnvesteerd in het wetenschappelijk onderzoek naar criminaliteitsproblemen.

Evenals in de omliggende West-Europese landen, heeft deze kentering in het denken over misdaadbestrijding in Nederland in het begin van de jaren tachtig plaatsgevonden. Voordien was een tamelijk cynische houding ontstaan met betrekking tot de zin van het strafrecht in de aanpak van de criminaliteit. *Nothing works*, zo was de conclusie in 1974 van een invloedrijke meta-evaluatie naar de effectiviteit van strafrechtelijke

7 Juvenile Delinquency Prevention and Control Act (1961). Al veel eerder was in Chicago een buurtvernieuwingsproject ontwikkeld en uitgevoerd (Chicago area project, 1932) om de criminaliteit in 'slechte' buurten te keren.

interventies.⁸ Decriminalisering en zuinig zijn met de toepassing van het strafrecht, waren de twee belangrijkste uitgangspunten van het strafrechtelijk beleid in de jaren zestig en zeventig in Nederland. Vervolgens kwam er een nieuw elan, en werden onder benamingen als *multi-agency approach* en 'geïntegreerde misdaadbestrijding' pleidooien gevoerd voor een gezamenlijk beleid en bijbehorende acties. De in 1985 verschenen regeringsnota 'Samenleving en Criminaliteit' heeft in Nederland een belangrijke impuls aan deze geïntegreerde misdaadbestrijding gegeven. Strafrechtelijk ingrijpen tegen veelvoorkomende criminaliteit werd daarin gepositioneerd als sluitstuk van bestuurlijk, preventief beleid.

Individuele burgers, maatschappelijke organisaties, bestuurlijke overheden zijn zich, mede uit welbegrepen eigenbelang (voorkomen van slachtofferschap), verantwoordelijk gaan voelen voor criminaliteitsbestrijding. Dit uit zich momenteel heel concreet op allerlei praktische manieren. Zo is er sprake van een sterke stijging van investeringen in hang- en sluitwerk (technopreventie), van een groei van particuliere beveiligingsdiensten, van een vroegtijdige identificatie van opvoedingsproblemen, en in het politiek-maatschappelijke debat staat misdaadbestrijding hoog op de agenda. Deze geïntegreerde aanpak wordt toegepast op de massacriminaliteit, zoals vandalisme, winkeldiefstallen, en vechtpartijtjes op straat. Bij de preventie van deze vormen van criminaliteit worden tegenwoordig 'pseudo-politionele' toezichhouders ingezet, zoals bedrijfsbeveiligers, particuliere bewakingsdiensten, en stadswachten. De 'echte' politietaak wordt uitgeoefend op het niveau van wijkteams en zowel in de werkwijze als in de prioritering van de werkwijze van deze teams is de invloed van het lokale overheidsbestuur en de lokale gemeenschap krachtig aanwezig. Dit wordt gebiedsgebonden politiezorg genoemd.

Ook op de bijzondere terreinen van de strafrechtelijke handhaving (milieu, arbeidsveiligheid, mededinging, fiscaliteit) is sprake van een toenemende integratie en samenwerking tussen strafrechtelijke diensten met andere overheidsinstanties. Steeds vaker investeren de verantwoordelijke vakdepartementen in bijzondere opsporingsdiensten, die naast de 'reguliere' politie belast zijn met de opsporing van regelovertredingen op specifieke terreinen.⁹ Meestal betreft dit vormen van organisatiecriminaliteit. In deze sector is ook sprake van een toenemende publiek-private samenwerking.¹⁰

8 Zie over deze ontwikkeling: Bunt, H.G. van de, (1999) 'Beleid uit wetenschap', Justitiële verkenningen, 13-21.

9 Over de problematiek van de bijzondere opsporingsdiensten: Bunt, H.G. van de & J.H. Nelen (red.) (2000) De toekomst van de bijzondere opsporingsdiensten, Den Haag: WODC.

10 Zie bijvoorbeeld het gezamenlijk initiatief van overheid en bedrijfsleven om het financiële toezicht op (de integriteit) van het bankwezen, de verzekerings- en beleggingsmaatschappijen te versterken in de vorm van de Raad voor het Financiële Toezicht.

Aan de 'bovenkant' van de criminaliteit, dat wil zeggen de zware geweldscriminaliteit en de georganiseerde misdaad, is sprake van een specialisering binnen de politie bij een sterker gecentraliseerd justitieel gezag. Maar ook bij deze zware vormen van criminaliteit worden verantwoordelijkheden toebedeeld aan en/of opgeëist door niet-strafrechtelijke instanties, ook uit de private sector en de vrije beroepen. Recente voorbeelden op het gebied van de zware geweldscriminaliteit zijn de discussies over de rol van de burgemeester bij het volgen en gadeslaan van uit detentie ontslagen zedendelinquenten. Een concreet voorbeeld van de geïntegreerde aanpak van georganiseerde misdaad is de wetgeving die banken, en in de nabije toekomst (ook) notarissen en advocaten, verplicht om gevallen van witwassen van misdaadgeld te melden bij een aan de strafrechtelijke overheid gelieerd meldpunt. Het betreft hier nieuwe en soms verregaande, op preventie gerichte, activiteiten om ernstige criminaliteit tegen te gaan. De Britse criminoloog Garland heeft deze strategie om ook niet-strafrechtelijke instanties mede verantwoordelijk te maken voor misdaadbestrijding de strategie van de *responsibilization* genoemd.¹¹ Wij verwachten, zoals nog uiteen gezet wordt, dat deze trend zich in de toekomst zal voortzetten.

Terwijl de strafrechtelijke overheid de zorg voor veiligheid wil delen met anderen, blijven burgers hun hoop vestigen op het strafrecht en de strafrechtelijke autoriteiten. Recente parlementaire discussies over de bijzondere opsporingsbevoegdheden geven blijk van dit geloof in het strafrecht. Op zichzelf zijn deze verwachtingen jegens de overheid legitiem en begrijpelijk. Immers, het beschermen van de fysieke integriteit van haar onderdanen is één van de belangrijkste ontstaansgronden geweest van natiestaten. Daarnaast wordt van de strafrechtelijke overheid verwacht dat zij de integriteit waarborgt van vitale onderdelen van de samenleving, zoals het openbaar bestuur en de financiële sector. Criminaliteitsbestrijding is en blijft derhalve een van de fundamentele elementen van staatszorg. Dit geeft een gespannen, politieke dimensie aan de bestaande discrepanties tussen de verwachtingen van de burgers enerzijds, en de beleidsopvattingen en prestaties van de overheid in de criminaliteitsbestrijding anderzijds.

Bron van inspiratie

De geïntegreerde aanpak van criminaliteit is een bron van wetenschappelijke, technologische en organisatorische inspiratie en brengt nieuwe kennis voort over

11 Garland, David (1996) 'The limits of the sovereign State. Strategies of crime control in contemporary society', *British Journal of Criminology*, 445-471.

misdaad en misdaadbesteding. Immers niet-strafrechtelijke instanties bekijken de criminaliteit vanuit andere invalshoeken en zullen eigen, innovatieve, remedies tegen de criminaliteit ontwikkelen. Zo kan de 'reguliere' politie veel leren van de methodiek van de financiële recherche die al jarenlang door de fiscale opsporingsdiensten wordt uitgeoefend bij de aanpak van fiscale misdrijven.

Het is daarnaast interessant kennis te nemen van de methoden waarmee het bedrijfsleven reageert op het toegenomen belang van criminaliteit. Criminaliteitsbestrijding wordt in grote ondernemingen steeds vaker een integraal onderdeel van de reguliere managementtaken. Moderne managers zullen bijvoorbeeld het probleem van seksuele intimidatie tussen werknemers in samenhang bezien met de organisatiecultuur; zij zullen remedies ontwikkelen die niet alleen het misdrijf willen voorkomen, maar die meer in het algemeen op cultuurverandering zijn gericht om de integriteit van de eigen organisatie te verhogen.

Kortom, de bestrijding van criminaliteit is door de toenemende betrokkenheid van niet-strafrechtelijke diensten, onderdeel geworden van een algemener beleid om onveiligheid te beteugelen. Bestrijding van criminaliteit is geen exclusieve taak voor politie en justitie. De betrokkenheid van vele anderen, met specifieke invalshoeken en belangen, zal belangrijke, nieuwe inzichten voortbrengen over de preventie en bestrijding van criminaliteit.

Het domein van de criminologie ontgroeit

Misdaad en misdaadbesteding zijn het object van de criminologie en het strafrecht. Lange tijd is dit object in hoofdzaak door criminologen en strafrechtwetenschappers bestudeerd. Maar evenals bij de bestrijding is er bij de bestudering van misdaad sprake van een groeiende belangstelling en betrokkenheid van andere wetenschappelijke disciplines, voor de bestudering van afwijkend gedrag. Geen docent in de bestuurskunde, sociologie of economie kan het zich nog veroorloven om geen aandacht te besteden aan de criminaliteitsproblematiek. Tegelijkertijd is er binnen enige disciplines sprake van een onstuimige groei aan inzicht en verdieping die een nieuwe, verfrissende kijk kunnen leveren op de oorzaken van criminaliteit en op de meest effectieve wijzen van bestrijding. In paragraaf 2.3.2 zullen voorbeelden worden gegeven van ontwikkelingen in de ICT en in de biotechnologie die andere verklaringsmogelijkheden voor criminaliteit en nieuwe toepassingsmogelijkheden voor bestrijding ervan leveren. Ook binnen de organisatiewetenschappen en de bestuurskunde is een toegenomen aandacht voor criminaliteitsproblemen. Organisekundige beschouwingen over *business ethics* en over de sociale responsiviteit van organisaties zijn van groot

belang voor het begrijpen van de achtergronden van organisatiecriminaliteit en van de regel naleving door organisaties.¹²

Het zal de kwaliteit van het wetenschappelijk onderzoek ten goede komen indien uiteenlopende wetenschappelijke disciplines betrokken zijn bij de studie naar criminaliteitsproblemen. De kennis van een zo belangrijk en 'gewoon' sociaal verschijnsel als misdaad en misdaadbesteding dient niet door een begrensde groep van criminologen en strafrechtjuristen voortgebracht te worden. Andere disciplines verschaffen nieuwe invalshoeken en dragen zo bij aan de verrijking van de wetenschappelijke kennis van criminaliteit en de bestrijding ervan. De veelheid van perspectieven dwingt tot sterker coördinatie en integratie.

Bovendien dient in het onderzoek het specifieke karakter van misdrijven niet uit het oog te worden verloren. Misdaad kan niet 'zo maar' op een lijn worden gesteld met andere vormen van antisociaal gedrag. Misdaad is onlosmakelijk verbonden met de strafrechtsbedeling, met het normatieve systeem van het strafrecht, die de bestudeerde feiten een specifieke maatschappelijke en justitiële lading geven. Hierin ligt ook de bijzondere betekenis van de criminologie:

"De criminologie draagt in zich een specifieke aanpak of manier van kijken, interpreteren en duiden, die niet samenvalt met een puur sociaal-wetenschappelijke analyse of met een puur normatieve (ethische en/of juridische). In het criminologische kijken zitten feiten en normen met elkaar vervlochten".¹³

Dit is geen pleidooi voor het aannemen van een onwetenschappelijke houding. Het is wel een pleidooi voor het onderkennen van de bijzondere aard van het studieobject. In de bepaling van de onderzoekagenda, het inrichten van empirisch onderzoek, het doen van aanbevelingen, en dergelijke, dienen de betreffende wetenschappers zich hier voortdurend rekenschap van te geven.

Concluderend kan worden gesteld dat criminaliteit en criminaliteitsbestrijding in de afgelopen decennia belangrijke maatschappelijke en wetenschappelijke thema's zijn geworden. Als gevolg van de toename van de criminaliteit, van de geïntegreerde aanpak van misdaadbesteding, en van de bijdragen vanuit veel wetenschappelijke disciplines is er op dit moment veel en gevarieerde wetenschappelijke- en ervaringskennis voorhanden. Hierop zal in hoofdstuk 3 verder worden ingegaan. In het vervolg van dit hoofdstuk wordt aangegeven welke nieuwe kennisvragen in 2010 gesteld zullen worden

¹² Huisman, W. (2001) *Tussen winst en moraal; achtergronden van regel naleving en regelovertrading door ondernemingen*, Den Haag: Boom Juridische Uitgevers.

¹³ Peters, T. & J. Goethals (1997) 'Criminologie en de geïntegreerde strafrechtswetenschappen: een bericht uit Leuven' *Delikt en Delinkwent*, 21-27.

over criminaliteit en criminaliteitsbestrijding. Hiertoe zullen eerst maatschappelijke ontwikkelingen op drie terreinen, te weten de technologie, de globalisering en de sociale controle.

2.3 Relevante maatschappelijke veranderingen

2.3.1 Inleiding

Recent zijn in verschillende landen (Australië¹⁴, Engeland¹⁵, Nederland¹⁶) verkenningen geschreven en scenario's ontwikkeld om goed te kunnen anticiperen op de criminaliteitsproblemen van de nabije toekomst. Zonder uitzondering wordt in deze publikaties prominent aandacht besteed aan de toenemende betekenis van de technologie in de samenleving. Ook in de expertmeetings die in de eerste fase van dit project werden gehouden, werden wij bevestigd in het belang van technologie. Het spreekt vanzelf dat wij in deze verkenning in ieder geval aan dit onderwerp aandacht besteden.

Het is moeilijker om een weloverwogen keuze te maken voor andere relevante ontwikkelingen. Vaak wordt gesproken over de veranderingen in de relaties van individuen ten opzichte van hun fysieke en sociale omgeving. In dit verband worden begrippen gebezigd als individualisering, sociale cohesie, mobiliteit, migratie. Vanuit een macroperspectief bekeken doen zich ook veranderingen voor in de economie (globalisering, *consumerism*, concentratie van macht), in de relaties tussen soevereine staten (globalisering) en treden er wijzigingen op in de overheidssturing van maatschappelijke processen (*liberalisering*, *corporate governance*, *civil society*). Uiteraard doen deze ontwikkelingen ook hun invloed gelden op het individuele niveau: globalisering heeft gevolgen voor de mobiliteit en migratie van personen. Deze ontwikkelingen zullen in de nabije toekomst stellig van betekenis zijn voor de criminaliteitsproblematiek, zowel voor de aard en omvang van de misdaad als voor

14 Prime Minister's Science, Engineering and Innovation Council (MSEIC), *Science, crime prevention and law enforcement*, juni 2000, z.p. (Australia)

15 Crime prevention panel, Foresight; making the future work for you. Turning the corner, 2000 (www.foresight.gov.uk)

16 A.B. Hoogeboom, 't Neemt toe, men weet niet hoe: Scenariostudie Financieel-economische criminaliteit 2010, Ernst & Young, Forensic Services; Oey, H. e.a. (red) (2000) *Technologie voor morgen: ontwikkelingen op het gebied van technologie en criminaliteitspreventie*, Den Haag: Technologie & Samenleving, Senter; Directie AJS (2001) *Justitie over morgen. Een strategische verkenning*, Den Haag: Directie AJS Ministerie van Justitie 2001.

de mogelijkheden van misdaadbestrijding. Wij zullen in deze paragraaf naast technologie ingaan op globalisering en op veranderingen in sociale controle. Het zijn naar onze mening twee algemene processen, waaronder het merendeel van de zojuist genoemde veranderingen gerangschikt kan worden.

2.3.2 Technologie

Het is een open deur te zeggen dat zich op de terreinen van ICT, van de natuur/exacte wetenschappen en van levenswetenschappen (biotechnologie), ontwikkelingen voordoen die immense gevolgen hebben en dat dit in de komende tijd zo zal blijven. In deze paragraaf worden enige technologieontwikkelingen aangestipt en zullen nieuwe kennisvragen ten aanzien van criminaliteitsbestrijding worden geformuleerd.

ICT

De revolutie in informatie- en communicatietechnologie (ICT) is waarschijnlijk de meest belangrijke en tegelijk ook de meest onvoorspelbare, ongrijpbare technologische ontwikkeling. ICT heeft de wijze van communiceren, opslaan en benutten van informatie drastisch gewijzigd. ICT heeft enorme gevolgen voor de snelheid, de schaal en ook de complexiteit van informatieoverdracht. *E-commerce* en *e-mail* zijn de smaakmakende toepassingen in het dagelijks leven. Maar de betekenis reikt verder. In 'De virtuele Staat' stelt Frissen dat als gevolg van de nieuwe vormen van communicatie horizontale netwerken gaan ontstaan, waar ook de overheid onderdeel van gaat worden.¹⁷ De traditionele, piramidale opgebouwde instellingen gaan steeds meer aan betekenis verliezen.¹⁸ Wellicht zullen traditionele organisaties zelfs gaan verdwijnen:

*"already the computer is no longer the only means of access to universally networked information. Portable and personal devices will continue to get smaller and combine currently distinct functions. The ubiquity of these technologies is expected to see the decline of traditional forms of organization".*¹⁹

17 Frissen, P.H.A. (1996) *De virtuele staat: politiek, bestuur, technologie: een postmodern verhaal*, Schoonhoven: Academic Service, Economie en Bedrijfskunde.

18 De Raad voor het openbaar bestuur (Rob) constateert dat de nieuwe technologie weliswaar meer horizontale communicatie mogelijk maakt en verbeteringen van dienstverlening aan afnemers, maar dat de overheid deze mogelijkheden tot dusverre nog onvoldoende heeft benut; De Raad voor het openbaar bestuur (1998) *Dienen en verdienen met ICT: over de toekomstige mogelijkheden van de publieke dienstverlening*, Den Haag: De Raad voor het openbaar bestuur.

19 Crime Prevention Panel (2001) *Foresight: making the future work for you*, p. 10.

Ook de criminaliteit en de criminaliteitsbestrijding zullen sterk worden beïnvloed door de ICT. ICT leidt aan de ene kant tot nieuwe soorten misdrijven en geeft nieuwe gelegenheden voor het plegen van traditionele misdrijven, zoals diefstal, stalking en seksuele intimidatie. Aan de andere kant, biedt ICT tal van nieuwe mogelijkheden voor criminaliteitsbestrijding, zoals de digitalisering van strafdossiers, het digitaal aanleveren van bewijsmateriaal. In de volgende paragraaf wordt dieper ingegaan op de doorwerking van ICT in de criminaliteitsproblematiek van 2010. Op deze plaats de opmerking dat de snelle ontwikkelingen van ICT slechts met moeite door het recht kunnen worden gereguleerd. Er is sprake van een ingrijpende technologische ontwikkeling die zich in een betrekkelijk groot normatief vacuüm afspeelt.

Dit roept de fundamentele kennisvraag op hoe het recht zijn ordeningsfunctie kan blijven vervullen in deze ICT-revolutie. Franken stelt dat de oplossing niet gezocht kan worden in wetsveranderingen, maar in het in abstracto formuleren van beginselen van behoorlijk ICT-gebruik, die wel normatief richtinggevend zijn maar die de zaak niet 'dichttimmeren' en achterhaald worden door de razendsnelle ontwikkelingen.²⁰

Franken formuleert enkele beginselen, zoals authenticiteit, integriteit en beschikbaarheid²¹, die tevens uit oogpunt van misdaadpreventie en -bestrijding van groot belang zijn. Immers wanneer de authenticiteit van informatievoorziening niet goed gewaarborgd is, ontstaat er een goede gelegenheidsstructuur voor het plegen van *cybercrimes*. Derhalve is het ook uit oogpunt van de wetenschappelijke bestudering van de misdaadproblematiek van groot belang dat er meer kennis over de gewenste normatieve sturing en controle op ICT wordt geleverd. Een belangrijke kennisvraag is hoe de zwak ontwikkelde netetiquette kan worden versterkt. Zijn de in abstracto beschreven beginselen van behoorlijk ICT-gebruik wel een verstaanbaar antwoord op de 'normeloosheid'? Dienen er *trusted third parties* te zijn voor het waarborgen van de authenticiteit en integriteit van het elektronische documenten-verkeer?

Een andere, wezenlijke normatieve kennisvraag is wat de inhoud van de normen zou moeten zijn. Welke belangenafwegingen zouden moeten worden gemaakt? Een concrete illustratie van een dergelijke afweging is het cryptografiebeleid van de overheid. Hierin komt de strijd tussen het belang van rechtshandhaving en privacybescherming aan de orde. Uit oogpunt van een veilig digitaal verkeer zouden

20 Franken, H. (1998) *'Technologische ontwikkelingen, compatibilisering en recht'*, in P.B. Cliteur e.a. (red.), *Sociale cohesie en het recht*, pp. 223-235, Leiden: Koninklijke Vermande/E.M. Meijers Instituut.

21 Authenticiteit betekent dat de verzonden berichten werkelijk van de afzender afkomstig zijn; integriteit dat gegevens en programma's overeenstemmen met de specificaties en dat men op de resultaten (de output van het informatiesysteem) mag vertrouwen; beschikbaarheid betekent dat men ongestoord toegang heeft tot gegevens en dat een ongestoord gebruik daarvan kan worden gegarandeerd (Franken 1998, pp. 233-234).

gebruikers het recht moeten krijgen om hun boodschappen te kunnen versleutelen met willekeurig grote codewoorden. De overheid staat dat niet toe; er mogen niet meer dan een beperkt aantal *bits* versleuteld worden omdat anders het hogere belang van de opsporing en vervolging van strafbare feiten zou worden geschaad. Immers misdrijfplegers zouden dan onbereikbaar voor de strafrechtelijke overheid met elkaar kunnen corresponderen.²² Aan de beantwoording van een dergelijke, normatieve kennisvraag kunnen empirische onderzoeksresultaten ten grondslag liggen. Uit empirisch onderzoek zou, om het concrete voorbeeld nog even te volgen, kunnen blijken in welke mate de strafrechtelijke overheid feitelijk aangewezen is op het aftappen van ICT om de bewijsvoering rond te krijgen.

Natuur/exacte wetenschappen en biotechnologie

Naast ICT moet ook de voortgang in de natuur/exacte wetenschappen en in de levenswetenschappen tot één van de belangrijkste technologische innovaties van deze tijd gerekend worden. De ontwikkelingen op dit terrein zullen zich in de nabije toekomst zeker voortzetten. Het is ondoenlijk om dit heterogene terrein kort te bespreken. Wij volstaan met het aanstippen van enige onderwerpen die voor de bestrijding van criminaliteit van uitermate groot belang zijn.

Tot de natuurwetenschappen worden onder meer de elektrotechniek, de materiaal-kunde en de analytische scheikunde gerekend. Op al deze gebieden worden bestaande technieken vervolmaakt en doorontwikkeld met nieuwe toepassingsmogelijkheden in het dagelijkse leven. Zo is er de digitalisering van vingerafdrukken, waardoor men zich bij het openen van de auto of het ophalen van geld uit een automaat gemakkelijk kan identificeren. Microsatelliet-technologie maakt het mogelijk om kleine objecten met een grote mate van precisie te identificeren, te lokaliseren en te volgen. Verwacht wordt dat binnen vijf jaar microsattelieten in staat zijn ook geluid en video-beelden op te nemen en te verzenden. Dit biedt uit oogpunt van misdaadbestrijding tal van toepassingsmogelijkheden:²³ verstopte voorwerpen, vermiste mensen of verdachte personen kunnen opgespoord worden of worden gevolgd. Dergelijke technieken kunnen worden ingezet in bijvoorbeeld de strijd tegen het terrorisme of de mensensmokkel.²⁴

22 De Raad voor het openbaar bestuur (2000) *ICT en het recht om anoniem te zijn*, Den Haag: De Raad voor het openbaar bestuur, p. 56.

23 Uiteraard ook voor mogelijkheden tot het plegen van misdrijven.

24 Senter (2000) *Technologie en criminaliteitspreventie*, Den Haag: Senter.

Bij de inzet van technologie ter voorkoming en bestrijding van criminaliteit moet wel steeds worden beseft, dat technologie een hulpmiddel is. Bovendien zijn criminelen zeer goed in staat om zich de nieuwe technologieën eigen te maken of om ze te omzeilen. Een anti diefstal-chip in een scooter kan ertoe leiden dat het onderdeel met de chip uit de gestolen scooter wordt gesloopt en de eigenaar dat onderdeel kan terugkrijgen. Het aantal gestolen auto's met startonderbrekers is inmiddels al met 30% gestegen.²⁵

De biotechnologie heeft grote vooruitgang geboekt in het onderzoek naar de DNA-structuur van de mens. Onlangs zijn de resultaten wereldkundig gemaakt van het zogeheten Human Genome Project. De DNA-structuur van de mens is in kaart gebracht, waardoor het in beginsel mogelijk zal zijn om de aanwezigheid van erfelijke ziekten vast te stellen. De ontwikkeling van DNA-techniek biedt zonder twijfel vele mogelijkheden om meer inzicht te krijgen in het ontstaan van deviante of delinkwente gedragspatronen.

Bovendien zijn er vele toepassingsmogelijkheden voor het identificeren van personen aan de hand van DNA-materiaal. Vergelijking van DNA-profielen is een methode waarbij met een zeer hoge mate van precisie kan worden vastgesteld van wie het profiel is. Met uitzondering van eenige natuurlijke meerlingen en van gekloonde wezens is het DNA-profiel van elk individu uniek.

Bij voortdurende ontwikkelingen op dit terrein leiden tot normatieve discussies; mag de verzekeraar inzage krijgen in DNA-profielen van individuele personen die zich willen laten verzekeren? In hoeverre is het toegestaan om organen te klonen, of anderszins in te grijpen in de DNA-structuur? Steeds zal het hierbij gaan om het definiëren van de grenzen tussen wat wel en wat niet is toegestaan. Dit impliceert ook dat er voortdurende inspanningen nodig zijn om de regels te handhaven.

Tot het brede veld van de levenswetenschappen kunnen ook het hersenonderzoek, de neurologie en de farmacologie worden gerekend. Recente ontwikkelingen op deze deelgebieden verschaffen nieuwe inzichten in het verklaren van menselijk gedrag en het ontstaan en bestrijden van gedragsstoornissen. Dankzij hersenscans, die reeksen tweedimensionale afbeeldingen geven van de hersenen, is er een groeiend inzicht ontstaan in afwijkingen in hersenfuncties. Aan de dominantie van gedragswetenschappelijke en sociaal-wetenschappelijke gedragsverklaringen wordt steeds meer getornd. In toenemende mate wordt door gedragskundigen erkend dat veel

25 A. Schrauers, Een eindeloze wedloop; Technologie loont slechts als hulpmiddel bij criminaliteitsbestrijding, *De Ingenieur*, nr. 11, 2001, p. 20-28.

gedragingen, stoornissen en stemmingen zijn terug te voeren tot structurele biochemische en neurologische kenmerken.

Hoe uitdagend en verleidelijk het ook is om de nieuwe inzichten uit de natuurwetenschappen en de levenswetenschappen op ruime schaal toe te passen en te beproeven, het is duidelijk dat zij vele kennisvragen omtrent de effectiviteit en de juridische toelaatbaarheid zullen oproepen. Juist als het gaat om de toepassing op een zo precair terrein als misdaad en misdaadbestrijding. In welke gevallen mag celmateriaal worden afgenomen van verdachten: alleen bij de veroordeling voor ernstige misdrijven of bij alle aanhoudingen?²⁶ In hoeverre is het geoorloofd om hersenscans een rol te laten spelen bij de juridische bewijsvoering en bij de straftoemeting? Treft de agressieve recidivist een strafrechtelijk verwijt als uit zijn hersenscan evident een fysieke afwijking blijkt?

Deze normatieve vragen zijn niet alleen voor juristen en ethici. Ook sociaal-wetenschappelijke onderzoekers op het terrein van misdaad en misdaadbestrijding zullen zich niet aan de normatieve kennisvragen kunnen onttrekken. Dit geldt bij uitstek voor de criminologie, een wetenschap waarin zoals gesteld empirie en normen nauw vervlochten zijn. Wij zijn het eens met Fattah die stelt dat de criminologie in de toekomst normatieve vragen aan de orde moet (blijven) stellen. Fattah stelt ook dat het moeilijk zal zijn de huidige onderscheiding tussen 'wetenschappelijke' criminologie en criminologische beleidsvraagstukken (keuzes) te handhaven.²⁷ Op dit punt schiet Fattah naar onze mening te ver door. Wij zijn er voor geporteerd dat de criminologiebeoefening veel aandacht blijft besteden aan normatieve vraagstukken. Aan het eind van paragraaf 2.2.2 is al gememoreerd dat in het criminologische blikveld feiten en normen met elkaar zijn vervlochten. Maar dit mag geenszins betekenen dat criminologie en ideologie met elkaar verstrengeld zijn. Ook het behandelen en beantwoorden van normatieve kennisvragen dient geobjectiveerd en volgens gangbare wetenschappelijke methoden plaats te vinden.

Het gaat uiteraard in 2010 niet om de beantwoording van alleen normatieve kennisvragen. Van groot belang is dat het effect van de nieuwe toepassingsmogelijkheden van de technologie deugdelijk empirisch wordt onderzocht. In het maatschappelijk debat over de grenzen en mogelijkheden van de rol van de technologie in de criminaliteitsbestrijding wordt al te gemakkelijk een hoge effectiviteit van nieuwe toepassingen verondersteld. Burgers staan in de regel nogal onbevangen en positief

26 Vgl.: Mul, S. (1999) 'De huidige en toekomstige regeling van DNA-onderzoek in strafzaken', *Delikt en Delinkwent*, 196-225.

27 Fattah, Ezzat A. (1997) *Criminology Future: what does the future hold for criminology?*, London: MacMillan Press.

tegenover de introductie van nieuwe remedies, die echter in de praktijk soms neven-effecten oproepen die erger blijken te zijn dan de kwaal. Het effectiviteitsonderzoek moet een open oog houden voor de imperfecties en risico's van de techniek.

Krijgen de zojuist geschetste ontwikkelingen in de natuurwetenschappen en de levenswetenschappen wel voldoende aandacht van de misdaadkundigen? Wordt er tussen de disciplines wel voldoende samengewerkt als het om criminaliteitsbestrijding gaat? Volgens de Engelse Foresight studie is de studie naar de criminaliteitsproblematiek nog steeds te veel gericht op het beïnvloeden van de pleger en niet op de gebeurtenis (de gelegenheidsstructuur). Daardoor zouden ontwikkelingen in de natuurwetenschappen en in de levenswetenschappen, die relevant zijn voor de gelegenheidsstructuur, nog onvoldoende worden benut:

"Consideration of crime within academia has focused on the criminal rather than the crime event. This has seen law, economics and sociology become the most prevalent disciplines in criminology, rather than those within science and technology such as engineering, physics, chemistry, and the biological sciences".²⁸

Wij voegen hieraan toe dat deze disciplines stellig ook van belang zijn om het gedrag van de misdrijfplegers te verklaren en te beïnvloeden. De biotechnologie kan bijvoorbeeld bijdragen aan een beter inzicht in de criminele loopbanen van de 'veelplegers'. De crux is hoe aan dergelijke vormen van interdisciplinaire samenwerking uitvoering gegeven kan worden. Wells spreekt de verwachting uit dat de synthese tussen diverse disciplines in criminologische theorieën zal toenemen. Integratiepogingen en eclecticisme hebben – vrij vertaald – de toekomst, waarbij Wells met name grote inbreng vanuit het biologische en het medische onderzoek verwacht.²⁹ Maar is de wens hier niet de vader van de gedachte? Op de mogelijkheden van interdisciplinaire samenwerking zal in hoofdstuk 3 worden ingegaan.

2.3.3 Globalisering

Globalisering is een ontwikkeling die zich in diverse fasen op allerlei terreinen manifesteert: in het dagelijks leven, de economie, de technologie, de wetenschap, de handel, de communicatie, het recht, de misdaad. Globalisering komt heel concreet

²⁸ Foresight, a.w., p. 14.

²⁹ Wells, L.E. (1995) 'Explaining crime in the year 2010', in John Klofas & Stan Stojkovic, Crime and justice in the year 2010, London: Wadsworth Publishing Company, pp. 36-61.

tot uitdrukking in de grote toename van de mobiliteit van mensen, goederen en informatie. Globalisering duidt zowel op dit mobiliteitsgedrag als op het bewustzijn ervan:

"Globalization as a concept refers both to the compression of the world and the intensification of consciousness of the world as a whole".³⁰

In deze paragraaf komt eerst de globalisering in relatie tot misdaad en misdaadbestrijding op Europees niveau aan de orde. Vervolgens wordt ingegaan op de positie van de wetenschap en op de noodzaak dat de wetenschap zich aanpast aan de *globalisation of crime*. Evenals in de vorige paragraaf worden enkele kennisvragen geformuleerd die naar onze mening in de nabije toekomst op de voorgrond komen te staan.

Europese eenwording

Een belangrijk voorbeeld van deze globalisering is de Europese integratie. Lange tijd is dit proces vooral van economische aard geweest, maar in toenemende mate heeft deze integratie ook politiek-juridische betekenis. Voor wat betreft de bestrijding van criminaliteit is dit geen overbodige luxe: naarmate de criminaliteit een sterker transnationaal karakter krijgt, zal de noodzaak voor meer internationale samenwerking op het terrein van politie en justitie toenemen.

Het Europese Verdrag over de Rechten van de Mens (EVRM) en de rechtspraak van het Europese Hof tot Bescherming van de Rechten van de Mens (EHRM) hebben een grote invloed verworven op de strafwetgeving, de strafrechtspraak en de strafrechtspraktijk in de aangesloten landen van de Raad van Europa. Door middel van de uitspraken van het Hof zijn minimumnormen ontwikkeld waaraan hun wetgeving, hun rechtspraak en hun praktijk moeten voldoen willen zij in overeenstemming zijn met de beginselen van het EVRM. Hierbij kan bijvoorbeeld worden gedacht aan de aanhoudingstermijnen voor verdachten, het gebruik van verklaringen van anonieme getuigen, het afluisteren van de telefoon, de rechtsbijstand aan verdachten en het gebruik van geweld door arrestatieteams. Als gevolg van deze rechtspraak heeft niet alleen het direct betrokken land zijn eigen strafwetgeving en de daarbij behorende praktijk aangepast, maar hebben ook andere landen die bijgesteld naar de opvattingen van het EHRM.³¹ Ook onder invloed van de eenwording in het kader van de EU is er een duidelijk merkbare ontwikkeling naar harmonisatie van onderlinge verschillen in materieel en formeel strafrecht. Voorbeelden hiervan zijn aangepaste strafbepalingen (corruptie) en nieuwe strafbaarstellingen (witwassen).

³⁰ Robertson 1992, p.8.

³¹ Fijnaut, C.J.C.F. (2001, in druk) *Europa, een luthof voor rechtsvergelijkend onderzoek*, (oratie).

Supranationale voorzieningen zullen in de nabije toekomst aan belang winnen. Met name op het terrein van fraude en corruptie bij EU-voorzieningen staat de vestiging van supranationale opsporings- en vervolgingsdiensten voor de deur.³²

Vermoedelijk wordt de betekenis van het nationale niveau steeds geringer. Dit zal met name gelden voor de aanpak van supra-nationale criminaliteitsproblemen en handhavingsvragen, zoals de handhaving van regelgeving ter voorkoming en bestrijding van mond- en klauwzeer, Euro valsemunterij of de handel in drugs. Het standpunt van de Nederlandse minister van Justitie in de recente discussie over de vraag of Nederland nog wel op eigen gezag de levering van *soft drugs* aan *coffeeshops* kan reguleren, is hiervan een concreet voorbeeld.

In zijn recent uitgesproken oratie merkte Fijnaut op dat er tot dusverre opmerkelijk weinig vergelijkend onderzoek is gedaan naar de harmoniserende effecten van het EVRM/EHRM op het straf(proces)recht in Europa. Het gaat hier niet louter om strafrechtsvergelijkend onderzoek. Van belang is volgens hem ook dat er empirisch vergelijkend onderzoek naar concrete werkwijzen van politie en justitie. Een fundamentele kennisvraag voor de nabije toekomst is of de strafrechtspleging in de Europese Unie zou kunnen of moeten worden gesupranationaliseerd. Zou gekozen moeten worden voor supranationaal gezag of voor een meer dwingende interstatelijke harmonisering van de Lidstatelijke strafrechtssystemen? Fijnaut stelt voor om in het kader van Benelux een onderzoekproject te ontwikkelen waarin deze vraag op empirische en normatieve wijze beantwoord zou kunnen worden.³³

Stagnerende internationale politie- en justitiesamenwerking

Op het niveau van de formele regelgeving, de internationale verdragen, en de juridische instrumentaria vindt, zoals gesteld, steeds verdergaande harmonisering plaats. Maar is er ook daadwerkelijk sprake van samenwerking op het uitvoerende politieke en justitiële niveau? Uit de omvangrijke internationale studie van Den Boer komt naar voren dat het vertrouwen van opsporingsambtenaren in internationale samenwerkingsstructuren nog gering is.³⁴ De studie geeft geen duidelijk beeld van feitelijke vormen van de samenwerking. Uit de voorbeelden blijkt dat samenwerking niet vanzelfsprekend goed verloopt. Het is de vraag of de lidstaten in sociaal en cultureel opzicht voldoende naar elkaar toe zullen groeien om de gewenste samenwerking te

32 Vervaele, J.A.E. (1999) 'Naar een Europees zelfstandig bestuursorgaan (ZBO) voor fraude- en corruptiebestrijding in de EU?', *NJB*, pp. 636-643.

33 Fijnaut, *ibid.*

34 Boer, den, Monica in Fijnaut, C.J.C.F., E.R. Muller & U. Rosenthal (1999) *Politie: studies over haar werking en organisatie*, Alphen aan den Rijn: Samson, p. 616.

kunnen bereiken. De Amerikaanse socioloog Kumar noemt een aantal culturele en sociale obstakels voor internationale politiesamenwerking, zoals verschillen in de mate van professionalisering, het voorkomen van politiecorruptie en politieke conflicten die een nauwe samenwerking tussen buurlanden blokkeren.³⁵ Dergelijke factoren zijn ook binnen de EU aanwezig, hetgeen somber stemt over de mogelijkheden van effectieve samenwerking.

De justitiële samenwerking loopt – in elk geval in formele zin – achter bij de internationale politiesamenwerking. Hierdoor kan het gevaar bestaan van een gebrek aan justitiële controle over politie-ele werkzaamheden in Europees verband. Enkele jaren geleden is door de Raad van de Europese Unie het 'Actieplan ter bestrijding van de georganiseerde misdaad' aangenomen, ter versterking van de internationale samenwerking tussen justitiële autoriteiten.³⁶ Over de feitelijke samenwerking en de condities die deze samenwerking beïnvloeden is binnen de EU nauwelijks wetenschappelijke kennis aanwezig. Hetzelfde geldt voor de manier waarop justitie het politieoptreden in internationaal verband toetst. Gelet op het grote maatschappelijke belang van goede samenwerking in Europa zou gericht onderzoek naar de problematiek van een ontbrekend justitieel gezag gestart moeten worden.

Open grenzen: meer of minder gelegenheid voor het plegen van misdrijven?

Veel criminaliteit is grensoverschrijdend. Door grenzen te overschrijden kan illegaal winst worden behaald (bijvoorbeeld: ontduiking EU-heffingen aan de EU-grens) of kunnen daders zich aan opsporing en vervolging onttrekken. Gezien de problemen in de internationale politie- en justitiesamenwerking lijken misdrijfplegers meer baat bij de open grenzen te hebben dan de strafrechtelijke autoriteiten. Hierbij kan worden aangetekend dat de 'drives' tot het plegen van misdrijven, niet verminderen door het openen van grenzen. De wereld mag dan wel een global village zijn geworden, het bestaan van grote internationale verschillen in welvaart en veiligheid is er niet minder om geworden. Hierdoor blijft er een gevaarlijke voedingsbodem bestaan voor terrorisme en criminaliteit

Als gevolg van de globalisering wordt het voor burgers en organisaties gemakkelijker zich fysiek te verplaatsen. Op tal van manieren kan hierdoor de effectiviteit van de misdaadbestrijding worden beïnvloed. Misdaadgeld wordt weggesluisd naar de zwakke plekken in het internationale bancaire stelsel, zoals de Kaaiman-eilanden of

35 Kumar, K.S. (1998) International police cooperation-obstacles, in *Security Journal*, 155-158.

36 Aangenomen op 28 april 1997. *Publikatieblad van de Europese Gemeenschappen*, nr c 251/01. Dit plan voorziet onder meer in de oprichting van een Europees justitieel netwerk, om wederzijdse informatie-uitwisseling tussen de justitiële autoriteiten te bevorderen.

Dubai. Terrorisme en georganiseerde criminaliteit krijgen grotere kansen zich te ontplooiën. In veel gevallen is georganiseerde misdaad gericht op internationale smokkel van verboden goederen, zoals drugs en wapens, en van mensen. In het algemeen zal er blijvend sprake zijn van mobiliteit van mensen, goederen en gelden naar regio's die de beste bescherming geven en/of de meeste welvaart bieden. Gegeven de ongelijke levenskansen in de wereld, zal de druk op de Westerse wereld voortduren. Een belangrijke politieke en juridische vraag is hoe de regulering van migratie het beste kan geschieden. In welke mate treden bijkomende effecten op, zoals mensensmokkel en integratieproblemen? Wat voor gevolgen heeft de regulering op de grenscontrole en het binnenlands toezicht?³⁷ Gelet op het grote maatschappelijke belang van deze beleidsvragen zal het wetenschappelijk onderzoek naar de verbanden tussen migratie, illegaal verblijf, integratieproblemen en criminaliteit hoog op de onderzoekagenda blijven staan.

Internationalisering van wetenschappelijk onderzoek

Globalisering levert niet alleen intrigerende onderzoeksthema's op, maar stelt ook andere eisen aan de wetenschappelijke bestudering van de misdaadproblematiek. Cross border crimes en intensievere internationale politie- en justitiesamenwerking dwingen ook wetenschappers tot een sterkere internationale oriëntatie:

*"With global interdependence increasing astronomically, neither the crime problem nor the problem of enforcing criminal law can any longer be conceived of as 'local' problems without seriously distorting the realities involved."*³⁸

Dit zou onder meer moeten leiden tot grotere standaardisering van methoden en metingen (victim survey) om internationale vergelijkingen te kunnen maken. Verklaringen van criminaliteit zouden meer comparatief moeten zijn, minder beperkt tot een enkel land of een enkele dominante groep in een land.

*"By tradition, crime theory has developed with a strongly ethnocentric orientation. Focused almost exclusively on the United States".*³⁹

Theorieën zouden aan kwaliteit winnen wanneer zij comparatief getoetst zouden worden.⁴⁰ Een treffende blijk van de verkeerde houding van ethnocentrisme geven

37 Hierbij kan worden gedacht aan de intensivering van vreemdelingtoezicht en aan de invoering van de Koppelingwet.

38 McDonald, William (1995) *The globalization of criminology: the new frontier is the frontier*, in Transnational organized crime, Chicago: Office of International Criminal Justice, University of Illinois at Chicago, pp. 1-22, p. 17

39 Wells, L.E. (1995) *Explaining crime in the year 2010*, in John Klofas & Stan Stojkovic, Crime and justice in the year 2010, London: Wadsworth Publishing Company, p. 55.

40 Marshall, Ineke Haen (1998) 'Internationalisering van criminologie; implicaties voor theoretische integratie', *Tijdschrift voor criminologie*, 1998, pp. 176-184.

Blumstein en Wallman in hun bekende boek *The Crime Drop in America*. In dit boek worden typisch Amerikaanse factoren aangevoerd om de daling van de criminaliteit te verklaren: meer controle op vuurwapenbezit, minder crackgebruik, e.d.. In Canada en de meeste West-Europese landen is echter eveneens sprake van dalingen in de geregistreerde criminaliteit.⁴¹ Zonder de suggestie te willen wekken dat op alle landen dezelfde verklaring van toepassing is, had nauwgezet comparatief onderzoek wellicht de aandacht op andere variabelen kunnen vestigen die naast de specifiek Amerikaanse factoren, een verklaring kunnen geven voor de veranderingen in de omvang van de criminaliteit.

Concluderend kunnen wij stellen dat zich momenteel op het gebied van de globalisering (open grenzen, eenwording, etc.) een situatie lijkt voor te doen, waarin de internationale politie- en justitiesamenwerking bij de criminaliteitsbestrijding steeds meer transnationaal wordt. Over de feitelijke gang van zaken van de internationale samenwerking en over de condities die er op van invloed zijn, bestaat weinig wetenschappelijke kennis. Gelet op de bestaande noodzaak van verdergaande internationale samenwerking is dit een belangrijk gemis.

Voorts moet worden geconcludeerd dat meer wetenschappelijke kennis nodig is over de invloed van internationale processen, zoals migratie en open grenzen op de aard en omvang van de criminaliteit in West-Europa. Internationale verschijnselen moeten internationaal bestudeerd worden. Het spreekt eigenlijk voor zich dat internationale misdaadverschijnselen door internationaal samengestelde onderzoeksteams bestudeerd moeten worden. Het is ook gewenst dat er méér comparatief onderzoek wordt gedaan naar criminaliteitsproblemen in de verschillende landen.

2.3.4 Veranderingen in sociale controle

Van spontane naar afgedwongen regelnaleving?

De effectiviteit van sociale controle is maar voor een deel afhankelijk van de inzet van formele controlediensten, ongeacht of deze in de publieke of private sector werkzaam zijn. Sociale controle – in brede zin – is de capaciteit van de samenleving om conformiteit van burgers aan de heersende normen te verzekeren. De 'socialisatie', dat wil zeggen het overdragen en aanleren van normen, vindt plaats in het gezin, op de

41 Blumstein, Alfred & Joel Wallman (2000) *The crime Drop in America*, Cambridge: Cambridge University Press.

school, in de woonbuurt, op het werk. Voor de effectiviteit van de sociale controle zijn deze instituties belangrijker dan de formele controle instanties. Als deze instituties goed werken, worden de sociale normen 'spontaan' nageleefd. Naleving hoeft niet te worden afgedwongen door toezicht en sancties.

De Nederlandse samenleving heeft voor wat betreft de bestrijding van criminaliteit lange tijd op deze vorm van sociale controle kunnen vertrouwen. De samenleving vertoonde zoveel sociale cohesie dat de zojuist genoemde instituties een vanzelfsprekende, positieve bijdrage aan de handhaving van de openbare orde en veiligheid konden leveren. Maar deze cohesie is in de afgelopen decennia geleidelijk aan afgebrokkeld. Sociologen stellen dat de traditionele overdragers van sociale normen, het gezin, de buurt, de school, de kerk, sterk aan belang hebben ingeboet.⁴² Hiervoor zou, zo luiden enkele sombere toekomstverkenningen, eigenlijk niet veel in de plaats zijn gekomen. Zo wordt in het Foresight-document '*Britain: towards 2010*' gesteld dat steeds minder mensen in gezinsverband zullen leven en dat hierdoor het aantal zelfzuchtige en hedonistische persoonlijkheden in de samenleving zal toenemen. Dit zal volgens de opstellers van het document tot meer criminaliteit leiden en bovendien zullen de zelfzuchtige burgers van de toekomst hun onderlinge conflicten veel vaker juridisch uitvechten dan in der minne zullen schikken (juridisering, opkomst claimcultuur).

Aan deze sombere toekomstvisie kan nog worden toegevoegd dat burgers en organisaties steeds meer in aanraking komen met verschillen in waarden en normen.⁴³

Over de juistheid van de bestaande regels en over het afkeurenswaardige van regel-overtredingen wordt flexibel gedacht. Wat in de ene sociale context eerwraak is, is in de andere moord. Ook ondernemingen worden in de internationale zakenwereld geconfronteerd met verschillen in de definitie van bijvoorbeeld corruptie, arbeidsveiligheid en milieuzorg.⁴⁴ Zo kan elke zelfzuchtige burger of organisatie de norm kiezen die hem het beste uitkomt.

Wat betekent deze analyse voor de aard en de omvang van de criminaliteit in 2010 en de mogelijkheden van effectieve bestrijding? Als de sombere analyse klopt, dan

42 Schuyt, C.J.M. (1997) *Sociale cohesie en sociaal beleid: drie publiekscolleges in de Balie*, Amsterdam: de Balie; Komter, Aafke, Jack Burgers & Godfried Engbersen (2000) *Het cement van de samenleving: een verkennende studie over solidariteit en cohesie*, Amsterdam: Amsterdam University Press.

43 Zie voor deze thematiek: Bruinsma, G.J.N. (2000) *Geografische mobiliteit en misdaad, oratie*, Leiden: Universiteit Leiden.

44 Bovendien zijn, zoals reeds eerder gesteld, op nieuwe terreinen (ICT) nog geen uitgekristalliseerde normen aanwezig. De virtuele werelden van ICT bevinden zich nog in een normatief vacuüm. Grotere heterogeniteit en het gemis aan normatieve richtsnoeren, zijn omstandigheden waardoor minder dan vroeger op 'spontane' regelnaleving kan worden vertrouwd.

moet de overheid in 2010 bij gebrek aan normatieve consensus, meer terugvallen op repressievere vormen van sociale controle, zoals toezicht en afschrikking met straf-sancties. Maar klopt de analyse wel en kan de (strafrechtelijke) overheid in de aanpak van de criminaliteit nog wel terugvallen op repressieve methoden? Naar onze mening tekenen zich twee tendensen af die in een andere richting gaan. In de eerste plaats moeten vraagtekens geplaatst worden achter de juistheid van de diagnose van de *Britse Foresight*: in plaats van de gestipuleerde toename van zelfzuchtigheid signaleren wij juist de opkomst van een grotere maatschappelijke betrokkenheid in het denken en handelen van burgers en organisaties die zich aftekenen. In de tweede plaats is het, in het licht van de terugtrekkende overheid, ondenkbaar dat de sociale controle in 2010 wordt uitgeoefend door een machtige autoritaire staat die sterk leunt op repressieve methoden van sociale controle. De beide tendensen maken het waarschijnlijk dat de overheid zich in de misdaadbestrijding anno 2010 van andere methoden bedient. Beide tendensen worden hieronder kort uitgewerkt.

De terugtrekking van de overheid

Er zijn fundamentele wijzigingen opgetreden in de verhouding tussen de overheid en de samenleving. Deze wijzigingen worden met uiteenlopende begrippen als 'liberalisering', 'privatisering', 'deregulering en marktwerking' en corporate governance aangeduid. Heel bepalend is de verschuiving in de machtsrelaties tussen nationale staten, bedrijfsleven en burgers. Ondernemingen opereren op mondiale schaal en ontgroeien als het ware de nationale politieke instituties. Tegelijkertijd raken ook burgers in toenemende mate vervreemd van gevestigde politieke instituties.⁴⁵ De overheid maakt een terugtrekkende beweging. Bedrijfsleven en burgers raken nauwer op elkaar betrokken. Er ontstaat een netwerksamenleving waarin het bedrijfsleven niet alleen rekening heeft te houden met overheidsregulering maar ook met de wensen en belangen van uiteenlopende groepen stakeholders.

Als gevolg van deze wijzigingen in de positie van de overheid is het ondenkbaar dat de criminaliteitsbestrijding in 2010 wordt gedomineerd door een sterke, strafrechtelijke overheid. De tendens gaat in een andere richting: ook in de uitoefening van de formele sociale controle, van criminaliteitsbestrijding, neemt de overheid een steeds terughoudender positie in. Zoals al gesteld in paragraaf 2.2.2 wordt de bestrijding van criminaliteit steeds minder beschouwd als een exclusieve taak van de strafrechtelijke overheid. Bestuurlijke overheden en particuliere diensten spelen in toenemende

45 Bendell, J. ed. (2000) *Terms of endearment, business, NGO's and sustainable development*, Sheffield: Greenleaf Publishing.

mate een rol in de vervulling van veiligheidszorg, die van oorsprong een van de 'oerfuncties' is van de natiestaat. Nog onduidelijk is in hoeverre nationale staten formele sociale controletaken kunnen uitbesteden zonder veel verlies te lijden aan legitimiteit. Overigens verschillen West-Europese landen onderling sterk in de mate waarin zij de veiligheidszorg durven uit te besteden. Privatisering van strafrechtelijke uitvoeringstaken (surveillance; gevangeniswezen) is in de VS en in Engeland sterk in ontwikkeling, in Nederland is dat nog niet aan de orde. Wel worden er naast de door de overheid verrichte taken door particuliere instanties vergelijkbare diensten aangeboden. Het belangrijkste voorbeeld hiervan zijn de particuliere beveiliging en recherche, die in ons land een sterk groeiende bedrijfstak vormen.

Ook bestuurlijke overheden hebben zowel wat betreft sanctiemogelijkheden (introdactie van de bestuurlijke boete) als personeelsinzet (groei bijzondere opsporingsdiensten) hun aandeel in de criminaliteitsbestrijding versterkt. Al deze private en publieke vormen van geïntegreerde misdaadbestrijding roepen belangrijke normatieve en empirische vragen op: tot hoever kan de staat gaan in het uitbesteden van veiligheidszorg en criminaliteitsbestrijding? Op basis van welke keuzecriteria is strafrechtelijke handhaving wel of niet te prefereren boven administratieve of civielrechtelijke handhaving? In hoeverre kunnen strafvorderlijke regels de richtsnoeren zijn bij de regulering van de particuliere recherche? Hoe effectief zijn de verschillende manieren van reageren op onrecht?

Moderne wijzen van criminaliteitsbestrijding

Terugtrekkende overheden bundelen hun krachten in een geïntegreerde aanpak van criminaliteit, zo kan het bovenstaande worden samengevat. Maar kan de overheid er wel op vertrouwen dat andere instellingen hun aandeel in de preventie en bestrijding van misdaad leveren? Wanneer de diagnose van de Britse Foresight-studie klopt, ziet de toekomst er niet rooskleurig uit. In weerwil van de sombere toekomstverwachting hebben de afgelopen jaren evenwel een tendens te zien gegeven die haaks staat op de door de Foresight-studie voorziene ontwikkeling. Ordehandhaving en criminaliteitsbestrijding worden steeds meer 'gedragen' door burgers en niet-gouvernementele instellingen. Overheden stimuleren deze ontwikkeling; zij doen een stapje verder terug door normadressanten zelf een verantwoordelijkheid te geven in het doen naleven van normen (zelfregulering; keurmerk veilig wonen). Deze responsabilisering slaat aan, in de samenleving blijkt voldoende draagvlak aanwezig om deze verantwoordelijkheden te mobiliseren. In plaats van 'zelfzuchtig' te handelen, tonen ondernemingen steeds meer belangstelling voor maatschappelijk verantwoord

ondernemen. Het verdisconteren van maatschappelijke belangen (milieu, integriteit, veiligheid) bij het uitstippelen van de koers wordt meer en meer onderdeel van de normale afwegingen en besluitvorming binnen deze organisaties. *Business-ethics* is *big-business* geworden. Bedrijfsinterne milieuzorg, deregulering, convenanten, en dergelijke zijn in 2010 belangrijker instrumenten bij het reguleren van markten en ondernemingen dan het verstrekken van gedetailleerde vergunningen en het uitoefenen van toezicht op naleving daarvan. Criminaliteitsbestrijding (preventie en repressie) is in 2010 een intrinsiek onderdeel van het dagelijks leven in steden, organisaties, sociale netwerken.

Veel van de activiteiten op het gebied van de misdaadbestrijding zullen in 2010 betrekking hebben op preventie. Het simpele inzicht dat de aard en omvang van criminaliteit samenhangen met de aanwezigheid van aantrekkelijke doelwitten en de mate van toezicht die hierop wordt uitgeoefend, zal nog tot vele toepassingsmogelijkheden kunnen leiden.⁴⁶ De grenzen van technopreventie⁴⁷ zijn nog lang niet bereikt; ook worden de mogelijkheden om criminogene gelegenheidsstructuren in bepaalde branches of organisaties aan te pakken bij lange na nog niet uitputtend benut. Op basis hiervan en op grond van de toegenomen responsabilisering bij burgers en organisaties voor criminaliteitsproblemen, kan de verwachting worden uitgesproken dat in 2010 veel gelegenheidsbeperkende voorzieningen zijn getroffen. Bij de implementatie en beoordeling van deze toepassingen doen zich twee belangrijke vragen voor, die door middel van wetenschappelijk onderzoek beantwoord kunnen worden. De eerste vraag is overwegend normatief van aard en heeft betrekking op een essentieel kenmerk van preventie: dat er wordt opgetreden voordat het gedrag dat bestreden dient te worden heeft plaatsgevonden. Dit impliceert dat er wordt opgetreden op basis van vermoedens, risicotaxaties, etc. In hoeverre zijn overheden, organisaties, en burgers gerechtigd dit te doen? Mag een ex-gedetineerde na zijn vrijlating onder toezicht worden gehouden om te voorkomen dat hij recidiveert?

De tweede vraag is empirisch van aard. Het is – gegeven de toename van preventieve inspanningen – van belang te weten wat het rendement ervan is: klopt de veronderstelling dat de gelegenheid de dief maakt? Wordt door het treffen van preventieve maatregelen het misdaadprobleem alleen verplaatst of ook bestreden? Er bestaan derhalve nog vele vragen en onzekerheden over de effecten van de nieuwe misdaadbestrijdingsstrategieën.

⁴⁶ Dit inzicht is onder meer door Felson verwoord in zijn bekende boek *Crime and everyday life*.

⁴⁷ Variërend van het elektronisch labelen van goederen tot cameratoezicht en identificatiesystemen.

2.4 Ontwikkelingen in specifieke vormen van criminaliteit

De drie hierboven beschreven ontwikkelingen worden in deze paragraaf toegespitst. In plaats van te spreken over 'de' criminaliteit of over daders in algemene zin, onderscheiden wij vier typen van potentiële daders: de gewone burger, de 'veelpleger', de bonafide organisatie en de criminele organisatie. De gedachte is dat de genoemde ontwikkelingen verschillend op deze vier categorieën zullen uitwerken en dus ook uiteenlopende nieuwe kennisvragen zullen oproepen in 2010.

2.4.1 Gewone burgers benutten de gelegenheid

Toename van gelegenheden

In zijn boeiende artikel *Explaining Crime in the Year 2010* stelt Wells dat technologische ontwikkelingen nieuwe mogelijkheden bieden om nieuwe misdaden te plegen, zoals fraude, diefstal, afpersing door middel van computergebruik. Hij voegt daaraan toe dat deze nieuwe misdaden⁴⁸ worden gepleegd door nieuwe soorten daders die niet erg lijken op de traditionele *street crime offender*.⁴⁹ Maar er zijn ook traditionele misdrijven die door de computer een nieuwe dimensie krijgen (diefstal, fraude, vervalsing, kinderpornografie, witwassen van geld, illegaal gokken). Volgens enkele auteurs zullen deze nieuwe mogelijkheden om nieuwe misdaden te plegen op ruime schaal worden benut. Immers deze nieuwe misdaden kunnen snel worden gepleegd en gemakkelijk worden verheimelijkt. De kans op betrapping is laag.⁵⁰

Bovendien zijn er maar weinig morele barrières te nemen bij het plegen van dergelijke misdrijven. Meestal is de toegebrachte schade niet zichtbaar en in geld uit te drukken, en dat geldt ook voor het leed dat slachtoffers wordt aangedaan. Het is dan ook een interessante *these van Wells* dat door deze nieuwe technieken niet alleen nieuwe misdrijven gepleegd kunnen worden, maar ook een andere type dader wordt

48 Ter illustratie van de veelvormigheid van het verschijnsel: illegale interceptie van telecommunicatie (afluisteren van GSM's); elektronisch vandalisme en terrorisme (het verstoren van de informatie-technologische infrastructuur van defensiesystemen); diefstal van telecommunicatie-diensten (telefoon); telecommunicatiepiracy (copyright infringement, kabel, downloaden van muziek); pornografie en andersoortige beledigende inhoud (racistisch of sexistisch materiaal); telemarketing fraude (bogus investeringen, verkoop onder valse voorwendselen); electronic funds transfer (ATM, smart cards); elektronisch witwassen; telecommunicatie t.b.v. criminele samenzweringen.

49 Wells, L.E. (1995) 'Explaining crime in the year 2010', in John Klofas & Stan Stojkovic, *Crime and justice in the year 2010*, London: Wadsworth Publishing Company, p. 49.

50 Grabosky, P.N. & Russell G. Smith (1998) *Crime in the digital age: controlling telecommunications and cyberspace*, Sydney: Federation Press, p 210

aangetrokken. Het is het type van de 'degelijke burger' die zijn kansje waagt om betrekkelijk risicoloos snel veel geld te verdienen of ander voordeel te behalen in de anonieme, hightechwereld van vandaag.

Maar er zijn andere factoren die ertoe bijdragen dat de gelegenheden tot het plegen van misdrijven voor veel burgers aanmerkelijk zijn toegenomen. Volgens Weisburd e.a. is het aantal vertrouwensposities sterk gestegen in de afgelopen decennia.⁵¹ De burger is in de huidige hightechwereld in toenemende mate op de deskundigheid van anderen aangewezen, maar overigens is hij zelf ook deskundige van wie anderen afhankelijk zijn. Vanuit de eerste positie bezien moet hij zich in goed vertrouwen aan deskundigen overgeven. Met alle risico's vandien: *having to trust someone always raises the possibility that your trust will be violated by an expert who takes advantage of you.*⁵² Maar vanuit zijn positie als deskundige bezien heeft hij ook zelf de gelegenheid om crimineel gedrag te verhullen. Want wie is in staat deskundige personen effectief te controleren, in zijn beroepsuitoefening, in zijn declaratiegedrag, enz.? Hoe effectief is de controle op professionele beleggers, computerspecialisten, belastingadviseurs?

Gelegenheden nemen toe voor de gewone burger om zonder veel risico's misdrijven te plegen. Volgens huidige criminologische inzichten neemt de criminaliteit altijd toe als de gelegenheden toenemen. Voor de theorievorming is de criminelere wordende 'gewone' burger een intrigerend fenomeen. Het kan grote consequenties hebben voor verklarende theorieën omtrent crimineel gedrag:

*"The changing nature of crime and the changing make-up of the criminal population will deal the fatal blow to theories of crime that equate deviance with pathology and take as their point of departure the presumed fundamental differences between criminals and other citizens".*⁵³

Grenzen en mogelijkheden van controle

Hoe kunnen deze gelegenhedenstructuren worden ingeperkt? Kan de overheid ervoor zorgen dat de criminaliteit op de elektronische snelweg binnen de perken blijft? Wie oefent *virtual community policing* uit? De Britse deskundige Wall is een pleitbezorger van een geïntegreerde aanpak waarin enige door de overheid betaalde gespecialiseerde politiediensten zij aan zij werken met internetgebruikers en internet-Serviceproviders.

51 Weisburd, David, Stanton Wheeler, Elin Waring & N. Bode (1991) *Crimes of the Middle Classes: White Collar Offenders*, New Haven: Yale University Press.

52 Shapiro, Susan (1990) 'Collaring the crime, not the criminal: reconsidering white collar-collar crime', *American Sociological Review*, 346-365.

53 Fattah *ibid.*, p. 287.

Een van de kernvragen voor 2010 is hoe deze regulering er uit dient te zien en welke effecten ervan mogen worden verwacht. De doelstelling is helder:

*“the design and deployment of countermeasures against digital illegality should be undertaken with care, so as not unduly to limit the potential advantages inherent in the new technology”.*⁵⁴

Maar hieraan zijn fundamentele dilemma's en onzekerheden verbonden. Hierin komen in concrete vorm de eerder geschetste maatschappelijke ontwikkelingen (technologie, globalisering, sociale controle) samen in concrete tegenstellingen: klantvriendelijkheid versus veiligheid; nationale regulering versus *globalism*; *privacy versus accountability*.⁵⁵ De vraag is ook welke rol politie en justitie in dit geheel hebben; welke kennis hebben zij nodig om in de *cyberspace* adequaat te kunnen opsporen en vervolgen? Veel deskundigen betwijfelen sterk of de traditionele strafrechtelijke instanties wat cultuur en deskundigheid betreft in staat zullen zijn in de cyberwereld effectief te gaan opereren. In beginsel biedt de moderne technologie erg veel mogelijkheden voor de bestrijding van *cybercrimes*. Maar de empirische en normatieve vraag is wie deze mogelijkheden gaat benutten en op welke wijze.

Zojuist is benadrukt dat de gelegenheidsstructuren niet alleen in de virtuele maar ook in de 'echte' wereld toenemen. Wanneer normnaleving afhankelijk zou zijn van (strafrechtelijk) toezicht en van sanctiedreiging, zou het er met de wereld slecht uit zien. De strafrechtelijke overheid kan de vele gelegenheden om criminaliteit te plegen eenvoudigweg niet effectief monitoren. Daarom zijn de eerder besproken moderne handhavingstrategieën (geïntegreerde aanpak, zelfregulering) op deze terreinen noodzakelijk. Zonder medewerking en betrokkenheid van de betrokken organisaties, sectoren of beroepsgroepen kan geen effectieve regulering van beroepsbeoefenaars, internetgebruikers, etc. plaatsvinden. Dit besef dringt langzaam maar zeker door. In de handhaving van milieuwetgeving en arbeidsveiligheidswetten wordt in toenemende mate een beroep gedaan op het zelfregulerende vermogen van de betrokken gemeenschappen. Er is geen enkele reden om deze strategie tot deze domeinen te beperken. Uiteraard is de effectuering van deze strategie niet zonder onzekerheden en gevaren. Het vraagt om een fundamentele doordenking van de rol van de handhavende overheid ten opzichte van deze groepen, om het opnieuw bepalen van de grenzen van de strafrechtelijke aansprakelijkheid, en om een nauwgezet empirisch onderzoek naar de implementatie en de effecten van deze aanpak.

⁵⁴ Grabosky and Smith, *ibid.*, p. 236.

⁵⁵ Grabosky and Smith, *ibid.*, p. 231 e.v.

2.4.2 Veelplegers

Slechts een klein deel van de bevolking blijkt jaarlijks met de politie in aanraking te komen, en een kleine groep daders is verantwoordelijk voor veel van de gepleegde misdrijven. Interessant in dit verband is een zeer recente analyse, gemaakt op basis van een koppeling van de HKS-gegevens van alle politiekorpsen in Nederland. De onderzoekers zijn nagegaan hoeveel (unieke) verdachten in een jaar (1998) als verdachte van een of meer misdrijven werden geregistreerd. Hieruit bleek dat in 1998 ruim 171.000 personen door de politie werden geregistreerd; deze groep bleek, wanneer registratiegegevens over hen uit eerdere jaren werden meegeteld, voor in totaal 1,5 miljoen misdrijven met de politie in aanraking te zijn gekomen. Een hele kleine groep hiervan (5,5%) bleek betrokken bij maar liefst 46% van deze geregistreerde misdrijven.⁵⁶ Deze 'veelplegers' blijken verhoudingsgewijs vaak met alcohol- en/of drugsverslaving te kampen te hebben. Tegelijkertijd is er een grote groep (ongeveer de helft van alle in 1998 geregistreerde verdachten) die 'nieuwkomer' is.

Deze analyse onderstreept de noodzaak om onderscheid te maken tussen incidentele daders en daders die stelselmatig misdrijven plegen. Hierbij is het overigens ook noodzakelijk om onderscheid te maken naar type misdrijven, zoals verkeersmisdrijven, geweldsmisdrijven en vermogensmisdrijven. In internationaal criminologisch onderzoek wordt al decennia lang aandacht besteed aan de verschillen in criminele carrières. Bekende voorbeelden hiervan zijn de longitudinale studies van Wolfgang, Tremblay, Loeber en Farrington waarin gezocht wordt naar de factoren die van invloed zijn op het ontstaan van criminele carrières.⁵⁷ Blijkens de wetenschappelijke literatuur onderscheiden deze 'veelplegers' zich duidelijk van personen die in het geheel niet of slechts incidenteel misdrijven plegen. Veelplegers kampen veel vaker met drugs- en alcoholproblematiek; zij zijn doorgaans op vroege leeftijd met het plegen van misdrijven begonnen; in maatschappelijk opzicht zijn zij weinig succesvol. Zij hebben weinig bindingen met de samenleving (geen werk, slechte huisvesting) en ook weinig stabiele sociale relaties. Het zijn 'kanslozen', die ook in de criminaliteit niet altijd succesvol zijn. Veelplegers zijn bijna per definitie 'vaakgepakten'; zij plegen dikwijls delicten die wanhoop verraden: zichtbaar, impulsief, riskant, weinig

⁵⁶ In absolute aantallen gaat het hier om 9.500 personen, zijnde 0,05% van de totale bevolking van 12 jaar en ouder.

⁵⁷ Binnenkort verschijnt een synthese van inzichten van de hand van Loeber, samen met Slot en Sergeant (Loeber, R., N.W. Slot, & J. Sergeant, J. (eds.) (in press), *Ernstige en gewelddadige jeugdcriminaliteit: omvang, oorzaken en interventies*, Houten/Diemen: Bohn Stafleu.

opbrengst. Uitkeringsfraude, straatroof, geweld op straat, woninginbraak zijn typisch de misdrijven die door deze groep worden gepleegd.⁵⁸

De vraag is hoe de eerder beschreven maatschappelijke ontwikkelingen op de omvang en de positie van deze groep zullen doorwerken. In de eerste plaats is hun criminaliteit veelal concreet en ondubbelzinnig 'fout'; het wordt vaak gepleegd in openbare ruimten. Zij zullen dan ook in toenemende mate geconfronteerd worden met technopreventie, monitoring, etc. Als gevolg hiervan kunnen verplaatsingseffecten optreden: zij gaan over op andere misdrijven of bedienen zich van een andere modus operandi.⁵⁹ Maar in de tweede plaats kunnen de maatschappelijke ontwikkelingen voor sommige veelplegers ook windows of illegal opportunities zijn. Waar de meesten niet erg veel succes hebben in hun criminele carrière, slagen enkelen. Zij vormen de uitschieters, die in staat zijn gebleken boven hun persoonlijke beperkingen (scholingsniveau, vaardigheden) en dat van hun milieu uit te stijgen. Open grenzen, migratie, mensensmokkel, mobiliteit, zijn ontstaansvoorwaarden voor een succesvolle internationaal opererende criminele groep. Wanneer ervaren criminelen uit diverse landen elkaar in een crimineel samenwerkingsverband weten te vinden, en gebruik weten te maken van de moderne communicatiemiddelen (mobiele telefoon, internet) kunnen zij ver komen.⁶⁰

Een van de belangrijkste taken voor het toekomstige beleid is om de omvang en de problematiek van deze groep van maatschappelijke 'uitvallers', van wie enkelen zich tot grote misdaadondernemers ontpoppen, zo beperkt mogelijk te houden. Onduidelijke migratiestromen van mensen, die hier al of niet via mensensmokkel illegaal verblijven, kunnen tot ongewenste aanwas leiden. Het is ook van belang om te verhinderen dat succesvolle misdadigers een rolmodel voor jongeren worden. De bekende Amerikaanse jeugdcriminoloog Ohlin noemt het zelfs een van de grootste gevaren van de moderne tijd dat jongeren vervreemd raken van de conventionele samenleving en in een negatieve spiraal terecht komen.⁶¹ Een dergelijke losweking is

58 *Foresight*, ibid, p 9.

59 Zoals: de toepassing van fysieke intimidatie om iemands pincode af te troggelen, de bedreiging van klan- ten om de bankbediende achter kogelvrij glas tot afgifte van geld te bewegen; meer in het algemeen: vaker fysieke overvallen op mensen die legitieme toegang kunnen verschaffen tot goed beveiligde huizen, computer systemen, of goederen (*Foresight*, p. 9).

60 Kleemans, E., E. van den Berg & H.G. van de Bunt (1998) *Georganiseerde criminaliteit in Nederland*, Den Haag: SDU. Volgens de auteurs kunnen misdrijfplegers hun horizonten gemakkelijk uitbreiden als zij in hun netwerk met personen samenwerken die ingevoerd zijn (taal, cultuur, contacten) in landen die bijvoorbeeld als bronlanden of afzetmarkten van drugs fungeren.

61 Ohlin, Lloyd (1998) 'The future of juvenile justice policy and research', *Crime & Delinquency*, 143-153.

met name problematisch wanneer zij op den duur een segmentatie langs etnische breukvlakken bewerkstelligt.⁶²

Een opmerkelijke eigenschap van veelplegers is dat zij zich weinig laten beïnvloeden door strafrechtelijke interventies. Zij lijken strafongevoelig te zijn geworden. Een van de fundamentele, klassieke criminologische kennisvragen is hoe de ontwikkeling van dit soort criminele loopbanen verloopt. Deze klassieke vraag heeft anno 2010 niets van zijn urgentie en relevantie verloren. Juist vanwege de zojuist door Ohlin genoemde gevaren van de moderne tijd is het van groot belang om nauwkeurig het verloop van criminele loopbanen te volgen.⁶³

Organisatiecriminaliteit

In de VS bestaat een lange traditie van wetenschappelijk onderzoek naar organisatiecriminaliteit (corporate crime). Een kenmerk van organisatiecriminaliteit is dat de dader, de organisatie, op zichzelf genomen bonafide van aard is. Dit vormt het essentiële verschil met georganiseerde misdaad, waar de samenwerkingsverbanden primair zijn opgericht voor het plegen van misdrijven. Organisatiecriminaliteit wordt veelal geassocieerd met misdrijven in de financieel-economische sfeer, zoals fiscale misdrijven, het uitlokken van corruptie in het handelsverkeer en het maken van kartelafspraken. Daarnaast kunnen organisatie-misdrijven mensen en de natuurlijke omgeving treffen, als gevolg van nalatigheid of opzet. De veerbootramp in Brugge en de Ford Pinto-affaire in de VS zijn inmiddels klassieke voorbeelden van dergelijke organisatiecriminaliteit.⁶⁴

De Amerikaanse studies naar organisatiecriminaliteit hebben meestal betrekking op ondernemingen, maar ook overheidscriminaliteit wordt soms onder de loep genomen. De wetenschappelijke belangstelling voor organisatiecriminaliteit in de VS vloeit voort uit het feit dat (grote) ondernemingen een sterke macht vertegenwoordigen in de Amerikaanse economie en politiek. De algemene conclusie van de reeks van onderzoeken die daar sinds de jaren zeventig van de vorige eeuw is verricht, is dat organisatiecriminaliteit relatief veel voorkomt in grote ondernemingen. Met name zou deze criminaliteit in specifieke bedrijfstakken voorkomen met een gunstige

62 Ministerie van Justitie, Justitie in de multiculturele samenleving, *Position Paper*, Den Haag: Ministerie van Justitie, p. 25.

63 Lloyd E. Ohlin, ibid.

64 Zie voor een beschrijving van Ford Pinto: Bunt, van de, H.G. (1992) *Organisatiecriminaliteit*, (oratie) Arnhem: Gouda Quint, Arnhem; voorbeelden van organisatiecriminaliteit in: *Punch*, Maurice (1996) *Dirty business; exploring corporate misconduct*, London : Sage.

gelegenheidsstructuur voor het plegen van misdrijven. In Nederland zijn betrekkelijk weinig kwantitatieve gegevens voorhanden over de aard en de omvang van organisatiecriminaliteit. De officiële politieregistraties, door bijzondere opsporingsdiensten en de politie, laten sterk te wensen over en de pakkans is laag.⁶⁵ In de afgelopen jaren zijn er enkele empirische studies verricht naar het fenomeen.⁶⁶ Recent verscheen het onderzoek van Huisman over regelovertrekend gedrag door ondernemingen in de afvalverwerkingsbranche en in de bedrijfstak van de textielveredeling, waarin hij enkele condities voor regelnaleving door ondernemingen specificeert.⁶⁷

Het is moeilijk om te voorspellen hoe de situatie in 2010 op het terrein van organisatiecriminaliteit zal zijn. Aan de ene kant is er alle reden voor een sombere prognose, maar er zijn aan de andere kant ook ontwikkelingen die tot meer optimisme stemmen. Laten we met de negatieve kant beginnen. De gelegenheidsstructuur voor het plegen van organisatiecriminaliteit neemt ontegenzeggelijk toe. Wat namelijk voor de gewone burger geldt, geldt *a fortiori* voor de 'gewone' organisatie: technologische ontwikkelingen, internationaal opereren, terugtrekkende nationale overheidscontrole, supranationale instituten zonder effectief controlerend vermogen, en schaalvergroting van ondernemingen, lijken een optimale mix van ingrediënten voor het optreden van organisatiecriminaliteit. De ogenschijnlijk gemakkelijke wijze waarop bijvoorbeeld EU-fraude wordt gepleegd, zoals het ten onrechte ontlopen van heffingen of het ten onrechte incasseren van subsidies door middel van simpele naamsveranderingen, lijken de bevestiging te zijn van dit doembeeld.⁶⁸

Vooraf het aspect van economische schaalvergroting verdient aandacht. Er zijn in de afgelopen periode, als gevolg van megawinsten, fusies en overnames, vele multinationale concerns op de markt gekomen. Deze zijn niet alleen in economische maar ook in politieke zin belangrijke machtscentra, waartegen nationale overheden nauwelijks meer zijn opgewassen. Supranationale regelgeving en internationale politieke en justitiesamenwerking lopen zoals eerder is gesteld, ver achter bij de reikwijdte van deze internationale organisaties. Ook in de gevallen waarin de overheden zelf direct

65 Huisman, W. & B. Niemeijer (1998) *Zicht op organisatiecriminaliteit*, Den Haag: SDU.

66 Met name dient hierbij het onderzoek genoemd te worden dat in het kader van de parlementaire enquêtecommissie Opsporingsmethoden is verricht. In enkele deelstudies werd over het voorkomen van georganiseerde misdaad en organisatiecriminaliteit in bepaalde branches geschreven (o.a. afvalverwerking, horeca, transport). Zie hiervoor: Fijnaut, C.J.C.F., e.a., *Eindrapport georganiseerde misdaad in Nederland*, Tweede Kamer, vergaderjaar 1995-1996, 24 072, nr 16.

67 W. Huisman 2001 t.a.p.

68 Shover, Neal & Andrew L. Hochstadler (2000) 'Crimes of privilege', in Shelley J. (ed), *Criminology*, Wadsworth, pp 287-319.

slachtoffer zijn, zoals bij de zojuist genoemde EU-fraudes, blijkt het heel moeilijk te zijn om de bestrijding van deze fraudes effectief internationaal aan te pakken.⁶⁹ Deze ontwikkelingen stemmen somber, maar er is nog een andere kant aan de zaak: grote corporaties en uiteraard ook kleinere concerns, zijn ook zelf slachtoffers van organisatiecriminaliteit. Zij hebben er anders gezegd een groot belang bij dat de integriteit in het handelsverkeer en van het financiële stelsel behouden blijft.⁷⁰ In paragraaf 2.3.4. is al gewezen op de gevoeligheid van ondernemingen voor hun maatschappelijke verantwoordelijkheid en voor *business ethics*. Wanneer nationale overheden de integriteit in de handel en het financiële verkeer niet kunnen waarborgen, wordt dit gecompenseerd door de private sector zelf. Een interessant voorbeeld hiervan is het initiatief van de grote accountantsfirma's om internationale standaarden te ontwikkelen waaraan jaarrekeningen van ondernemingen moeten voldoen. Deze standaarden gaan veel verder dan de huidige eisen die de Nederlandse wetgever aan de inrichting van jaarrekeningen stelt. Met andere woorden: hoe sterk de macht ook is van multinationale concerns, zij hebben geen belang bij het ontstaan van internationale markten zonder regels en effectief toezicht. Hun economische belangen zijn juist gediend met voorspelbaarheid, betrouwbaarheid en integriteit van de spelers op deze markten. Tekortschietende nationale overheidscontrole wordt vervangen door strakkere zelfregulering op internationaal niveau.

Niet in de laatste plaats moet worden aangetekend dat de plegers van organisatiecriminaliteit zelf slachtoffer van hun daden kunnen zijn. Het is bijna fataal voor ondernemingen als er verdenkingen zijn dat zij misdrijven hebben gepleegd. Publieke berichtgeving over opsporingsactiviteiten (bedrijfszoekingen, aanhoudingen) tegen bedrijven leidt tot verlies aan imago, klanten, en omzet. Zowel de veerbootmaatschappij Townsend Thoresen (Brugge) als Ford hebben veel economisch nadeel geleden van de organisatiecriminaliteit.

Zijn ondernemingen in 2010 ongrijpbare gelegenheddelinkwenten geworden of is er in 2010 sprake van een hechte publieke-private samenwerking in het waarborgen van de integriteit van het bedrijfsleven? De bovenstaande overwegingen stemmen, al met al, voorzichtig optimistisch. Immers het is een economisch belang van de concerns zelf om overeenkomstig de regels te opereren, ook al zou het plegen van organisatiecriminaliteit als gevolg van de lage pakkans en het illegaal verkregen

69 Vervaele, J., t.a.p.

70 Het voorbeeld van stagnerende investeringen door Westerse bedrijven in de voormalige Sovjet Unie laat zien hoe veel waarde bedrijven hechten aan een betrouwbaar, voorspelbaar investeringsklimaat.

voordeel op de korte termijn bezien zeer lonend zijn. Maar het is belangrijk dat het 'zicht op organisatiecriminaliteit' wordt vergroot om beter te kunnen taxeren welke vormen van controle en regulering gewenst en effectief zijn.

2.4.3 Georganiseerde misdaad

De plegers van georganiseerde misdaad hebben anders dan het bonafide bedrijfsleven geen belang bij een integere overheid of een integer bedrijfsleven. Integendeel, criminele samenwerkingsverbanden danken hun bestaan en voortbestaan aan niet-integere overheidsfunctionarissen en bedrijven.⁷¹ Zoals in paragraaf 2.4.2 al werd gesteld zijn de door ons beschreven maatschappelijke ontwikkelingen windows of illegal opportunities voor sommige traditionele misdadigers. De criminologen Levi en Naylor stellen dat de *illegal opportunities*, voortkomend uit globalisering en moderne technologie, door plegers van georganiseerde criminaliteit niet zullen worden benut.⁷² Het is evenwel de vraag of deze verwachting bewaarheid wordt. Uit recente empirische onderzoeken naar georganiseerde misdaad komt naar voren dat de in technisch en intellectueel opzicht weinig getalenteerde plegers van georganiseerde misdaad zeer goed in staat zijn ontbrekende competenties te betrekken bij anderen.⁷³ Deze 'facilitators', die zowel uit de 'wettige' omgeving worden betrokken (fiscale adviseurs, makelaars) als uit 'criminele' netwerken (paspoortvervalsers, corrupte douaniers) zijn naar onze mening wezenlijke instrumenten bij een expansie van de georganiseerde misdaad.

Georganiseerde misdaad maakt handig gebruik van spanningen op markten. Hij voorziet in de maatschappelijke vraag naar producten die niet, of niet voldoende, legaal worden aangeboden (drugs), of verschaft oplossingen voor knelpunten in legale marktsectoren, door bijvoorbeeld tegen lage tarieven diensten aan te bieden. Als gevolg van de globalisering en de moderne technologie veranderen ook de condities op illegale markten, hetgeen tot een grotere illegale omzet kan leiden. Het beste voorbeeld hiervan is mensensmokkel. Door de toegenomen mobiliteit van personen en de gestegen vraag naar migratie is er een aantrekkelijke markt ontstaan voor

71 Zie voor de symbiose tussen georganiseerde misdaad en de wettige omgeving, Fijnaut 1996, t.a.p.

72 Michael Levi and Tom Naylor, *Organised crime, the organisation of crime and the organisation of business, contribution to the Foresight*, 2001 (www.foresight.gov.uk).

73 Kleemans, E., E. van den Berg & H.G. van de Bunt (1998) *Georganiseerde criminaliteit in Nederland*, Den Haag: SDU; Klerks, P.P.H.M. (2000) *Groot in de hasj; theorie en praktijk van de georganiseerde criminaliteit*, Antwerpen: Samsom.

'reisorganisatoren' (mensensmokkelaars) die in staat zijn personen over lange afstanden heimelijk te transporteren. Het ontstaan van smokkelroutes en van criminele samenwerkingsverbanden die zich op het smokkelen van mensen zijn gaan toelagen is het directe gevolg van een zich wijzigende markt. Waar veel maatschappelijk vraag is en weinig legaal aanbod, blijft een markt bestaan voor illegale entrepreneurs.

Kon men bij organisatiecriminaliteit nog spreken van een ongewisse toekomst (het kan twee kanten uit), bij georganiseerde misdaad is er bij wijze van spreken geen andere kant. Internationale politie- en justitiesamenwerking loopt eenvoudigweg achter bij de flexibele internationale samenwerking van criminele groepen. Ook vanuit de private sector ontwikkelen zich nauwelijks 'tegenkrachten'. Twee recente empirische onderzoeken van Zaitch en Siegel naar de aanwezigheid van de Colombiaanse drughandel resp. de Russische maffia in Nederland, geven overigens aan dat de internationale flexibiliteit van etnische groepen zijn beperkingen kent. Hoe open de grenzen ook zijn of worden, taalbarrières en culturele verschillen remmen de internationale verspreiding van georganiseerde misdaad enigermate af.⁷⁴

Zowel op Europees niveau als op nationaal niveau wordt steeds meer een beroep gedaan op preventieve bestrijdingsmogelijkheden van georganiseerde misdaad. De wet BiBoB is hiervan een goed voorbeeld.⁷⁵ Maar de vraag is of deze preventieve inspanningen voldoende soelaas bieden. Zij helpen wellicht te voorkomen dat georganiseerde criminaliteit zich 'innestelt' in de legale samenleving.⁷⁶ Maar waar een markt is voor illegale producten of diensten is het moeilijk de georganiseerde misdaad, de aanbieders van illegale diensten en producten, effectief te bestrijden.

Georganiseerde misdaad vormt in 2010 een groot probleem. Er zal sprake zijn van:

- cumulatie van illegaal kapitaal doordat criminele samenwerkingsverbanden jarenlang kunnen blijven functioneren;
- toenemende benutting van de opportuniteitsstructuren;
- terugtred van de nationale, strafrechtelijke overheid, zonder dat er effectieve tegenkrachten zijn;
- een stabiele vraag op illegale markten (drugs, mensen, wapens).

74 Siegel, Dina (in press) *The Russian biznes in the Netherlands*; Zaitch, D. (2001) *Traquetos: Colombians involved in the cocaine business in the Netherlands*, Amsterdam: Bureau Grafische Producties, UvA.

75 Deze wet bevordering integriteitsbeoordeling besluitvorming openbaar bestuur, geeft overheden de mogelijkheid om in de bestuurlijke besluitvorming te bezien of de vergunningaanvrager of offertenemer relaties heeft met georganiseerde misdaad.

76 Interessant in dit verband is het boek van Jacobs, J.B., *Gotham Unbound* (1999) *New York UP, New York*. Hierin beschrijft hij hoe de stad New York zich dankzij een geïntegreerde strafrechtelijke en bestuurlijke aanpak zich onttreed van de innesteling van enkele maffiafamilies in economische branches.

Georganiseerde misdaad is een door en door transnationaal verschijnsel. De georganiseerde misdaad rond cocaïne begint op het platteland in Colombia, vertakt zich in tal van handelsstromen naar onder andere Amsterdam, en eindigt – bij wijze van spreken – in onroerend goedinvesteringen in het Spaanse Marbella. In hoeverre werkt de terugtrek van de overheid georganiseerde misdaad in de hand? Welke maatschappelijke reflexen zullen ontstaan wanneer zich ernstige vormen van georganiseerde misdaad en internationaal terrorisme voordoen? Impliceert de bestrijding van georganiseerde misdaad dat natie-staten zich weer in toenemende mate achter de eigen grenzen verschansen? Wij verwachten dat dergelijke effecten niet zullen optreden, maar het blijft wel een pregnante vraag hoe de ernstige, internationale misdaad tegemoet getreden moet worden.

De kennisinfrastructuur voor de bestudering van dit soort internationale verschijnselen is evenwel sterk nationaal georiënteerd. Er wordt in de verschillende Europese landen veel relevant onderzoek gedaan. Echter in de wijze waarop (te sterk nationaal gericht) dient verandering te komen.

3 Kennisinstructuur op het gebied van criminaliteit en criminaliteitsbestrijding

In het vorige hoofdstuk is beargumenteerd dat Nederland de komende jaren komt te staan voor complexe vraagstukken op het gebied van misdaad en misdaadbestrijding. Om deze vraagstukken adequaat te kunnen aanpakken bestaat er naast behoefte aan praktische handelingskennis ook behoefte aan wetenschappelijke kennis. In dit hoofdstuk houden wij ons voornamelijk bezig met wetenschappelijke kennis, waarbij een onderscheid gemaakt kan worden tussen fundamentele en toepassingsgerichte kennis.^{77/78} Bij de eerste gaat het meer om het begrijpen en verklaren van de werkelijkheid en bij toepassingsgerichte kennis vooral om kennis waarmee wordt beoogd de werkelijkheid op een of andere wijze te beïnvloeden of te veranderen.

Uit voorliggende analyse van de criminaliteit en criminaliteitsbestrijding in 2010 is naar voren gekomen dat in ons land tal van empirische en normatieve kennisvragen een rol van betekenis spelen in de (nabije) toekomst en derhalve aandacht verdienen van de wetenschap.⁷⁹ Om niet in herhalingen te vervallen volgen hier verkort weergegeven de belangrijke kennisvragen.

In de eerste plaats is gesignaleerd dat de ontwikkelingen op het terrein van de nieuwe technologie, de globalisering en de sociale controle zowel op de criminaliteit als de wijze van criminaliteitsbestrijding grote gevolgen zullen hebben. Geconstateerd werd dat er nog veel lacunes bestaan in de beantwoording van de empirische vragen omtrent de gevolgen van de maatschappelijke ontwikkelingen op de aard en de omvang van de criminaliteit, alsmede van de effecten die deze ontwikkelingen sorteren in de criminaliteitsbestrijding. Wat zijn bijvoorbeeld de toepassingsmogelijkheden en de effecten ervan van de moderne ICT op de criminaliteitsbestrijding; hoe verloopt de internationale politie- en justitiesamenwerking in Europa? Naast empirische kennisvragen zijn er ook vele normatieve vragen. Deze normatieve vragen hebben in het algemeen gesproken betrekking op de wijze waarop de nieuwe bestrijdingsmogelijkheden gereguleerd dienen te worden. Hoe kan het recht zijn orderingsfunctie blijven vervullen in de onstuimige ICT-ontwikkelingen?

77 Zie ook: Bruinsma, G.J.N. & M.A. Zwanenburg (1992) *Methodologie voor bestuurskundigen: stromingen en methoden*, Muiderberg: Coutinho.

78 Voor deze verkenning criminaliteit gaat het te ver om in te gaan op de epistemologische en methodologische discussie over wat wetenschappelijke kennis is en zou moeten zijn. Hier wordt volstaan met het geven van de onderscheiden begrippen.

79 Hierbij wordt dezelfde volgorde aangehouden als in het vorige hoofdstuk.

Wat zijn de grenzen en mogelijkheden van preventieve vormen van misdaadbestrijding? Onder welk gezag dient de internationale politie- en justitiesamenwerking plaats te vinden?

In de tweede plaats werd gesignaleerd dat veel van de kennisvragen uitgesplitst kunnen worden naar het soort criminaliteit en het type pleger dat aan de orde is. In het vorige hoofdstuk werden vier soorten plegers genoemd, namelijk veelplegers, de gewone burger, plegers van organisatiecriminaliteit, plegers van georganiseerde misdaad. Geconstateerd werd dat de eerder genoemde maatschappelijke ontwikkelingen een verschillende uitwerking kunnen hebben op de criminaliteit van deze verschillende groepen daders. Globalisering heeft voor de criminaliteit van de gewone burger een andere betekenis dan voor de georganiseerde misdaad. Zo ook heeft de verandering in de sociale controle (van repressie naar preventie) bij 'veelplegers' een geheel andere inhoud dan bij georganiseerde misdaad. Voor de vier vormen van criminaliteit geldt dat er nog veel empirische vragen bestaan over de wisselwerking tussen de maatschappelijke ontwikkelingen en het criminele gedrag: maken 'gewone' burgers en bonafide organisaties misbruik van de toegenomen mogelijkheden om zonder veel risico op detectie misdrijven te plegen? Wat zijn de relaties tussen globalisering (c.q. migratie), regulering van migratie, illegaliteit en criminaliteit?

In de derde plaats werd geconstateerd dat er ook kennisvragen bestaan omtrent de wijze waarop criminaliteit en criminaliteitsbestrijding kunnen worden bestudeerd. Zo is er het vraagstuk van de integratie van verschillende theoretische disciplines. Hoe kunnen ontwikkelingen en inzichten in diverse disciplines geïntegreerd worden om beter inzicht in het ontstaan van criminaliteit te verkrijgen? De eerder genoemde maatschappelijke ontwikkelingen in technologie, sociale controle en internationalisering (globalisering) hebben ook invloed op de wetenschapsbeoefening. Op het vlak van de internationalisering zijn er diverse dwingende kennisvragen: kan de kwaliteit van criminologische theorieën worden verhoogd door deze comparatief te toetsen? Kan de kwaliteit van descripties en verklaringen van grensoverschrijdende vormen van criminaliteit (bijvoorbeeld georganiseerde criminaliteit) worden verhoogd door gezamenlijke internationale studies?

In dit deel van het rapport staat de vraag centraal of, en zo ja in hoeverre, de huidige kennisinfrastructuur in staat zal zijn de noodzakelijk kennis in de toekomst te leveren. Hoe zou de kennisinfrastructuur er in de komende jaren uit moeten zien en welke aanpassingen zijn daarvoor nodig?

Voor de beoordeling van de kennisinfrastructuur nu en in 2010 zijn de volgende onderdelen van belang: (a) de behoefte en de vraag naar kennis; (b) de productie van kennis; (c) de verspreiding van kennis, en (d) de afstemming tussen deze onderdelen. Nagegaan zal worden of deze onderdelen van de kennisinfrastructuur aansluiting hebben met de eerder genoemde kennisvragen. Is de huidige kennisproductie zo georganiseerd dat snel en adequaat op toekomstige kennisvragen gereageerd kan worden en welk soort wetenschappelijke kennis (fundamenteel of toepassingsgericht) moet dat dan zijn? Belangrijk is ook dat de kennis die wordt geproduceerd openbaar is en voldoende verspreid wordt over instellingen en personen die op de een of andere wijze bij misdaad en misdaadbestrijding zijn betrokken. Bovendien moeten de condities van de infrastructuur zo zijn dat in de komende jaren voldoende hoogopgeleide onderzoekers en afgestudeerden met toereikende kennis van de brede vraagstukken kunnen worden 'afgeleverd'.

Om de huidige situatie goed te beoordelen wordt eerst (paragraaf 3.1) een beknopte beschrijving gegeven van de ontwikkeling van wetenschappelijke kennis op het terrein van misdaad en misdaadbestrijding tot op heden. Daarna (paragraaf 3.2) zal nader worden ingegaan op de achtergronden van de vraag naar kennis. Met name wordt aandacht besteed aan de kwestie wie behoefte heeft aan welk soort kennis (de probleem eigenaar) en wie daardoor derhalve de kennisproductie in Nederland stuurt of kan sturen. Vervolgens (paragraaf 3.3) zal de huidige productie van kennis worden besproken en enkele eigenschappen worden geïdentificeerd die voor de toekomst van belang zijn.

In de vierde paragraaf (paragraaf 3.4) staat de verspreiding van de kennis centraal. Het universitaire onderwijs kent op dit ogenblik geen opleiding die volledig is toegesneden op dit grote maatschappelijke vraagstuk. Her en der verspreid wordt in Nederland wel gedoceerd over misdaad en misdaadbestrijding, voornamelijk in vakken binnen de enige rechtsgeleerdheidopleidingen of, als keuzevak, binnen andere studierichtingen. De HBO-instellingen hebben sinds kort bestuurskundige of managementachtige opleidingen op het bredere terrein van de integrale veiligheid ontwikkeld om aan de vraag naar hoger opgeleiden in de publieke en private misdaadbestrijding te kunnen voldoen.

Vervolgens (paragraaf 3.5) wordt nagegaan hoe de situatie van de kennisinfrastructuur in het buitenland is. Gekeken wordt naar Europa en de Verenigde Staten om te beoordelen in hoeverre Nederland daarvan kan leren. Deze exercitie is beknopt uitgevoerd. In de Bijlagen III en IV zijn de uitvoerige beschouwingen over de situatie

elders van de hand van Rene van Swaaningen en Ineke Haen Marshall opgenomen. Het hoofdstuk wordt afgesloten (paragraaf 3.6) met onze evaluatie over de huidige kennisinfrastructuur om de door de verkenningcommissie geanticiperde vraagstukken in 2010 adequaat te kunnen behandelen.

3.1 Achtergrond en geschiedenis van de criminaliteitskennisinfrastructuur in Nederland na de Tweede Wereldoorlog

De huidige situatie in de kennisinfrastructuur op het gebied van criminaliteit en criminaliteitsbestrijding kan niet worden beschouwd zonder een terugblik. Na de Tweede Wereldoorlog waren het de universitaire instellingen die de kennisvraag, de kennisproductie en de kennisverspreiding vrijwel volledig voor hun rekening namen. Het meeste wetenschappelijke onderzoek was geconcentreerd binnen de faculteiten Rechtsgeleerdheid, in het bijzonder in Utrecht, Leiden, Amsterdam, Nijmegen en Groningen.⁸⁰ Hierin werd traditioneel het voortouw genomen door de zogenaamde objectwetenschappen zoals het strafrecht, de criminologie en forensische psychiatrie. De criminologie en het strafrecht waren in die jaren sterk met elkaar verweven, al was het maar omdat de criminologie werd beoefend door strafrechtgeleerden en niet door sociaal-wetenschappelijke opgeleiden. De wetenschapsbeoefening was sterk normatief georiënteerd vergeleken met de sociografisch, beschrijvend empirische periode van vóór WO II. De traumatische ervaringen van de Tweede Wereldoorlog maakten de weg vrij voor een sterk humane benadering van misdaad en misdadiger. Het ondervonden staatsgeweld werd vertaald in het benadrukken van de humane bejegening van misdadigers en de democratische regulering van de misdaadbestrijding. De omvang van de criminaliteit in de jaren vijftig en zestig was, gezien vanuit hedendaags perspectief, uitzonderlijk gering.

Het op de strafrechtpraktijk georiënteerde forensische, natuurwetenschappelijke onderzoek begon zich beter te ontwikkelen en was geconcentreerd binnen het Gerechtelijk Laboratorium, geheel los van de universitaire onderzoekers op het strafrechtelijke terrein. Van forensische accountancy had toen nog niemand gehoord. De criminologiebeoefening was in die periode georiënteerd op Frankrijk en Duitsland, al waren de eerste Amerikaanse invloeden merkbaar. In het midden van de jaren zestig

⁸⁰ Weringh, van, J. (1986) *De afstand tot de horizon: verwachting en werkelijkheid in de Nederlandse criminologie*, Amsterdam: de Arbeiderspers.

kwam de empirische criminologiebeoefening, gestimuleerd door de Groningse psychologisch criminoloog Buikhuisen, opzetten. In 1959 verscheen voor het eerst het Nederlands Tijdschrift voor Criminologie. De criminologie profiteerde van de sterke opkomst van de sociale wetenschappen in de jaren zestig en zeventig en het aantal stafleden van de afdelingen criminologie met een sociaal-wetenschappelijke achtergrond⁸¹ nam flink toe in die jaren. De tijdgeest zorgde voor een maatschappijkritische houding in het onderzoeksveld, tegen de sterke staat en de toen repressief geachte rechtshandhavingpraktijk. De tegenstelling tussen gouvernementele en niet-gouvernementele wetenschapsbeoefening leidde tot de oprichting in 1974 van het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC), een justitiële onderzoekinstelling binnen het departement van Justitie.⁸² De reden voor de oprichting was gelegen in het gegeven dat de universitaire wereld zich toen weinig bekommerde om het produceren van toepassingsgerichte kennis en haar onafhankelijke positie in gevaar gebracht zag door een te sterke verwevenheid met het strafrechtelijke beleid. Het WODC voorzag in een lacune en heeft op het terrein van criminaliteit en criminaliteitsbestrijding in de jaren daarna een dominante positie in Nederland verworven. Deze positie werd mede mogelijk gemaakt door de reductie van de academische criminologie in de jaren tachtig. De terugval van studenten binnen de faculteiten der rechtsgeleerdheid werd voor een groot deel afgewenteld op niet-juridische disciplines, zoals de criminologie. De vakgroepen criminologie werden teruggebracht tot zeer kleine eenheden, soms gereduceerd tot slechts één staflid. De voltijdse leerstoelen werden vervangen door deeltijdfuncties. De productie van kennis in de academische wereld werd als gevolg van de bezuinigingen overeind gehouden door individuele onderzoekers. Coherente wetenschappelijke onderzoekprogramma's en samenwerkingsverbanden tussen universitaire onderzoekers waren er niet of nauwelijks. Slechts de vakgroepen strafrecht waren in staat zich – mede door de aanzienlijke onderwijslast – numeriek staande te houden.

Het WODC beschikte over de middelen, over ervaren onderzoekers en over de directe lijnen met de praktijk en bepaalde zodoende de onderzoeksagenda op dit terrein. Via subsidies en via opdrachtonderzoek werd het criminologische onderzoek in de jaren tachtig overeind gehouden. Van de verdere commercialisering van het gehele academische onderzoek maakten ook onderzoekers op het terrein van criminaliteit en criminaliteitsbestrijding gebruik om onderzoek te kunnen blijven uitvoeren.

⁸¹ Met name sociologie Zie hierover meer: Rovers, B., Veertig jaar (Nederlands) Tijdschrift voor Criminologie in cijfers: 1959-1999, *Tijdschrift voor Criminologie*, 41e jrg., 1999, 123-137.

⁸² Aalberts, M.M.J., J.C.J., Boutellier & H.G. van de Bunt (1994) *Rechtsverzorging en wetenschap*, Arnhem: Gouda Quint.

Veel ruimte voor fundamenteel onderzoek was er niet meer. De onbevredigende situatie van een zwakke universitaire onderzoekswereld en de dominante positie van het WODC was aanleiding voor NWO en het ministerie van Justitie gezamenlijk het Nederlandse Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving (NSCR) in 1992 op te richten om het fundamentele onderzoek te stimuleren. Van dit instituut werd en wordt verwacht interdisciplinaire studies te verrichten en aansluiting te zoeken met de internationale onderzoekswereld, in het bijzonder met de Amerikaanse en Europese universiteiten en instituten.

Het rapport *'Samenleving en Criminaliteit'* in 1985 betekende de start voor een grotere betrokkenheid van andere dan de traditionele instanties bij het vraagstuk van de criminaliteit (zie ook hoofdstuk 2). Gemeenten, bedrijven, winkelcentra en scholen kregen meer behoefte aan toepassingsgerichte kennis. De grotere vraag naar wetenschappelijke kennis bij de instanties die zich met de criminaliteitsbestrijding bezig houden, leidde daarna tot allerlei kleine onderzoekseenheden bij politiekorpsen, de toenmalige CRI en gemeenten. Zij dienden om toepassingsgerichte kennis te leveren voor de ondersteuning van de praktijk. In die jaren werden eveneens commerciële onderzoeksbureaus opgericht om aan de toenemende vraag naar beleidsonderzoek te voldoen. Het onderzoek dat door deze bureaus werd verricht was veelal op de korte termijn gericht en op de directe toepassing in de praktijk. De onderwerpen behelsden veelal diagnoses van organisatievraagstukken en procesevaluaties van de handhavingpraktijk.

Nieuw elan

In de jaren negentig kwam een kentering in de ontwikkelingen. De toegenomen vraag naar onderzoek stelde enkele universiteiten in staat specifiek op de bestudering van misdaad en misdaadbestrijding gerichte instituten op te bouwen, zoals het COT (Leiden) en het kleinere IPIT (Twente). Vermeldenswaardig is dat deze instituten binnen de bestuurskunde zijn gesitueerd. Dit is indicatief voor de sterke groei van andere dan de juridische objectdisciplines binnen het terrein van de misdaad. Disciplines als de biologie, bestuurskunde, organisatiekunde, (ontwikkelings- en (rechts)psychologie, (ortho-)pedagogiek, culturele antropologie en sociologie gingen zich meer en meer met misdaad en rechtshandhaving bezig houden. In Bijlage V is te zien hoe groot het aantal disciplines is dat zich vandaag de dag met misdaad en misdaadbestrijding bezig houdt. Voor een groot deel ging en gaat deze participatie buiten de objectdisciplines om.

De objectdisciplines (strafrecht en criminologie) kregen evenwel een nieuwe kans door de Parlementaire Enquête 'Opsporingsmethoden' en de nasleep daarvan. Misdaad en misdaadbestrijding kregen weer aandacht van de faculteiten rechtsgeleerdheid. Technologische vernieuwingen (ICT en DNA) doen de belangstelling voor het forensische onderzoek weer sterk toenemen. Een bijzondere vorm van kennisproductie op dit terrein doet zijn intrede. Private organisatiebureaus storten zich op het veiligheidsveld en adviseren publieke en private organen over opsporingmethoden en werkprocessen. Forensische accounting wordt binnen die commerciële instellingen tot ontwikkeling gebracht, maar is nauwelijks tot wasdom gekomen als academische discipline. Deze sterk toepassingsgerichte kennis op het gebied van de misdaadbestrijding is overigens nauwelijks publiek toegankelijk.

In hoofdstuk twee hebben wij kunnen zien dat de afgelopen jaren veel meer disciplines zich met de bestudering van misdaad en misdaadbestrijding zijn bezig gaan houden en dat deze participatie in vrijwel alle universiteiten plaats vindt. De inbreng van 'nieuwe' disciplines in dit veld doet de behoefte aan inter- of multidisciplinaire samenwerking toenemen. Een voorbeeld hiervan is de oprichting van de door de KNAW erkende onderzoeksschool Maatschappelijke Veiligheid waarin vijf instellingen via diverse disciplines samenwerken en voor het eerst ook technologische onderwerpen in samenhang worden bestudeerd.

De OCenW-budgetten voor wetenschappelijk onderzoek van de universitaire instellingen zijn steeds minder geworden. De budgetten voor opdrachtonderzoek zijn de afgelopen decennia groter en groter geworden. Zo trok het ministerie van Justitie in de jaren tachtig rond de 700.000 gulden per jaar uit voor extern wetenschappelijk onderzoek, nu geeft dit ministerie jaarlijks 15 miljoen gulden (waarvan 9.1 miljoen voor extern onderzoek) uit voor wetenschappelijk onderzoek.⁸³ Sinds vorig jaar wordt ruim 5 miljoen jaarlijks vrijgemaakt om het wetenschappelijk onderzoek bij, naar en voor de politie te stimuleren en nemen de budgetten van politiekorpsen⁸⁴ voor dit doel ook verder toe (Commissie Politie & Wetenschap). De prioriteit wordt toegekend aan financiering van kortlopend onderzoek dat sterk toepassingsgericht is voor de politie.

⁸³ Hierbij moet worden aangetekend dat het ministerie van Justitie met dit bedrag een van de laagste geklasseerde is van alle ministeries.

⁸⁴ En van gemeenten dient volledigheidshalve te worden toegevoegd.

3.2 De vraag naar kennis

De veranderingen in de criminaliteit in de afgelopen vijftig jaar hebben de vraag naar fundamentele kennis op dit gebied in ons land vergroot. Met name toen in de jaren zeventig de wetenschappelijke inbreng in de beleidsvorming en beleidsvoorbereiding steeds vanzelfsprekender werd, nam de behoefte aan wetenschappelijke kennis toe. De 'verwetenschappelijking' van de samenleving openbaarde zich ook op het terrein van de misdaad en de misdaadbestrijding. De departementen van Justitie en Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) stoelen sinds die tijd een groot deel van hun beleid op wetenschappelijke inzichten en wetenschappelijke analyses over het ontstaan van misdaad en wat er nodig is aan maatregelen, wetgeving en interventies om de criminaliteit op een adequate manier aan te pakken. Men wil bijvoorbeeld inzicht hebben in de recidive van daders, in de aard en de omvang van de georganiseerde misdaad, in de effectiviteit van sancties en hoe de politieke samenwerking binnen Europa kan worden verstevigd zonder de nationale autonomie in gevaar te brengen. Het Openbaar Ministerie heeft eveneens meer dan ooit behoefte aan wetenschappelijke kennis ter versterking van de bewijslevering en om groter inzicht te verkrijgen in de effecten van het opsporings- en vervolgingsbeleid. Op forensische expertise wordt steeds vaker een beroep gedaan en tegenspelers (advocatuur en verdachten) vragen vaker om contra-expertises.⁸⁵ Politiekorpsen blijven niet achter en uiten vanaf de jaren zestig een toenemende behoefte aan kennis ter ondersteuning van beleid en handelen. Politiekorpsen hebben kennis nodig waarmee op beleidsmatig, strategisch, tactisch en operationeel niveau kan worden gewerkt in hun taken op het gebied van openbare orde en strafrechtelijke rechtshandhaving. De gevraagde kennis moet vaak op korte termijn worden geleverd.

Het criminaliteitsvraagstuk is historisch een zaak voor de publieke sector. Belangrijke afnemers van kennis op het gebied van misdaad en criminaliteitsbestrijding zijn van oudsher de departementen van Justitie en BZK en de organen die zich met de aanpak van de criminaliteit bezighouden zoals politie, OM, rechterlijke macht, gevangeniswezen en reclasseringsinstellingen. Instellingen die gedetineerden onder hun hoede hebben of TBS'ers behandelen, willen weten wat het effect van hun behandeling is en zijn op zoek naar nieuwe methoden van behandeling op grond van

⁸⁵ Malsch, M. & J.F. Nijboer (1999) *Complex cases: perspectives on the Netherlands criminal justice system*, Amsterdam: Thela Thesis.

wetenschappelijke kennis. Gemeenten hebben steeds meer kennis nodig om aan de zorg van 'integrale veiligheid' vorm en inhoud te geven.

Daarnaast bestaat er behoefte aan specifieke, vaak specialistische kennis bij de bijzondere opsporingsdiensten en bij de Koninklijke Marechaussee (grensbewaking). De laatste jaren is als gevolg van de mensensmokkelproblematiek bij de IND vraag naar de achtergronden van die smokkel en de wijzen waarop aan die smokkel een eind zou kunnen worden gemaakt. De advocatuur heeft om goed partij te kunnen geven aan het OM vaak behoefte aan ondersteuning van de forensische wetenschap.

In de loop der jaren zijn daar andere instanties bijgekomen. Het departement van BZK bijvoorbeeld dat niet alleen traditioneel kennis nodig heeft voor het beheer van de politie maar steeds meer kennis kan gebruiken om in het kader van het grotestedenbeleid effectieve preventieve maatregelen te initiëren en te evalueren, en de gemeenten om aan hun belangrijke rol in de integrale veiligheid gestalte te geven. Het Ministerie van Economische Zaken dat maatregelen moet nemen om de integriteit van het bedrijfsleven te bewaken en steeds vaker wordt geconfronteerd met de nadelige economische gevolgen van de misdaad. Daarnaast zijn er andere organen met een publieke functie die meer en meer te maken hebben met het maatschappelijke probleem misdaad zoals de gezondheidszorg, maatschappelijke hulpverlening en het openbaar vervoer. De buitengewone belangstelling van de media voor het verschijnsel misdaad neemt alleen maar toe. Journalisten doen vaker een beroep op deskundigen om achtergronden van misdaad en de bestrijding daarvan toe te lichten en van wetenschappelijke inzichten te voorzien.

Tenslotte zijn belangrijke afnemers het universitaire onderwijs en het hoger beroepsonderwijs waaronder de Nederlandse Politie Academie die veelvuldig gebruik maken van nieuwe kennis die door wetenschappelijk onderzoek wordt gegenereerd.

Opkomst van de vragen uit de private sector

Naast de publieke sector neemt de vraag naar kennis vanuit de private sector de laatste jaren toe. Bedrijven en zelfs gehele sectoren zijn op zoek naar kennis om de criminaliteit van burgers of van andere ondernemingen (organisatiecriminaliteit) waarvan zij slachtoffer zijn beter aan te kunnen pakken en te kunnen voorkomen. De vraag uit de private sector betreft echter zelden wetenschappelijke kennis. De productie van (fundamentele) wetenschappelijke kennis wordt aan de publieke sector gelaten. In zeldzame gevallen bestaat er in het bedrijfsleven behoefte aan toepassingsgerichte wetenschappelijke kennis. Door de publieke sector wordt steeds vaker een beroep gedaan op het bedrijfsleven om een rol te spelen in de bestrijding van de misdaad in

Nederland. De oprichting van het Platform Criminaliteitsbeheersing waarin vertegenwoordigers van publieke en private instellingen gezamenlijk voorstellen ontwikkelen om de misdaad in onze samenleving aan te pakken, is een goed voorbeeld van deze publiek-private samenwerking. Dienstverleners, als accountants en organisatieadviseurs worden vaker bij de opsporingspraktijk betrokken. Verzekeringsmaatschappijen laten risicoanalyses uitvoeren aan de hand van daderprofielen en schadeaanmeldingen. Winkelcentra en horeca proberen met preventieve maatregelen slachtofferschap (van eigen bedrijf en van hun klanten) en misdaadproblemen in hun branche te voorkomen en hebben daarvoor toepassingsgerichte kennis nodig. Een bijzondere bedrijfstak is de beveiligingsindustrie die een steeds grotere plaats in Nederland inneemt in de bestrijding van misdaad. De afgelopen jaren zijn er bijna evenveel particuliere bewakers als politiefunctionarissen.⁸⁶ Het is evident dat de kennisvragen van de particuliere sector sterk gericht zijn op de eigen situatie en minder op algemeen bruikbare en theoretische kennis. Specialistische, sterk technologische praktische kennis wordt het meest gevraagd. Daarnaast is behoefte aan kennis om samen te werken met de publieke sector in dit veld. Veel private kennisvragen worden uitgezet binnen de private sector van de kennisproductie: er worden vertrouwelijke analyses verwacht, geen publieke kennis die voor iedereen toegankelijk is.

Burgers en actiecomités doen geregeld een beroep op wetenschappelijke kennisproducenten om hen bij te staan bij hun initiatieven misdaad aan te pakken of wetgeving te veranderen. Als laatste, maar daarom niet de minst invloedrijke partij zijn er de misdadigers die vraag naar kennis over misdaad en de bestrijding daarvan hebben. Naast het inhuren van de benodigde kennis voor adequate rechtsbijstand kopen sommigen kennis in van deskundigen (financiële experts, juristen, notarissen, advocaten en accountants) om hun criminele activiteiten voor de overheid verborgen te houden of om hun modus operandi aan te passen aan de laatste stand van kennis bij politie en justitie. Deze wisselwerking tussen misdadigers en overheid roept vervolgens weer nieuwe kennisbehoeften op bij de opsporingsorganen. Vaak gaat het dan om juridische en technologische kennis.

Al de genoemde instanties – en de opsomming is niet uitputtend – hebben uiteenlopende behoeften aan diverse soorten kennis op het gebied van criminaliteit en criminaliteitsbestrijding. Deze kennisvragen zijn soms generalistisch, vaker specialistisch.

⁸⁶ Waard, J. (1999) 'The private security industry in international perspective', *European Journal on Criminal Policy and Research*, 143-174.

Gemeen hebben de betrokken partijen dat zij, misschien nog meer dan in andere sectoren van de samenleving, willen beschikken over kennis die direct toepasbaar is. Veel vraag naar fundamentele kennis waarop langer moet worden gewacht, is er in het veld niet. Bovendien maken de diverse kennisbehoeften van het grote aantal factoren in de publieke sector al duidelijk dat deze niet kunnen worden bevredigd door één discipline en door één soort kennisproductie. Er bestaat in het veld een sterke behoefte de kennisproductie zelf te sturen. Ieder orgaan probeert met de beschikbare middelen de eigen behoefte aan kennis te bevredigen. Dat gebeurt door op zoek te gaan naar dat instituut of die (monodisciplinaire) vakgroep die de gevraagde korte termijn, toepassingsgerichte kennis kan leveren. Voor een groot deel gebeurt dat niet in samenhang met elkaar, al probeert het ministerie van Justitie de vraag naar kennis beter te reguleren en zo mogelijk bij te sturen door het voeren van een onderzoeksprogrammering.

Beoordeling van de vraag naar kennis

Het aantal spelers in het veld van misdaadbestrijding is in de loop der jaren steeds toegenomen. Elk van deze spelers heeft behoefte aan kennis om zijn of haar specifieke rol in de aanpak van de criminaliteit vorm en inhoud te geven. Deze behoefte aan kennis is divers en uiteenlopend. Elk van de opdrachtgevers heeft behoefte aan die specifieke kennis die relevant is voor de opdrachtgever. Bovendien treden door de tijd heen veranderingen op in de aard en de inhoud van de benodigde kennis binnen dezelfde organisatie. Er wordt zelden een op cumulatie van kennis gerichte vraag in het onderzoeksveld uitgezet. Er is vrijwel nooit behoefte geuit aan kennis over toekomstige vraagstukken. De actualiteit staat voorop en onderzoek dat langer dan een jaar duurt loopt het risico als te weinig relevant te worden beoordeeld. De opdrachtgever moet in dat geval te lang wachten op de onderzoeksresultaten om een en ander in zijn organisatie of optreden te verbeteren. De vraag wordt gestuurd door de wens te beschikken over direct toepasbare wetenschappelijke kennis: over de directe, praktische situatie van de instelling of organisatie zelf. Het onderzoek moet voorstellen opleveren om die situatie te verbeteren. In hoeverre relevante kennis reeds aanwezig is, is voor de opdrachtgever niet altijd van belang, omdat zulke kennis vaak van een hogere abstractie is. Als gevolg van de preoccupatie met toepassingsgerichte kennis in het opdrachtonderzoek ligt het voor de hand dat veel onderzoek in Nederland betrekking heeft op de bestrijding van misdaad.⁸⁷ Hoe kan misdaadvorm

⁸⁷ Hier wordt verwezen naar de toch andere situatie in Europa zoals Rene van Swaaningen die beschrijft.

a, b of c worden voorkomen en heeft maatregel x, y of z het gewenste effect gesorteerd? Deze zijn de gangbare vraagstellingen die in Nederland worden uitgezet.⁸⁸ Relatief weinig opdrachtonderzoek gaat over de etiologie van misdaad. Kennisvragen over de oorzaken van criminaliteit leven meer bij de universitaire instellingen, maar deze beschikken doorgaans over te weinig middelen om zulk onderzoek goed en grootschalig uit te voeren.⁸⁹

De vraag naar wetenschappelijke kennis wordt veelvuldig gestuurd in gescheiden trajecten. Bijvoorbeeld, de vraag naar technologische oplossingen van misdaad neemt toe. Deze vraag wordt uitgezet in organisaties die zich doorgaans (althans in het verleden) niet of nauwelijks op de markt van de misdaad en misdaadbestrijding begeven. Andere disciplines (bijvoorbeeld de gedragswetenschappen) worden zelden of nooit betrokken bij dergelijke technologische oplossingsvraagstukken, terwijl juist de gevolgen van het gebruik van technologie op het gedrag van bevolking, daders en rechtshandhavers van wezenlijk belang zijn, zoals in het vorige hoofdstuk is aangegeven. In de praktijk wordt vervolgens weer sociaal-wetenschappelijk onderzoek uitbesteed om de effecten van de implementatie van technologische bestrijdingsmaatregelen te evalueren. Het valt in de organisatie van de vraag naar kennis op dat vertegenwoordigers van de verschillende disciplines afzonderlijk worden benaderd en dat er geen mechanisme in de organisatie van de kennisproductie bestaat dat zorgt voor een gezamenlijke, gecoördineerde interdisciplinaire aanpak van zulke vragen.

Concluderend kan over dit onderdeel van de kennisinfrastructuur worden gesteld dat de vraag naar kennis op het terrein van criminaliteit en criminaliteitsbestrijding de afgelopen decennia gestaag is gegroeid en dat er steeds meer kennisvragers op de markt zijn gekomen. Deze kennisconsumenten proberen zelf de kennisproductie te sturen door het uitbesteden van onderzoek om aan hun eigen specifieke kennisbehoefte te kunnen voldoen. De vraagzijde lijkt daardoor op confetti die wordt uitgestrooid over de producenten van kennis die op hun beurt proberen zoveel mogelijk snippers te veroveren binnen een competitieve markt van de kennisproductie.

⁸⁸ Zie hiervoor de opgave van wetenschappelijk onderzoek in het jaarlijkse onderzoeksnummer van Justitiële verkenningen van de afgelopen jaren.

⁸⁹ Zo bestaan er langer plannen een grootschalig, sociaal wetenschappelijke cohort studie te starten naar de ontwikkeling van crimineel gedrag bij kinderen, adolescenten en jongvolwassenen. De eigen financiële mogelijkheden van de universitaire onderzoekers zijn echter ontoereikend om zo'n cohort studie (voor langere tijd) op te zetten.

3.3 De productie van kennis

Universiteiten zijn van oudsher de primaire producenten van wetenschappelijke kennis. Echter, de afgelopen twintig jaar hebben duidelijk gemaakt dat zij zeker niet meer de enige zijn. Veel instellingen, departementen en de private sector hebben een eigen kennisproductie tot stand gebracht die een geduchte concurrent is gebleken van de universitaire instellingen. Vanzelfsprekend wordt door de private sector alleen daar geïnvesteerd waar winstmogelijkheden liggen of directe kostenbesparingen kunnen worden bereikt. Een publieke functie wordt niet nagestreefd en wetenschappelijk, organisatiedoorlichtend en diagnosticerend onderzoek worden in deze bureaus door elkaar geproduceerd, waardoor het onderscheid in producten moeilijk te beoordelen is.⁹⁰ Zoals hiervoor al aangegeven strijden de producenten om de opdrachten in huis te halen: de universitaire instellingen om hun vakgebied overeind te houden en de private bureaus om winst te maken. Het gaat de laatste jaren steeds minder om lange-termijn vraagstukken: er is behoefte aan snelle kennis en de producenten zijn er steeds beter op ingesteld die te leveren (privaat of publiek). Bij een zekere afstemming tussen vragers en producenten is er evenwicht in de markt. Wanneer daar niet meer sprake van is ontstaat er frictie.⁹¹

De kennisproducenten

In Bijlage IV zijn beknopte beschrijvingen gepresenteerd over het wetenschappelijk onderzoek in Nederland op het gebied van misdaad en misdaadbestrijding. Er is voor de universitaire instellingen een onderscheid aangebracht tussen zogenaamde object-disciplines en andere disciplines. Met de eerste groep worden bedoeld die disciplines die een deel van de criminaliteit en/of de criminaliteitsbestrijding tot hun object van studie hebben. De twee bekendste disciplines zijn de criminologie en het strafrecht. In de categorie andere disciplines zijn die disciplines ondergebracht die niet specifiek zijn gericht op misdaad en misdaadbestrijding, maar zich bij tijd en wijle bezighouden met de bestudering van misdaad.

De productie van kennis op het gebied van misdaad en misdaadbestrijding heeft wat betreft de omvang een grote sprong voorwaarts gemaakt. Er wordt in het begin

⁹⁰ Het feit dat voor het uitbesteden van onderzoek offertes worden gevraagd van wetenschappelijke instituten én van commerciële onderzoek- en organisatieadviesbureaus maakt duidelijk dat de opdrachtgever vaak geen weet heeft van de verschillen tussen de kennisproducenten of deze verschillen niet relevant acht.

⁹¹ In de jaren zeventig heeft zo'n frictie geleid tot de oprichting van het beleidsgerichte WODC binnen het departement van Justitie en begin jaren negentig daartegenover tot de oprichting van het op fundamentele kennis gerichte NSCR als NWO-instituut op het gebied van misdaad en rechtshandhaving.

van de 21e eeuw meer onderzoek verricht dan ooit te voren. Veel daarvan is echter opdrachtonderzoek en daarover kan het volgende worden opgemerkt. De bezuinigingen in de jaren tachtig en negentig hebben voor de opleiding van onderzoekers negatieve gevolgen gehad. Er werden vrijwel geen AIO-plaatsen toegekend aan de criminologie. Slechts enkele jonge onderzoekers konden toen in dit complexe gebied ervaring opdoen en promoveren, de meerderheid kreeg hun training in participatie van projecten die via opdrachten werden verworven. Binnen de populatie onderzoekers is de leeftijdscategorie 30 tot 45 jaar getalsmatig gezien mager vertegenwoordigd in het zogenaamde 'middenkader' van de kennisproductie.⁹² Veel opdrachtonderzoek moet door ervaren onderzoekers worden binnengehaald, maar wordt in de praktijk door jonge, onervaren onderzoekers uitgevoerd.⁹³ De ervaren wetenschappelijke staf wordt teveel in beslag genomen door de dagelijkse begeleiding en uitvoering van het onderzoek. Lange-termijn vraagstellingen en theoretische vraagstellingen binnen universiteiten komen daardoor in het gedrang. Bij de strafrechtjuristen wordt volgens de visitatiecommissie Rechtsgeleerdheid (commissie-Franken) veel van het onderzoek neergelegd bij de promovendi en zijn de ervaren docenten vooral betrokken bij het omvangrijke onderwijs.

Samengevoegd betekent dit dat de veelheid in het onderzoek naar misdaad en misdaadbestrijding niet mag verhullen dat de situatie voor geïntegreerd funderend onderzoek weinig rooskleurig is. Met uitzondering van het NSCR dat het verrichten van theoretisch-empirisch onderzoek in samenwerking met andere instellingen tot doelstelling heeft, is er binnen de universiteiten als gevolg van de eerder opgelegde bezuinigingen momenteel weinig ruimte voor theoretische studies.⁹⁴ De prioriteit die gegeven wordt aan het verrichten van toepassingsgerichte studies leidt er toe dat theoretische kennis weliswaar wordt toegepast, maar nauwelijks kans krijgt te accumuleren. Deze fundamentele (theoretische) kennis wordt nu voornamelijk in het buitenland ontwikkeld en vervolgens hier toegepast om actuele vraagstukken op te lossen. De afhankelijkheid van de buitenlandse centra (zie ook de bijdragen van Van Swaaningen en van Haen Marshall in bijlagen III en V) wordt daardoor alleen maar vergroot de komende jaren.

Opvallend is ook dat op diverse plaatsen in ons land veel gelijksoortig onderzoek plaats vindt. De sterke marktwerking leidt er toe dat bij het starten van onderzoek niet

92 Hun carrières laten een aaneenschakeling van tijdelijke contracten zien, afhankelijk van de beschikbaarheid van externe middelen.

93 Volledigheidshalve moet hieraan wel worden toegevoegd dat deze beschrijving voor vrijwel alle disciplines binnen universiteiten geldt.

94 De laatste twee tot drie jaar treedt hierin langzaam enige verbetering in.

goed wordt gelet op het belang van de betreffende studie voor het vakgebied maar meer op het 'binnenhalen' van extra onderzoek. Concurrentie is sterker ontwikkeld dan samenwerking. Er bestaan weinig afspraken tussen de instellingen en onderzoeksgroepen die de onderzoeksterreinen van elkaar afbakenen. Het beschrijvende, diagnostiserende en evaluerende onderzoek is dominant, in aantal en in soort binnen het veld.

Het totale beeld van het onderzoek maakt ook duidelijk dat internationaal onderzoek nog relatief weinig plaats vindt in ons land. Hoewel daarin de laatste tien jaren een positieve kentering is opgetreden, is er maar een klein aantal internationaal vergelijkende studies (bijvoorbeeld slachtofferonderzoek, onderzoek naar jeugdbendes, zelfrapportage onderzoek naar jeugdcriminaliteit). Momenteel worden er enkele onderzoeken in internationaal verband verricht die door het Falcone-programma van de EU worden bekostigd. Maar dit neemt niet weg dat er nog veel te weinig studies gezamenlijk in internationaal verband worden verricht, terwijl dit in veel gevallen wel voor de hand zou liggen.⁹⁵ De Nederlandse kennisproductie op het gebied van misdaad en misdaadbestrijding is onvoldoende voorbereid op de toegenomen internationalisering. De Europese samenwerking op dit gebied staat in de kinderschoenen. Overigens geldt dit ook voor het wetenschappelijke onderzoek in de meeste andere Europese landen. Zo is er, op Nederlands initiatief, pas onlangs een Europese Vereniging voor Criminologie opgericht en komen forensische wetenschapsbeoefenaars pas sinds de afgelopen vijf jaar periodiek bijeen. Bij strafrechtjuristen is al langer sprake van intensieve samenwerking op Europees niveau, met name met Duitse en Franse collegae. Van formele structurele samenwerking tussen Europese onderzoeksinstituten is nauwelijks sprake. Veel bestaande contacten zijn die tussen individuele onderzoekers van de instellingen die een gezamenlijke onderzoeksinteresse delen. Wellicht kan het Busquin initiatief *Toward a European Research Area* hierin verbetering brengen.

Interdisciplinair en multidisciplinair onderzoek is in ontwikkeling. Het besef van het belang om meer disciplines in te schakelen is groeiende, maar met name tussen de objectdisciplines en de andere disciplines bestaan nog altijd stevige schotten. De objectdisciplines moeten zich open stellen voor de nieuwe inzichten die deze andere disciplines kunnen opleveren in de bestudering van criminaliteitsvraagstukken. Omgekeerd, dienen deze 'nieuwe' disciplines in hun onderzoek de (basis)kennis van het strafrecht of de criminologie te betrekken.

95 Een voorbeeld van dergelijk onderzoek zou zijn een gezamenlijke studie naar drugsmokkel door georganiseerde misdaadgroepen in het bronland, in de tussenliggende landen en het distributieland door onderzoekers uit al die landen.

3.4 De verspreiding van kennis

De kennis die in Nederland wordt gegenereerd, vindt voor een deel haar weg naar toekomstige generaties én naar de functionarissen die nu in het veld van de misdaadbestrijding werkzaam zijn. Van oudsher zijn de universiteiten de leveranciers van kennis aan nieuwe generaties hoog opgeleiden. Deze vorm van traditionele verspreiding van kennis moet worden gescheiden van het doorgeven van ervaringskennis aan instellingen en organen die betrokken zijn bij de misdaadbestrijding.

In de eerste paragraaf van dit hoofdstuk is al aangegeven dat de bezuinigingen in de objectdisciplines in de jaren tachtig en negentig hun weerslag hebben gehad op het onderwijs. Van breed opgezette opleidingen zoals in de Verenigde Staten of in diverse Europese landen is in ons land geen sprake (zie Bijlagen III en IV). Wij kennen hier geen equivalent van de Criminal Justice opleidingen in de USA. Ook zijn er in ons land geen interdisciplinaire opleidingen op het gebied van misdaad en misdaadbestrijding. Bij een marginale bezetting van de wetenschappelijke staf kunnen geen grote en omvangrijke studieprogramma's worden verwacht die lijken op volwaardige studie- of afstudeerrichtingen.

Het onderwijs in het strafrecht heeft binnen de faculteiten der rechtsgeleerdheid al die jaren een stevige plaats behouden, als een van de kernvakken in de juridische opleiding en als afstudeerrichting. De nadruk in het onderwijs ligt om voor de hand liggende redenen sterk op de misdaadbestrijding en in het bijzonder op de juridische normering daarvan. Forensische vakken waren en zijn er nauwelijks en criminalistiek werd slechts op een enkele universiteit gedoceerd. Forensische geneeskunde wordt niet aan alle Nederlandse medische faculteitengedoceerd. In diverse faculteiten en studierichtingen wordt her en der aandacht besteed aan de forensische aspecten van het betreffende vakgebied: forensische pathologie, forensische toxicologie, forensische odontologie, forensische antropologie en forensische psychiatrie.⁹⁶

Binnen de andere disciplines, met name sociaal-wetenschappelijke, werd het onderwijs over misdaad en misdaadbestrijding slechts sporadisch geïncorporeerd binnen universitaire studierichtingen. Via specifieke vakken binnen orthopedagogiek, jeugdstudies of ontwikkelingspsychologie zijn generaties studenten opgeleid in met name de behandelingsproblematiek van delinquenten. In andere vakken zoals sociologie of bestuurskunde kwam het onderwerp slechts incidenteel aan de orde.

⁹⁶ Zie hiervoor, Cohen, B.A.J., e.a. (red.), *Forensische geneeskunde*, Van Gorcum, 1996.

In de jaren negentig is langzaam een kentering waar te nemen. Steeds meer onderzoekers uit andere disciplines doceren hun vak aan de hand van voorbeelden van misdaad en misdaadbestrijding en de hoeveelheid colleges hierover is binnen de faculteiten der rechtsgeleerdheid en van de sociale wetenschappen de afgelopen jaren toegenomen.

De kleinschaligheid van de criminologiedepartementen heeft de universiteiten van Amsterdam (VU), Leiden en Rotterdam bewogen gezamenlijk een doctoraalopleiding criminologie te starten in het jaar 2002. Hierdoor worden krachten gebundeld en kunnen vele deelthema's van het vakgebied aan bod komen. Daarnaast worden studenten die de onderzoeksspecialisatie volgen, in de gelegenheid gesteld bij die faculteiten en bij het NSCR en het WODC onderzoekstages te lopen en hun afstudeeronderzoeken te verrichten. In het kader van het nieuwe BaMa-model in het universitaire onderwijs wordt door deze groep gewerkt aan nieuwe *masters*opleidingen op het terrein van de criminologie. Rotterdam werkt in Europees verband mee aan een Europese *master*. Tevens bestaan of zijn in ontwikkeling masters in Forensische Wetenschappen (UL), Veiligheidsmanagement (UT) en Politie management (NSOB). Over deze plannen is thans nog geen inhoudelijke informatie beschikbaar. De Universiteit Twente heeft zijn bestuurskundige managementopleiding (MPA) aan de hand van twee modules over veiligheid toegesneden tot een *master* Veiligheidsmanagement.

Het reguliere academische onderwijs wordt de laatste twintig jaar aangevuld met korte en langer lopende commerciële cursussen op dit gebied. De grote vraag naar nieuwe kennis en de vele wijzigingen in de misdaadbestrijding vragen om bijscholing en verdere scholing van academici die op dit terrein werkzaam zijn. Het kleine aantal beschikbare specialisten is merkbaar aan het feit dat dezelfde namen op veel programma's staan vermeld als spreker of docent.

Instellingen die zich met de opleiding van praktijkmensen bezig houden zoeken de laatste tijd meer aansluiting bij de universiteiten. De recente reorganisaties bij de Nederlandse Politie Academie (binnen LSOP) en de Stichting Studiecentrum Rechtspleging (SSR) zijn er mede op gericht de kwaliteit van de opleidingen te verbeteren en directer aansluiting te zoeken bij het universitaire onderwijs. Het veranderingsproces dat thans aan de universiteiten plaats vindt kan op termijn een herstructurering van het gehele onderwijs op het gebied van misdaad en misdaadbestrijding tot gevolg hebben. Hoewel nog maar recent in gang gezet, zijn er interessante ontwikkelingen gaande die voor de toekomst de verspreiding van kennis op het gebied van criminaliteit en criminaliteitsbestrijding een goed perspectief bieden.

Betere kennisverspreiding wordt ook gestimuleerd door de nieuwe opleidingen op het gebied van veiligheid die door de HBO-instellingen worden ontwikkeld. Naast de twee bestaande veiligheidsopleidingen zijn dit jaar door zeven instellingen plannen neergelegd bij de ACO voor even zovele nieuwe opleidingen. Inmiddels heeft de ACO geadviseerd deze nieuwe opleidingen niet toe te staan. De minister van OC&W heeft dat negatieve advies overgenomen. Vrijwel al deze opleidingen zijn sociaal-wetenschappelijk en juridisch georiënteerd en proberen te voorzien in de vraag naar hoger opgeleiden in de publieke sector. Helaas is er geen HBO initiatief inzake technische veiligheidskunde, terwijl daar de komende jaren vermoedelijk meer behoefte aan zal bestaan.

3.5 De kennisinfrastructuur in het buitenland: wat kan Nederland ervan leren?

Hoe 'doet' Nederland het in vergelijking met andere landen? In de context van deze verkenning is een bescheiden internationale vergelijking gemaakt. De commissie heeft Van Swaaningen (EUR) en Haen Marshall (USA) gevraagd voor haar een beschrijving te geven van de Europese en Amerikaanse kennisinfrastructuur. Deze beschrijvingen zijn te vinden in de Bijlagen III en IV van dit rapport. In deze paragraaf laten wij beknopt enkele opmerkelijke overeenkomsten en verschillen de revue passeren om in de volgende paragraaf over te gaan tot een beoordeling van de huidige kennisinfrastructuur.

Een van de opvallende verschillen is dat in Europa en de VS veel meer en breder samengestelde, academische opleidingen op het terrein van criminaliteit en criminaliteitsbestrijding zijn te vinden dan in ons land. De USA beschikt over grote aantallen *Criminal Justice* opleidingen op *Bachelor's* en *Master's* niveau, waarin op interdisciplinaire wijze de criminaliteitsproblematiek wordt gedoceerd. Deze bijzondere situatie is tot stand gekomen nadat de federale overheid vanaf de jaren zestig jaar jaarlijks grote investeringen heeft gedaan in deze opleidingen. Haen Marshall concludeert in haar overzicht dat de sterke kennisinfrastructuur op het gebied van criminaliteit en criminaliteitsbestrijding in de VS het gevolg is van een consequent, lange-termijn overheidsbeleid.

Ook in diverse Europese landen, bijvoorbeeld in België, zien wij omvangrijke opleidingen die, weliswaar meer criminologisch georiënteerd, veel studenten trekken. In

tegenstelling tot Nederland zijn in die landen geen grote universitaire bezuinigingen neergelegd bij deze opleidingen.

Qua wetenschappelijke kennisproductie vallen enkele zaken op. De VS vervullen in meerdere opzichten een voortrekkersfunctie op het gebied van fundamenteel onderzoek. Nederland volgt de theoretische en methodologische ontwikkelingen die daar plaats hebben op de voet. Maar het Nederlandse onderzoek is in vergelijking met de VS en de Europese landen praktischer en meer gericht op de beleidspraktijk. Een groot voordeel hiervan is dat er in Nederland goede mogelijkheden bestaan voor het verrichten van empirisch onderzoek. Onderzoekers in Nederland krijgen gemakkelijk toegang tot data die beheerd worden door politie en justitie. In het buitenland worden de meeste middelen in competitie verdeeld op grond van het belang voor de wetenschap. Voorop staat het genereren van fundamentele kennis, minder zwaar weegt of de praktijk direct iets aan de resultaten zou kunnen hebben. In België zijn bijvoorbeeld veel langlopende postdoc-plaatsen beschikbaar voor veelbelovende onderzoekers die verdiepend onderzoek willen doen. Er zijn in de onderzochte Europese landen weinig commerciële onderzoeksbureaus actief. In de VS zijn wel veel commerciële onderzoeksbureaus werkzaam, van uiteenlopende kwaliteit. Vaak concurreren deze private onderzoeksbureaus in dat land met de universiteiten voor onderzoeksgelden, wat aldaar kwaliteitsverhogend werkt. In de meeste Europese universiteiten is de hoeveelheid opdrachtonderzoek veel geringer dan in ons land. Ook in de VS speelt korte-termijn opdrachtonderzoek een rol, maar toch blijft er veel ruimte voor onderzoek bekostigd door wetenschappelijke instellingen en fondsen. Middelen worden in die landen veel meer via onderzoeksgeld verdelende instellingen (vergelijkbaar met het Nederlandse NWO) verdeeld. In Duitsland en Frankrijk zijn grote onderzoeksinstituten gevestigd die een dominante positie in de kennisinfrastructuur innemen.

De bijdragen uit de bijlagen III en IV maken duidelijk dat er niet direct een voorbeeldland bestaat, waaraan wij ons kunnen spiegelen. Verschillende goede elementen van de kennisinfrastructuur uit diverse landen kunnen worden gebruikt ten voordele van de toekomstige Nederlandse kennisinfrastructuur.

3.6 Een beoordeling van de huidige kennisinfrastructuur

De vraag naar kennis op het gebied van misdaad en misdaadbestrijding is groot en zal de komende jaren verder toenemen. De vele instanties die zich op de een of andere

manier met misdaad en misdaadbestrijding bezig houden, hebben gelet op de vraagstukken waarvoor zij staan voornamelijk behoefte aan direct toepasbare kennis. De vragen zijn inhoudelijk divers, uiteenlopend van karakter en soort, en kunnen 'met de dag' veranderen, afhankelijk van de actualiteit. Verschillende soorten kennisvragen wisselen elkaar af en worden op diverse plaatsen in de onderzoekswereld neergelegd. De huidige kennisinfrastructuur is toereikend om die diversiteit aan toepassingsgerichte kennis te leveren. Op langere termijn is deze situatie ongewenst omdat ook nieuwe kennis gegenereerd zal moeten worden om de gewenste toepassingsgerichte kennis te kunnen blijven leveren. Er bestaat behoefte aan bezinning in het academische onderzoeksveld en aan een grotere speelruimte voor onafhankelijk en met name fundamenteel onderzoek.

De huidige kennisinfrastructuur is, in een door opdrachtonderzoek gedomineerde markt, op dit moment ontoereikend om die fundamentele kennis te kunnen ontwikkelen. Deze fundamentele kennis zou op termijn kunnen worden geleverd door een grotere diversiteit van disciplines dan voorheen. De tijd dat alleen de criminologie en het strafrecht zich met misdaad en misdaadbestrijding bezig houden, ligt achter ons. Wel moet worden geconstateerd dat de inbreng van diverse disciplines momenteel niet geïntegreerd gebeurt, maar dat er schotten tussen de disciplines blijven bestaan. Hierdoor wordt accumulatie in de kennisproductie belemmerd. Immers, de complexiteit van de vraagstukken roept juist om interdisciplinaire bestudering en lange termijn visie.

Daarnaast wordt de kennisinfrastructuur gekenmerkt door fragmentatie. Verspreid over universitaire instellingen en departementale onderzoeksinstituten in Nederland wordt te vaak vergelijkbaar onderzoek verricht. Tegelijkertijd is er ook sprake van versnippering in de betrokken disciplines. Het is voor een belangrijk deel nog te veel afhankelijk van de individuele interesses van onderzoekers welke thema's ter hand worden genomen. De actualiteitswaarde van onderzoek scoort daarbij hoog, evenals de mediabelangstelling voor de onderwerpen. Van een lange termijn onderzoeksstrategie, een masterplan, is in Nederland op het gebied van de misdaad en misdaadbestrijding nauwelijks sprake.

Deze constatering is ook van belang voor het volgende. Een directe aansluiting met het toponderzoek in de VS of elders in de wereld is er (nog) niet. Hoewel individuele onderzoekers en enkele onderzoeksprojecten zich redelijk kunnen meten met het internationale toponderzoek is er geen herkenbare internationale aansluiting: wetenschappelijke theorieën en methoden van onderzoek worden elders ontwikkeld en hier als leidraad voor onderzoek genomen. Van een eigen Nederlandse school of

richting in het internationale veld is geen sprake. Wel is de methodische vooruitgang in het onderzoek in ons land aanwijsbaar. Er wordt steeds vaker van geavanceerde methoden en analysetechnieken gebruik gemaakt die ook elders worden gehanteerd.

De kennisproductie vanuit de instanties van misdaadbestrijding is, op enkele uitzonderingen na, matig te noemen. De afgelopen jaren is er weinig ondernomen om eigen expertisecentra te ontwikkelen waarin ook andere dan wetenschappelijke kennis systematisch volgens programmatische lijnen wordt geproduceerd. De benutting van wetenschappelijke kennis is problematisch, zoals recent door diverse hoogleraren werd gesteld.⁹⁷ Enerzijds wordt er soms overdreven waarde gehecht aan resultaten van onderzoek door de praktijk, anderzijds worden soms relevante wetenschappelijke inzichten ten onrechte niet benut. Het ministerie van BZK, maar ook de politie en justitie zelf, hebben weinig gedaan aan deskundigheidsbevordering die toegespitst is op de toekomst. Als er kennis werd geproduceerd, wordt dat gedaan door niet-academici, die pseudo-wetenschappelijke, ambtelijke taal combineerden met pseudo-wetenschappelijke methoden van onderzoek. Daarbij voegend dat in veel commercieel onderzoek nieuwe begrippen werden geopperd om de aandacht van de ambtenaren en de media te trekken ('zinloos geweld', 'harde kernjongeren'), heeft het veld van de criminaliteit en de criminaliteitsbestrijding te kampen met een ongewenste vervuiling van het begrippenapparaat. Een gemeenschappelijk en helder discours is daardoor vaak niet mogelijk.

De jarenlange bezuinigingen binnen de universiteiten doen zich voelen in het tekort aan voldoende ervaren en getalenteerde onderzoekers in de leeftijdscategorie tussen 30 en 45 jaar. Pas sinds kort bekwamen zich meer jonge onderzoekers in wetenschappelijk onderzoek in dit veld. Een probleem is dat een brede, interdisciplinaire academische opleiding heeft ontbroken, waardoor het enkele jaren van de promotieperiode in beslag neemt voor kennis van verschillende disciplines voldoende op peil is gebracht.⁹⁸ Daarbij komt dat tot voor kort er geen gestructureerde aio-opleiding op het terrein van criminaliteit en criminaliteitsbestrijding bestond. Het is gegeven deze slechte infrastructuur dringend gewenst dat jonge onderzoekers zich reeds nu voortvarend kunnen gaan bekwamen in de nieuwe velden van studie in 2010.

⁹⁷ Zie IV, 1998 en IV, 1999.

⁹⁸ De afgestudeerden hebben of een juridische, of een sociaal-wetenschappelijke opleiding en om in het veld van misdaad en misdaadbestrijding inhoudelijk adequaat te kunnen werken is kennis van verschillende disciplines een noodzaak. Dat kost tijd die van het verrichten van promotieonderzoek af moet.

Concluderend kan worden gesteld dat op onderdelen (kennisvraag, kennisproductie en kennisverspreiding) de kennisinfrastructuur op het terrein van criminaliteit en criminaliteitsbestrijding in Nederland ernstige tekortkomingen laat zien en dat de afstemming tussen die onderdelen eveneens gebrekkig is.

4 Conclusies en aanbevelingen

4.1 Samenvatting en conclusies

Het doel van deze Verkenning Criminaliteit voor de AWT is om te beoordelen of de huidige kennisinfrastructuur in Nederland ten behoeve van de wetenschappelijke bestudering van de criminaliteitsproblematiek adequaat is in het licht van de toekomstige ontwikkelingen in de criminaliteit en de criminaliteitsbestrijding. Deze verkenning richt zich op een specifiek wetenschapsdomein: de wetenschappelijke bestudering van de criminaliteitsproblematiek, dat wil zeggen van de misdaad (inclusief daders, slachtoffers), de misdaadbestrijding en hun onderlinge wisselwerking.

In deze verkenning is een vijftal belangrijke vragen gesteld en, voor zover mogelijk beantwoord:

1. Wat zijn de nieuwe vormen van criminaliteit en criminaliteitsbestrijding?
2. Welke nieuwe wetenschappelijke kennis is noodzakelijk?
3. Kan in de toekomstige kennisbehoefte in voldoende mate worden voorzien, gegeven de huidige kennisinfrastructuur in Nederland?
4. Hoe zou de toekomstige kennisinfrastructuur er uit moeten zien?
5. Welke aanpassingen moeten plaatsvinden om die gewenste kennisinfrastructuur te verkrijgen?

Om deze vragen te beantwoorden is de verkenningscommissie als volgt te werk gegaan. Om nieuwe kennisvragen en de toekomstige kennisinfrastructuur te schetsen is niet specifiek ingegaan op huidige criminaliteitsproblemen, noch op de vraag of de huidige kennisvragen in voldoende mate beantwoord worden. Het ging dus niet om *the state of the art* noch om het geven van een kwaliteitsoordeel van het huidige wetenschappelijke onderzoek. De verkenningscommissie is geen visitatiecommissie. In de verkenning wordt naar de toekomst gekeken. Wij hebben dit niet gedaan door het formuleren van enkele alternatieve ontwikkelingen (scenario's, gebaseerd op een aantal uiteenlopende vooronderstellingen over de toekomst.) Wij hebben gekozen voor een *educated speculation* over de toekomst zoals wij die zich – in hoofdlijnen – zien ontwikkelen. Hierbij is gebruik gemaakt van enkele bijeenkomsten waar wij experts op verschillende terreinen (economie, technologie en internationalisering)

hebben geconsulteerd over hun visie op dit terrein. Deze bijeenkomsten hebben de bouwstenen opgeleverd voor deze verkenning. Tenslotte hebben wij ruim gebruik gemaakt van de aanwezige literatuur.

De beantwoording van de eerste vraag van de verkenning heeft tot de volgende conclusies geleid over de misdaad en misdaadbestrijding. De moderne samenleving is op veel terreinen veiliger en comfortabeler geworden. Maar op het terrein van criminaliteit, of ruimer gesteld 'antisociaal' gedrag, is de samenleving juist een stuk onveiliger geworden. Criminaliteit blijkt een moeilijk te beheersen onveiligheidsrisico te zijn. Veel burgers en organisaties worden, meestal volkomen onverwacht, wel eens slachtoffer van gedragingen die financiële of fysieke schade veroorzaken. Het weren van dit soort risico's is een van de belangrijkste ontstaansgronden van natiestaten geweest. Maar juist op dit punt slaagt de overheid er niet in om in het gewenste, hoge niveau van maatschappelijke veiligheid te voorzien. Of we het nu willen of niet: geconstateerd moet worden dat criminaliteit een alledaags verschijnsel is van de moderne samenleving.

Zoals de criminaliteit zijn 'exclusiviteit' verloren heeft, zo is ook de aanpak van criminaliteit geen exclusieve verantwoordelijkheid meer voor politie en justitie. In het begin van de jaren tachtig van de vorige eeuw heeft zich op dit punt een belangrijke kentering voorgedaan in het denken over de aanpak van criminaliteit. Individuele burgers, maatschappelijke organisaties, bestuurlijke overheden zijn zich, overigens uit welbegrepen eigenbelang, mede verantwoordelijk gaan voelen voor criminaliteitsbestrijding. Dit uitte zich heel concreet op tal van gebieden, van de sterke stijging van investeringen in hang- en sluitwerk of particuliere beveiligers, tot een grotere belangstelling voor het politiek-maatschappelijke discours over misdaadbestrijding. In het ontwerpen van nieuwe misdaadstrategieën heeft de overheid handig ingespeeld op de toegenomen interesse van burgers en organisaties om deel te hebben aan misdaadbestrijding (preventie en repressie). Belangrijke innovatieve veranderingen zijn de geïntegreerde, bestuurlijke aanpak van criminaliteit en meer in het algemeen de 'responsibilisering' van de samenleving.

In deze verkenning hebben wij beredeneerd welke thema's op het gebied van de criminaliteit en criminaliteitsbestrijding over tien jaar op de agenda staan. Als gevolg van ontwikkelingen in de moderne technologie, de toenemende globalisering en wijzigingen in de sociale controle zullen er veranderingen optreden in de criminaliteit en de criminaliteitsbestrijding. Wij richten ons vervolgens op vier velden van misdaad:

de criminaliteit van 'veelplegers', de gelegenheidscriminaliteit van de 'gewone' burger, de criminaliteit gepleegd door grote (internationale) organisaties en de georganiseerde misdaad. Deze exploratie levert een groot aantal kennisvragen op die in 2010 op de wetenschappelijke onderzoeksagenda zouden moeten staan. Deze kennisvragen zijn in hoofdstuk 2 uitgeschreven. Zij zijn in te delen naar de inhoud van het criminaliteitsvraagstuk en naar de vorm van wetenschapsbeoefening. Er bestaat sterk behoefte aan fundamentele kennis, aan interdisciplinaire kennis en aan kennis over langlopende vraagstukken zoals over criminele carrières. Voorts bestaat er de komende jaren behoefte aan meer theoretisch onderzoek waarin normatieve en empirische vraagstukken centraal staan. Door deze exploratie menen wij de tweede vraag van de verkenning voldoende te hebben beantwoord.

Wat betreft de beantwoording van de derde vraag van deze verkenning is geconstateerd dat ook in de wetenschappelijke bestudering van misdadig gedrag sprake is van een afname van exclusiviteit. Behoorde het zoeken naar oorzaken van criminaliteit en andere vormen van onmaatschappelijk gedrag tot voor kort tot het domein van de criminologie en het strafrecht, nu is er binnen veel wetenschappelijke disciplines vanzelfsprekende aandacht voor de bestrijding van afwijkend gedrag. Tegelijkertijd is er binnen enkele disciplines sprake van een onstuimige groei aan inzichten en verdieping, die nieuw licht kunnen werpen op de oorzaken van criminaliteit en de meest effectieve manier van bestrijden.

Om de kennisinfrastructuur te kunnen beoordelen of zij in staat is de nieuwe kennisvragen in 2010 adequaat te kunnen beantwoorden is een onderscheid aangebracht tussen de organisatie van de vraag naar kennis, de kennisproductie en de verspreiding van kennis. Op grond van onze beschrijvingen van de tegenwoordige situatie van die onderdelen en de afstemming daartussen menen wij dat de huidige kennisinfrastructuur de volgende problematische eigenschappen heeft:

1. de grote afhankelijkheid van de kennisinfrastructuur van kortlopend opdracht-onderzoek en het onvoldoende aanwezig zijn van onafhankelijk, fundamenteel en lange-termijn onderzoek;
2. de beperkte beschikbare middelen bij de universiteiten op dit terrein waardoor de organisatie van kennisproductie instabiel is en afhankelijk is van wat vragers uit het veld kunnen bieden. Hierdoor kunnen weinig onderzoekers systematisch worden bekwaamd in het veld;
3. de gefragmenteerde, versnipperde organisatie van de kennisproductie;

4. de vele spelers die actief zijn in de vraagzijde van de kennisproductie in combinatie met vele, weinig met elkaar samenwerkende kennisproducenten zorgen er voor dat er nauwelijks een bundeling van kennis optreedt waardoor accumulatie van kennis wordt bemoeilijkt;
5. de afzonderlijke en door schotten gescheiden ontwikkeling van de objectdisciplines en de overige disciplines op het onderhavige terrein,
6. de beperkte internationale aansluiting van de kennisproductie,
7. de toenemende onevenwichtigheid tussen de private en publieke kennisproductie in dit veld.

Met deze conclusies hebben wij de derde vraag van deze verkenning criminaliteit beantwoord. De bestaande kennisinfrastructuur is zo georganiseerd dat de vereiste oriëntatie op toekomstige vraagstukken ernstig wordt bemoeilijkt en dat eerst na een aantal ingrijpende veranderingen de benodigde infrastructuur kan worden gerealiseerd.

4.2 Aanbevelingen

De eerste drie vragen van deze verkenning betroffen de diagnose (weliswaar in de vorm van *educated speculation*) van de toekomstige ontwikkelingen in criminaliteit (sbestrijding) en van de huidige kennisinfrastructuur. De vragen 4 en 5 zijn gericht op wat er moet worden veranderd in de kennisinfrastructuur om goed te kunnen inspelen op de (vermoedelijke) kennisbehoefte in 2010. In deze paragraaf zullen wij de beide vragen beantwoorden.

Het kabinet heeft met de onlangs uitgebrachte nota *Criminaliteitsbeheersing* (2001) de strijd tegen de criminaliteit versterkt. Met een hernieuwd offensief worden extra miljoenen uitgetrokken voor politie en justie. De verkenningscommissie meent dat een deel van de extra middelen besteed zou moeten worden aan fundamenteel wetenschappelijk onderzoek naar vraagstukken die nu al spelen maar in 2010 in de schijnwerpers zullen staan. De criminaliteit zal tegen die tijd door ontwikkelingen op het gebied van technologie, economie, globalisering, sociale controle en cohesie ingrijpend veranderd zijn. En dit zal zijn repercussies moeten hebben voor de bestrijding van de criminaliteit in al zijn verschijningsvormen. De ontwikkelingen zullen ook gevolgen moeten hebben voor het wetenschappelijk onderzoek. Een zó ingewikkeld en veelvormig verschijnsel als criminaliteit, dat zó ingrijpend zal veranderen, vraagt

niet alleen om extra middelen voor de bestrijding, maar ook om meer kennis en inzicht. Kennis niet zozeer in de vorm van beleidsgerichte praktisch toepasbare kennis – dergelijke kennis is zijn zeker nodig, maar wordt al voldoende voortgebracht – maar fundamentele kennis over nieuwe ontwikkelingen.

Het gaat hierbij niet alleen om fundamentele kennis, die alleen maar ‘meer-van-hetzelfde’ biedt. Van essentieel belang is dat de inzichten uit de traditionele disciplines criminologie en strafrecht op een vruchtbare wijze worden gecombineerd met die uit vele andere vakgebieden zoals sociologie, psychologie, bestuurskunde, forensische natuur- en medische wetenschappen, forensische accountancy, ICT, milieuwetenschappen en biotechnologie. Het gaat derhalve ook om andere fundamentele kennis. In hoofdstuk 2 zijn de maatschappelijke ontwikkelingen geschetst die van invloed zullen zijn op de criminaliteit in 2010. Uit het geheel van empirische en normatieve onderzoeksvragen dat in hoofdstuk 2 is genoemd, presenteren wij enkele onderwerpen, die naar onze mening nu al op de onderzoekagenda behoren te staan om voorbereid te zijn op de criminaliteitsproblemen in 2010.

Op de onderzoeksagenda dienen nu al de volgende onderwerpen te staan:

Aanbeveling 1:

- fundamenteel onderzoek naar (de regulering van) reeds lang bestaande vormen van organisatiecriminaliteit (fraude, corruptie, witwassen e.d.) die belangrijke financieel-economische gevolgen hebben en die door ICT en globalisering niet alleen in omvang zullen toenemen, maar ook complexer en moeilijker te traceren zullen zijn;
- fundamenteel, langlopend onderzoek naar het ontstaan en voortbestaan van criminele loopbanen van ‘veelplegers’. Met name dient ook aandacht aan het effect van interventies besteed te worden: hoe kunnen criminele carrières worden afgebroken?
- internationaal onderzoek naar grensoverschrijdende misdaad en naar de internationale politie- en justitiesamenwerking in de praktijk; hoe kunnen natie-staten zich beschermen tegen internationale criminele organisaties? (drugshandel, internationaal terrorisme)
- systematisch onderzoek naar de effecten van de terugtrekkende overheid en de afnemende sociale controle, onder meer door accumulerend evaluatieonderzoek naar *best practices*. Belangrijk aandachtsveld hierbij is de regulering van *cyberspace*;
- ex-ante evaluatieonderzoek naar de criminogene effecten van de toepassing van technologische innovaties en van de effecten van de Europese eenwording op de criminaliteit;

De onderzoeksagenda is uiteraard niet uitputtend. Bij het bepalen van deze agenda moet er ook rekening mee worden gehouden dat het Nederlands onderzoek geen duplicaat mag zijn van buitenlands onderzoek. Doublures dienen te worden voorkomen. Op sommige gebieden die te maken hebben met zeer recente en geanticiperde ontwikkelingen (internationalisering, technologische innovaties) bestaat nog weinig (buitenlands) onderzoek. En op andere gebieden bestaat weliswaar veel buitenlands onderzoek (bijvoorbeeld criminele loopbanen), maar er bestaat behoefte aan contextualisering en aanpassing aan de unieke Nederlandse situatie.

Bovenstaande onderzoeksagenda vraagt om een gedegen systematische en interdisciplinaire aanpak in de kennisproductie waar nieuwe fundamentele kennis voor moet worden ontwikkeld. Om deze gewenste situatie te bereiken zullen enkele ingrijpende maatregelen moeten worden getroffen in de sfeer van organisatie, de kwaliteit van het wetenschappelijke onderzoek en in een versterking van de internationale dimensie van de Nederlandse kennisinfrastructuur.

De hierna geformuleerde aanbevelingen vloeien voort uit onze analyse van de te verwachten, nieuwe kennisvragen en de beoordeling van de mogelijkheden van de huidige kennisinfrastructuur om op deze vragen adequaat te kunnen inspelen. Het gaat om drie soorten van aanbevelingen, die betrekking hebben op de vraagzijde van de kennisinfrastructuur, de kennisproductie en het academische onderwijs.

I De vraagzijde van de kennisinfrastructuur:

Aanbeveling 2: Op korte termijn dient een fundamentele herschikking te komen van de wijze waarop financiële middelen ter beschikking worden gesteld, teneinde de onafhankelijke en fundamentele bestudering van de criminaliteitsproblematiek te garanderen en te versterken.

Toelichting:

De afgelopen jaren is er een toenemend aantal instellingen, gemeentelijke overheden, departementen en private organisaties dat zich met de bestudering van de misdaad en met misdaadbestrijding bezig houdt. Geconstateerd is dat zij elk voor zich vragen uitzetten voor wetenschappelijke kennis. Deze versnippering is ongewenst.

Wij pleiten voor het volgende:

- de universiteiten dienen structurele voorzieningen (middelen, personeel) te treffen voor het verrichten van wetenschappelijk onderzoek op dit terrein zodat voor langere tijd een adequate infrastructuur voor fundamenteel onafhankelijk onderzoek wordt gecreëerd;
- NWO dient royaal middelen ter beschikking te stellen voor omvangrijke interdisciplinaire onderzoeksprogramma's waarmee lange termijnonderzoek kan worden gefinancierd (aandachtvelden). Deze omvangrijke onderzoeksprogramma's zouden bij voorkeur voor interdisciplinaire samenwerkingsverbanden moeten vrij komen;
- de versnipperde en marktgerichte financiering van wetenschappelijk onderzoek dient beter te worden gebundeld. Een substantieel deel van de beschikbare middelen van alle betrokken departementen, overheden en instellingen van misdaadbestrijding en private fondsen zou moeten worden gebundeld om cumulatieve kennisproductie mogelijk te maken. Hiervoor zou een Raad⁹⁹ moeten worden opgericht die deze middelen in competitie verdeelt over wetenschappelijke kennisproducenten om onafhankelijk wetenschappelijk onderzoek op langere termijn te verzekeren.

II De kennisproductie:

Aanbeveling 3: Op korte termijn zouden de Nederlandse universiteiten en NWO-instituten maatregelen moeten nemen om ervoor zorg te dragen dat in 2010 voldoende hooggekwalificeerde onderzoekers zijn opgeleid om de dan vigerende kennisvragen adequaat te kunnen behandelen.

Ter toelichting:

Er is een nijpend gebrek aan jonge onderzoekers. We denken niet alleen aan onderzoekers op het gebied van de criminologie en de strafrechtswetenschappen, maar ook op het gebied van forensische geneeskunde, criminalistiek, en forensische wetenschappen.

Aanbeveling 4: Binnen het domein van de wetenschappelijke bestudering van de criminaliteitsproblematiek dienen voorzieningen getroffen te worden om theoretische verdieping en innovatieve ontwikkelingen te stimuleren.

⁹⁹ Vergelijkbaar met de Raad voor Defensie om wetenschappelijk onderzoek te laten uitvoeren.

Ter toelichting:

Gedoeld wordt met name op het vergroten van het vermogen om nieuwe inzichten uit disciplines die van oudsher niet tot het wetenschapsdomein van de criminaliteitsproblematiek behoorden, binnen integratieve kaders te benutten. Het is hiervoor van belang dat ook binnen deze 'nieuwe' disciplines via een gericht leerstoelenbeleid in Nederland permanente 'antennes' gericht staan op het tot stand brengen van een dergelijke integratie binnen het domein. Hieronder valt ook de gerichte exploratie van de problemen intrinsiek aan interdisciplinaire samenwerking.

Daarmee kan tevens een koppeling worden aangebracht in het wetenschappelijk onderzoek tussen technologische innovaties en normatieve en juridische vraagstukken omtrent de toepassingsmogelijkheden hiervan.

Aanbeveling 5: De infrastructuur van de wetenschappelijke bestudering van de criminaliteitsproblematiek dient beter dan thans georiënteerd te zijn op het internationale karakter van misdaad en misdaadbestrijding.

Ter toelichting:

Gedoeld wordt op het vergroten van internationale samenwerking in onderzoeksprojecten en het bevorderen van het comparatieve perspectief. Er zouden middelen ter beschikking moeten worden gesteld door het ministerie van OCenW aan universitaire samenwerkingsverbanden en instituten voor het opzetten van een netwerk van Europese instituten om structureel gezamenlijk Europees onderzoek te verrichten.

Aanbeveling 6: De criminologie dient zich op te stellen als 'kennismakelaar' en zich veel meer dan nu het geval is toe te leggen op het faciliteren van integratie en synthese.

Ter toelichting:

Naarmate meer disciplines de criminaliteitsproblematiek onder de loep nemen, neemt de behoefte toe aan eenduidigheid van begrippen, het aanbrengen van coherentie tussen inzichten uit verschillende disciplines en het bieden van werkstructuren (onderzoekschool, onderzoekprogramma) voor synthetiserend en integratief onderzoek. Hier ligt een belangrijke taak voor de criminologie. Niet alleen omdat de criminologie van oudsher de meeste kennis verworven heeft over de problematiek en het meeste overzicht heeft over de inbreng van de verschillende disciplines, ook omdat de criminologie een brug kan slaan tussen de empirische en normatieve

kennisvragen omtrent criminaliteit en criminaliteitsbestrijding. Een mogelijk voorbeeld, voor wat betreft het onderwijs, zijn de opleidingen criminal justice die in de VS gelden als een volwaardige (multidisciplinaire) discipline, waarin zowel empirische als normatieve benaderingen van de criminaliteitsproblematiek gedoceerd worden.

III Het academische onderwijs

Aanbeveling 7: Binnen de Nederlandse universiteiten en hoger beroepsonderwijs dienen brede opleidingen te worden ontwikkeld op het terrein van criminaliteit en criminaliteitsbestrijding.

Ter toelichting:

Tot voor kort ontbrak een brede interdisciplinaire academische opleiding op het terrein van criminaliteit en criminaliteitsbestrijding. In de nieuwe Bachelors en Masters die thans door de Nederlandse universiteiten worden ontwikkeld, dient plaats te zijn voor zulke brede interdisciplinaire opleidingen. Ten aanzien van de Masters kan worden opgemerkt dat er diverse moeten komen zoals Masters voor onderzoekers, voor de beleidspraktijk, voor forensische onderzoekers en praktijk. De *master* voor de onderzoekersopleiding dient bij voorkeur zich te richten op de theoretische, empirische, methodologische en normatieve scholing op de in deze verkenning naar voren gebrachte kennisvragen. Ook op dit punt kan worden verwezen naar de criminal justice opleidingen in de VS. Een internationale component in die opleiding is een eerste vereiste.

Het Hogere Beroepsonderwijs zou opleidingen dienen te starten naar met name op het gebied van technische veiligheidskunde en forensische veiligheidskunde.

De verkenningcommissie stelt voor de aanbevelingen te laten uitvoeren door een nieuw in te stellen Stuurgroep. Deze Stuurgroep, bestaande uit vertegenwoordigers van alle in de aanbeveling genoemde geledingen, zou voor de snelle implementatie van de plannen moeten zorg dragen. In dit verband wordt gewezen op de Sectorraad Openbaar Bestuur en Justitie (OBJ) in oprichting, die programmeringsvoorstellen voor wetenschappelijk onderzoek – ook op het terrein van de studie van criminaliteit en criminaliteitsbestrijding – zou kunnen maken.

5 Bibliografie

- Aalberts, M.M.J., J.C.J., Boutellier & H.G. van de Bunt (1994) *Rechtsverzorging en wetenschap*, Arnhem: Gouda Quint.
- Bendell, J. ed. (2000) *Terms of endearment, business, NGO's and sustainable development*, Sheffield: Greenleaf Publishing.
- Blumstein, Alfred & Joel Wallman (2000) *The crime Drop in America*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Broeders, A.P.A. (2000) 'De Forensische Deskundige in Nederland', *Trema* 2000, 366-372.
- Bruinsma, G.J.N. & M.A. Zwanenburg (1992) *Methodologie voor bestuurskundigen: stromingen en methoden*, Muiderberg: Coutinho.
- Bruinsma, G.J.N. (1996) *Beelden van criminaliteit*, Deventer: Gouda Quint.
- Bruinsma, G.J.N. & C.D. van der Vijver (1999) *Public Safety in Europe*, Enschede: International Police Institute Twente, University of Twente.
- Bruinsma, G.J.N., H.G. van de Bunt & G.B. Rovers (1999) *Vooruitzichten in de criminologie*, Amsterdam: Nederlandse Vereniging voor Kriminologie.
- Bruinsma, G.J.N. (2000) *Geografische mobiliteit en misdaad, oratie*, Leiden: Universiteit Leiden.
- Bunt, van de, H.G. (1992) *Organisatiecriminaliteit, (oratie)* Arnhem: Gouda Quint, Arnhem
- Bunt, van de, H.G. (1999) 'Beleid uit wetenschap', *Justitiele verkenningen*, 13-21.
- Bunt, van de, H.G. & J.H. Nelen (red.) (2000) *De toekomst van de bijzondere opsporingsdiensten*, Den Haag: WODC.
- Cohen, Holtslag, Leliefeld en Ten Haeff (1996) *Forensische geneeskunde. Raakvlakken tussen geneeskunst, gezondheidszorg en recht*, Assen: Van Gorcum.
- Dijk, van, Frans & Jaap de Waard (2000), *Publieke en Private Veiligheidszorg. Nationale en Internationale Trends*, Den Haag: Ministerie van Justitie, directie Algemene Justitiele Strategie.
- Directie AJS (2001) *Justitie over morgen. Een strategische verkenning*, Den Haag: Directie AJS Ministerie van Justitie 2001.
- Fattah, Ezzat A. (1997) *Criminology Future: what does the future hold for criminology?*, London: MacMillan Press.

- Fijnaut, C.J.C.F., e.a., Eindrapport georganiseerde misdaad in Nederland, *Tweede Kamer, vergaderjaar 1995-1996*, 24 072, nr 16.
- Fijnaut, C.J.C.F., E.R. Muller & U. Rosenthal (1999) *Politie: studies over haar werking en organisatie*, Alphen aan den Rijn: Samson.
- Fijnaut, C.J.C.F. (2001, in druk) *Europa, een lusthof voor rechtsvergelijkend onderzoek*, (oratie).
- Crime Prevention Panel (2001) Foresight: making the future work for you.
- Franken, H. (1998) 'Technologische ontwikkelingen, compatibilisering en recht', in P.B. Cliteur e.a. (red.), *Sociale cohesie en het recht*, pp. 223-235, Leiden: Koninklijke Vermande/E.M. Meijers Instituut.
- Frissen, P.H.A. (1996) *De virtuele staat: poitiek, bestuur, technologie: een postmodern verhaal*, Schoonhoven: Academic Service, Economie en Bedrijfskunde.
- Garland, David (1996) 'The limits of the sovereign State. Strategies of crime control in contemporary society', *British Journal of Criminology*, 445-471.
- Grabosky, P.N. & Russell G. Smith (1998) *Crime in the digital age: controlling telecommunications and cuberspace*, Sydney: Federation Press.
- Grijpink, J.H.A.M. & F. van Dijk (1998) *Justitiebrede Scenario's voor het jaar 2010*, Den Haag: Ministerie van Justitie, Directie Algemene Justitiële Strategie.
- A.B. Hoogenboom, 't Neemt toe, men weet niet hoe; *scenariostudie financieel-economische criminaliteit in 2010*, Den Haag, 2001.
- Huisman, W. & B. Niemeijer (1998) *Zicht op organisatiecriminaliteit*, Den Haag: SDU.
- Huisman, W. (2001) *Tussen winst en moraal; achtergronden van regelgeving en regelvertreding door ondernemingen*, Den Haag: Boom Juridische Uitgevers.
- Huls, F.W.M. (2001) *Criminaliteit en rechtshandhaving 2000: ontwikkelingen en samenhangen*, CBS/WODC.
- Jacobs, J.B. & Gotham Unbound (1999) *New York UP*, New York.
- *Juvenile Delinquency Prevention and Control Act* (1961).
- Kleemans, E., E. van den Berg & H.G. van de Bunt (1998) Georganiseerde criminaliteit in Nederland, Den Haag: SDU.
- Klerks, P.P.H.M. (2000) *Groot in de hasj; theorie en praktijk van de georganiseerde criminaliteit*, Antwerpen: Samsom.
- Komter, Aafke, Jack Burgers & Godfried Engbersen (2000) *Het cement van de samenleving: een verkennende studie over solidariteit en cohesie*, Amsterdam: Amsterdam University Press.

- Kumar, K.S. (1998) International police cooperation-obstacles, in *Security Journal*, 155-158.
- Loeber, R., N.W. Slot, & J. Sergeant, J. (eds.) (in press), *Ernstige en gewelddadige jeugdcriminaliteit: omvang, oorzaken en interventies*, Houten/Diemen: Bohn Stafleu.
- Malsch, M. & J.F. Nijboer (1999) *Complex cases: perspectives on the Netherlands criminal justice system*, Amsterdam: Thela Thesis.
- Marshall, Ineke Haen (1995) *Verplicht Multi-cultureel Onderwijs in de VS*, working paper, Omaha: University of Nebraska.
- Marshall, Ineke Haen (1998) 'Internationalisering van criminologie; implicaties voor theoretische integratie', *Tijdschrift voor criminologie*, 1998, pp. 176-184.
- Marshall, Ineke Haen (1999) 'Steeds meer Amerikaanse Toestanden in Nederland?', in G.J.N. Bruinsma, H.G. van de Bunt & B. G. Rovers (red.), *Vooruitzichten in de Criminologie*, pp. 19-41, Amsterdam: Vrije Universiteit.
- McDonald, William (1995) 'The globalization of criminology: the new frontier is the frontier', in *Transnational organized crime*, Chicago: Office of International Criminal Justice, University of Illinois at Chicago.
- Ministerie van Justitie, *Justitie in de multiculturele samenleving*, Position Paper, Den Haag: Ministerie van Justitie.
- Moerland, H. & G.B. Rovers (nog te verschijnen) *Criminaliteitsanaluse in Nederland*, Den Haag: Elsevier.
- Mul, S. (1999) 'De huidige en toekomstige regeling van DNA-onderzoek in strafzaken', *Delikt en Delinkwent*, 196-225.
- Nadelman, Ethan A. (1993) *Cops Across Borders. The internationalization of U.S. Criminal Law Enforcement*, University Park, PA, USA: The Pennsylvania State University Press.
- Nijboers, J.F. & W.J.J.M. Spangers (eds) (2000) *Harmonisation in forensic Expertise. An Inquiry into the Desirability of and Opportunities for International Standards*, *Seris Criminal Sciences*, Amsterdam: THELA THESIS.
- Oey, H. e.a. (red) (2000) *Technologie voor morgen: ontwikkelingen op het gebied van technologie en criminaliteitspreventie*, Den Haag: Technologie & Samenleving, Senter.
- Ohlin, Lloyd (1998) 'The future of juvenile justice policy and research', *Crime & Delinquency*, 143-153.
- Oustrive, van, Lode & Philippe Robert (eds) (1999) *Crime et Justice en Europe Depuis 1990: etat des recherches, evaluation et recommandations*, Paris: Editions L'Harmattan.

- Peters, T. & J. Goethals (1997) 'Criminologie en de geïntegreerde strafrechtswetenschappen: een bericht uit Leuven' *Delikt en Delinkwent*, 21-27.
- Prime Minister's Science, Engineering and Innovation Council working Group on Science, Crime Prevention & Law Enforcement (2000) *Science, Crime Prevention and Law Enforcement*, Australia's Department of Industry, Science & Resources.
- Punch, Maurice (1996) *Dirty business; exploring corporate misconduct*, London : Sage.
- De Raad voor het openbaar bestuur (1998) *Dienen en verdienen met ICT: over de toekomstige mogelijkheden van de publieke dienstverlening*, Den Haag: De Raad voor het openbaar bestuur.
- De Raad voor het openbaar bestuur (2000) *ICT en het recht om anoniem te zijn*, Den Haag: De Raad voor het openbaar bestuur.
- Reiss, A.L. (1971) *The Police and the Public*, New Haven: Yale University Press.
- Richards, James R. (1999) *Transnational Criminal Organizations, Cybercrime, and Money Laundering. A Handbook for Law Enforcement Officers, Auditors, and Financial Investigators*, CRC Press.
- Rovers, G.B. (1999) 'Veertig jaar (Nederlands) Tijdschrift voor Criminologie in cijfers: 1959-1999', *Tijdschrift voor Criminologie*, 41e jrg., 123-137.
- Salter, Liora & Alison Hearn [1996] *Outside the Lines. Issues in interdisciplinary Research*, Montreal & Kingston: McGill-Queen's University Press.
- Schuyt, C.J.M. (1997) *Sociale cohesie en sociaal beleid: drie publiekscolleges in de Balie*, Amsterdam: de Balie.
- Senter (2000) *Technologie en criminaliteitspreventie*, Den Haag: Senter.
- Shapiro, Susan (1990) 'Collaring the crime, not the criminal: reconsidering white collar-collar crime', *American Sociological Review*, 346-365.
- Siegel, Dina (in press) *The Russian biznes in the Netherlands*.
- Skolnick, Jerome (1975) *Justice Without Trial: Law in Democratic Society*, New York: Wiley.
- Vervaele, J.A.E. (1999) 'Naar een Europees zelfstandig bestuursorgaan (ZBO) voor fraude- en corruptiebestrijding in de EU?', *NJB*, pp. 636-643.
- Viano, Emilio C. (1999) *Global Organized Crime and International Security*, Brookfield USA: Ashgate.
- Waard, J. (1999) 'The private security industry in international perspective', *European Journal on Criminal Policy and Research*, 143-174.
- Weisburd, David, Stanton Wheeler, Elin Waring & N. Bode (1991), *Crimes of the Middle Classes: White Collar Offenders*, New Haven: Yale University Press.

- Wells, L.E. (1995) 'Explaining crime in the year 2010', in John Klofas & Stan Stojkovic, *Crime and justice in the year 2010*, London: *Wadsworth Publishing Company*, pp. 36-61.
- Weringh, van, J. (1986) *De afstand tot de horizon: verwachting en werkelijkheid in de Nederlandse criminologie*, Amsterdam: de Arbeiderspers.
- Wesley, W.A. (1970) *Violence and the Police: A Sociological Study of Law, Custom, and Morality*, Cambridge: MIT Press.
- Wilson, J.Q. (1965) *Varieties of Police Behavior*, Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Zaitch, D. (2001) *Traquetos: Colombians involved in the cocaine business in the Netherlands*, Amsterdam: Bureau Grafische Producties, UvA.

6 Bijlagen

Bijlage I:

Samenstelling verkenningscommissie en klankbord

Verkenningscommissie Criminaliteit

- Prof. dr. Gerben Bruinsma, directeur NSCR en hoogleraar criminologie en penologie Universiteit Leiden
- Prof. dr. Henk van de Bunt, hoogleraar criminologie Vrije Universiteit en Erasmus Universiteit
- Mw. prof. dr. Ineke Haen Marshall, Professor Department of Criminal Justice of University of Nebraska at Omaha
- Mw. mr. Mila Volf, onderzoeker in opleiding VU

Klankbord

- De heer drs. A.C. Berghuis, Openbaar Ministerie, College van procureurs-generaal
- De heer prof. mr. H. De Doelder, Hoogleraar Strafrecht, Erasmus Universiteit
- De heer drs. W.M. Van Gemert, Projectleider Divisie Recherche, Centrale Recherche Informatiedienst
- Mevrouw mr. N.A. Kalsbeek-Jasperse (tot 1 januari 2001), Lid Tweede Kamer voor de PvdA-fractie
- De heer dr. A.S.M. Koeleman, Algemeen Directeur, Nederlands Forensisch Instituut
- Drs. ing. Ton Langendorff, stafmedewerker AWT

Bijlage II:

Geraadpleegde personen

Expertmeeting Technologie en Criminaliteit

- Drs. K.B. Blits, ministerie van Justitie, DGPJS
- G.W.J. Driessen, Regiopolitie Amsterdam-Amstelland, directeur Professionalisering en Innovatie

- R. Gonggrijp, oprichter XS4ALL, directeur ITSX
- Mw. drs. A. van Hoek, Van Dijk, Van Soomeren en Partners
- J.H.L. Hogen Esch, Nedap, *new business development, security en identificatie-systemen*
- Mr. A.R. Lodder, VU, Faculteit Rechtsgeleerdheid, afdeling Informatica en Recht
- K.H. Oey, SENTER, programmamanager Technologie & Samenleving, Criminaliteitspreventie
- A. Oosterhout, ministerie van Justitie, DG Rechtshandhaving
- Ir. P. Schulein, TNO-Fysysch en Elektronisch Laboratorium
- H. Vreugenhil, ministerie van Justitie, DG Rechtshandhaving
- Drs. R.H.P. Vriesde, projectleider digitaal recherchen Korps Landelijke Politiediensten
- Drs. G. Wierda, Nederlands Forensisch Instituut, hoofd ICT

Expertmeeting Internationalisering en Criminaliteit

- W. Borst, ministerie van Justitie, DG Rechtshandhaving
- Mw. dr. M. den Boer, UHD, Faculteit der Rechtsgeleerdheid, KUB
- W. Bruggeman, plv. hoofd Europol
- Prof. dr. C.J.C.F. Fijnaut, hoogleraar criminologie, Leuven
- Mr. J. Lely, ministerie van Justitie, DGPJS
- P. Oskam, ministerie van Justitie, DG Rechtshandhaving
- Mr. J.H.A.M. Peek, ministerie van Justitie, Directie Internationale Strafrechtelijke Aangelegenheden en Drugsbeleid, hoofd Bureau Internationale Strafrechtelijke Samenwerking
- J. Schutte, directeur Justitie en binnenland Secretariaat-Generaal Raad van de Europese Unie
- H. Trip, CRI, hoofd Internationale Netwerken

Expertmeeting Economie en Criminaliteit

- B. den Bleijker, Shell International, security advisor
- I. Eijnwachter, ministerie van Justitie, DG Rechtshandhaving
- L. van der Geest, Universiteit Nijenrode, Financial economics, Stichting NYFER, Forum for Economic Research
- Mr. A.W.M. Haen, manager Bureau Speciale Zaken, Interpolis
- Prof. dr. Arnold Heertje, UvA, economie
- Ing. J. de Lange, voorzitter Vereniging Algemeen Schadepreventie Overleg

- Mr. J. Lely, ministerie van Justitie, DG Preventie, Jeugd en Sancties, beleidsmedewerker
- Mr. drs. P.A. Minnebo, ING Bank, strategisch criminaliteitsanalist
- Prof. ir. H. Molenaar, raadslid AWT
- Drs. A.B. Volkers, secretaris criminaliteit en bedrijfsleven van VNO-NCW
- J.W. Wegstapel, voorzitter Vereniging van Particuliere Beveiligingsorganisaties
- J. van der Wolk, Bestuurslid VBN

American Crime Experts – New Orleans

- Prof. Todd Clear, Dean of the Department of Law and Political Science, John Jay College; First Vice-President of the Academy of Criminal Justice Sciences, and Vice-President Elect of the American Society of Criminology
- Prof. Vince Webb, Chair of Department of Criminal Justice Arizona State University –West and past-President of the Academy of Criminal Justice Sciences
- Prof. James Finckenauer, Director International Center, National Institute of Justice
- Prof. Freda Adler, Rutgers University, past-President of the American Society of Criminology
- Prof. Gerhard Mueller, Rutgers University, chair of the International Scientific and Professional Advisory Council of the United Nations Crime Prevention and Criminal Justice Programme

Overige personen

- Drs. N. Chebab, TNO Strategie
- Prof. dr. Eijlander Directeur Schoordijk Institute for Jurisprudence and Comparative Law
- Drs. O. Etman, hoofd Extern Wetenschappelijke Betrekkingen, WODC
- Prof. dr. B.A. Hoogenboom, Center for Tax Management, Universiteit Nyenrode
- Prof. dr. J. Junger-Tas, University of Lausanne
- Prof dr. E. Muller, bestuurskundige aspecten van geschillenbeslechting Faculteit Rechtsgeleerdheid Universiteit Leiden, directeur COT en lid directie NPA
- Mr. dr. J.M. Nelen, hoofdonderzoeker Criminaliteit, Opsporing en Vervolgung, WODC; Universitair Hoofddocent afdeling Strafrecht en Criminologie Vrije Universiteit
- Dr. L. Smit, manager electronic security, TNO-FEL
- Mw. Mr. M.B.M. Sourbag, directie VIP, Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties

- Prof . dr. C. Teulings, Professor of Labour Economics, Director of the Tinbergers Institute
- T.G. Veenkamp, Directeur Algemene Justitiële Strategie, Ministerie van Justitie
- R.J.S. Vink, Strategie en Programma TNO
- Drs. F. Vlek, directeur Programmabureau Politie en Wetenschap
- Ing. A.J.H. Voermans Directie Politie, Afdeling Veiligheidsbeleid, Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties
- J. de Waard, medewerker directie AJS, Ministerie van Justitie

Bijlage III

Onderwijs en Onderzoek naar Criminaliteit en Criminaliteitsbeheersing in West Europa

René van Swaaningen, Erasmus Universiteit Rotterdam

1 Inleiding

Terwijl zowel de aard van de criminaliteit als de strijd ertegen in toenemende mate een grensoverschrijdend karakter vertonen, is de studie naar deze fenomenen nog vooral een nationale aangelegenheid. Dat komt primair omdat onderzoek naar criminaliteit en criminaliteitsbeheersing meestal wordt aangestuurd door nationale politieke prioriteiten, reflecteert op een nationaal strafrechtelijk systeem en grotendeels wordt gefinancierd door nationale beleidsmakers die vooral hun eigen beleidsvragen beantwoord willen zien. Publicaties in de eigen taal zijn in de criminologie dan ook meer de standaard dan in andere sociale wetenschappen. Deze situatie leidt er ook toe dat er nog steeds betrekkelijk weinig Europees vergelijkend onderzoek bestaat. Wanneer er naar het buitenland wordt gekeken is het meestal om er in praktische zin iets van te leren voor het nationale justitiële beleid. Vanuit een wetenschappelijke optiek kijken Nederlandse criminologen wel naar de Verenigde Staten, maar zelden naar andere Europese landen. De doorsnee criminoloog weet dan ook veel meer van de Noord Amerikaanse criminaliteits- en sanctieproblematiek dan van die van zijn buurland. Symbolisch hiervoor is dat Europese criminologen elkaar veelal ontmoeten op het jaarlijkse congres van de (Noord) American Society of Criminology. Tot dit jaar ontbrak een Europese vereniging voor criminologie. De grote diversiteit aan talen en

culturen op het Europese continent is hier zeker debet aan, maar de oorzaak van het gebrek aan internationale oriëntatie moet toch vooral worden gezocht in het feit dat studies naar criminaliteit en criminaliteitsbeheersing vooral worden beoordeeld op hun praktische 'nut' (op de korte termijn en in een nationale of zelfs locale setting) in plaats van op grond van wetenschappelijke normen.

Er bestaat wel internationaal vergelijkende literatuur naar de verschillende aspecten van rechtshandhaving, maar het palet van behandelde thema's is toch vrij beperkt – het gaat vooral over politie samenwerking of sanctiestelsels. Veel van deze studies zijn bovendien van strikt beschrijvende of juridisch-normatieve aard. Er bestaan twee specifiek Europese tijdschriften op dit terrein: *het European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice* en het *European Journal on Criminal Policy and Research*. Beide geven vooral een aardig beeld van de reacties op criminaliteit in verschillende Europese landen. Empirisch vergelijkend onderzoek, zeker naar de criminaliteit als zodanig, is echter vooralsnog schaars. In dit verband verdient het in 1989, 1992, 1996 en 2000 mede door het NSCR en UL uitgevoerde *International Victim Crime Survey* specifieke vermelding als een moedige poging hierin verandering aan te brengen (Mayhew & Van Dijk 1996). Een systematische analyse van de stand van zaken van 'de' Europese studie naar criminaliteit en criminaliteitsbeheersing bestaat niet. Dit rapport is derhalve noodzakelijkerwijs pionierend van aard.

De beste bron om iets te weten te komen over de stand van zaken van het Europese onderzoek naar criminaliteit en criminaliteitsbeheersing is de publicatiereeks van de door de onderzoeksafdeling van het Franse Ministerie van Justitie en het Franse equivalent van ons NWO, het *Centre National de la Recherche Scientifique (CNRS)*, aangestuurde *Groupe Européen de Recherches sur les Normativités (GERN)*. Naast vergelijkende studies over bijvoorbeeld het veiligheidsbeleid, de politie of de private opsporing in diverse Europese landen, heeft de GERN ook een inventarisatie tot stand gebracht van het onderzoek dat in diverse Europese landen in de jaren 1980 en 1990 is verricht naar criminaliteit en rechtshandhaving, getiteld *Crime et Justice en Europe depuis 1990; état des recherches, évaluation et recommandations* (Van Oustrive & Robert, 1999; 1993).¹⁰⁰ Om een beeld te krijgen van de specifieke culturele context waarin studies naar criminaliteit en haar beheersing worden verricht, heb ik daarnaast gebruik gemaakt van mijn eigen wetenschapssociologische studie naar de zogenaamde kritische criminologieën in Europa (Van Swaaningen, 1997). Om zicht te

¹⁰⁰ In het boek over de jaren negentig zijn rapporten opgenomen over Duitsland, Oostenrijk, België, Spanje, Frankrijk, Italië, Nederland, Portugal, Groot Brittannië en Zwitserland. Het is opmerkelijk dat deze boeken wel in het Spaans maar niet in het Engels zijn vertaald.

krijgen op de opleidingen tot en het werkveld van criminologen en de financiering van onderzoek op dit terrein heb ik voor de Belgische situatie kunnen putten uit het recent verschenen boek *Criminologie: de wetenschap, de mens* (Vanderborght, Vanacker & Maes, 2000). Om daar voor de andere landen achter te komen heb ik een eigen vragenlijst opgesteld, die ik een aantal toonaangevende criminologen uit verschillende West Europese landen heb voorgelegd.

Het hier geschetste beeld is niet compleet. Ten eerste ontbreekt er nog een aantal landen. Wel meen ik de landen met de meest uitgebreide onderzoeksactiviteit te hebben beschreven. Ook komen de verschillen in de Europese politieke, culturele en wetenschappelijke tradities in dit rapport voldoende aan de orde. Op de Oost-Europese situatie is nog nauwelijks zicht te krijgen, maar verder zijn hier de drie hoofdstromen in de Europese denktradities wel vertegenwoordigd: de Noordzee-cultuur (Groot-Brittannië, de Scandinavische landen en Nederland); de Centraal-Europese (vooral Duitstalig Europa) en de Latijnse traditie (Frankrijk, Italië, Spanje, Griekenland, Portugal) met België als een interessante intermediair. Sommige respondenten hebben mij gewezen op relevante websites. Ook daar heb ik dankbaar gebruik van gemaakt. Een lijst met de door mij, soms mondeling, soms schriftelijk, ondervraagde personen vindt u aan het eind van dit rapport.

De opzet van deze vragenlijst bepaalt ook de volgorde van thema's die ik in dit rapport aan de orde wil stellen. Na deze inleiding (1) beginnen we (2) met een algemeen overzicht van een aantal nationale karakteristieken van de studie naar criminaliteit en criminaliteitsbeheersing. Vervolgens (3) besteden we aandacht aan de opleidingsmogelijkheden in dit studieveld en (4) aan de wetenschappelijke achtergrond van onderzoekers op dit terrein. Daarna gaan we over tot een aantal institutionele karakteristieken die de aard en inhoud van studies naar criminaliteit en criminaliteitsbeheersing bepalen. We stellen hierbij de vraag (5) wáár dergelijke studies voornamelijk worden uitgevoerd (aan de universiteit, aan de overheid gerelateerde onderzoeksinstituten, in de commerciële sector, of elders) en de 'hamvraag' (6) wie dergelijk onderzoek financiert. Tenslotte zal (7) aandacht worden besteed aan de centrale onderzoeksthema's in de diverse landen, waarbij aan de respondenten is gevraagd aan te geven op welke terreinen in hun land (te) veel onderzoek is verricht en (8) op welke terreinen sprake is van een kennisachterstand. Aan het eind van iedere paragraaf zullen enkele voor Nederland relevante conclusies worden getrokken.

In de beantwoording van deze vragen schuilt een volgende beperking van dit onderzoek. In sommige landen was de stand van het onderwijs en onderzoek naar criminaliteit en criminaliteitsbeheersing behoorlijk gedocumenteerd, in andere landen

zou het veel tijd kosten dit te verzamelen. Veel (met name de van internet afkomstige) informatie betreft voorlichtings- c.q. wervingsmateriaal, en dat is niet de meest objectieve informatie. Ook was de ene respondent beter op de hoogte en rapporteerde vollediger dan de ander en een aantal heeft niet of nauwelijks antwoord kunnen geven op mijn vragen. Het spreekt voor zich dat hier een zekere selectiviteit in mijn weergave uit voort vloeit. Door verschillende bronnen te gebruiken denk ik echter dat deze inventarisatie toch een behoorlijk representatief beeld van de werkelijkheid geeft.

2 Een algemene plaatsbepaling

De empirische bestudering van criminaliteit en criminaliteitsbeheersing is vooral het domein van de criminologie. In het ene land is deze discipline echter sterk geïnstitutionaliseerd, in een ander land is dat niet of nauwelijks het geval. Toch wordt empirisch onderzoek op dit terrein in alle Europese landen verricht. Zonder dat hiermee wordt bedoeld op het specifieke 'disciplinaire hokje' wordt het gehele empirische onderzoeksveld rond criminaliteit en criminaliteitsbeheersing in deze paper onder de noemer 'criminologie' gevat; of het nu verricht wordt door criminologen, sociologen, psychologen, antropologen, bestuurskundigen, economen, sociaal geografen of accountants.

Tegenwoordig wordt de criminologie vooral beïnvloed door de wetenschappelijke ontwikkelingen binnen het vakgebied in de Angelsaksische wereld. Dat is echter lang niet altijd het geval geweest. De oorsprong van de criminologie, die gesitueerd moet worden in het midden van de negentiende eeuw, ligt vooral in België (Quetelet, Ducpétiaux, Prins), Italië (Lombroso, Ferri, Garofalo) en Frankrijk (Tarde, Lacassagne, Manouvrier). In België is de criminologie in de twintigste eeuw direct sterk geïnstitutionaliseerd (aan de juridische faculteiten), in Italië en Frankrijk is dat nauwelijks het geval geweest. In de jaren twintig en dertig kwam de criminologie snel op in Groot-Brittannië (vanuit de medische wetenschap: de forensische psychiatrie), Nederland (vanuit de rechtswetenschap: de zogenaamde Nieuwe Richting) en Duitsland (vanuit de biologie: de *Kriminalbiologische Gesellschaft*).

De Britse criminologie is na de Tweede Wereldoorlog gestaag gegroeid. Zij ontwikkelde zich in een meer sociologische richting: duidelijk pragmatisch en functionalistisch getoonzet, maar met een grotere nadruk (dan in bijvoorbeeld in de Verenigde Staten) op de politieke en maatschappelijke context van criminaliteit en rechtshandhaving.

De Nederlandse criminologie is tot het einde van de jaren zestig van een bescheiden omvang gebleven om daarna sterk te groeien in een met name met Groot-Brittannië te vergelijken traditie. Waar de groei van het vakgebied in Groot-Brittannië in de jaren tachtig en negentig echter nog sterker werd, is de Nederlandse criminologie met de bezuinigingen op het universitaire onderwijs gedecimeerd. Door de politieke ‘besmetting’ die sinds de Nazi tijd aan (biologisch etiologisch) criminologisch onderzoek kleeft, is de Duitse criminologie na de Tweede Wereldoorlog sterk in diskrediet geraakt en is haar positie tot aan het midden van de jaren tachtig vrij zwak gebleven. Weer een ander verhaal valt te vertellen over landen als Griekenland, Portugal of Spanje, die tot het midden van de jaren zeventig onder een dictatuur gebukt gingen. In deze landen konden de sociale wetenschappen nauwelijks tot wasdom komen en dat uit zich in een vrij zwakke empirische onderzoekstraditie. De in deze dictaturen reeds bestaande criminologie was sterk forensisch psychiatrisch van aard. Die erfenis bestaat nog steeds, maar na het herstel van de democratie in de tweede helft van de jaren zeventig is hiertegen van de kant van kritische juristen veel verzet gekomen. Zij hebben een start gemaakt met een sterk aan een mensenrechtenbenadering gekoppelde criminologische onderzoekstraditie die zich met name op de strafrechtspleging – en niet zozeer op individuele delinquenten – richt.

Gezien deze sterk verschillende historie hoeft het nauwelijks betoog dat de huidige stand van zaken in de Europese criminologie ook zeer divers is. Er zijn landen waar zowel een sterke onderzoekstraditie als een groot aantal specifiek criminologische opleidingsmogelijkheden bestaan (België, Groot-Brittannië, Noorwegen). Er zijn landen met een rijke onderzoekstraditie maar nauwelijks (Frankrijk, Italië, Oostenrijk) of vrij weinig (Nederland, Duitsland) opleidingsmogelijkheden. Er zijn landen met een vrij zwakke onderzoekstraditie maar met ruime opleidingsmogelijkheden (Spanje). Er zijn landen (Zweden, Zwitserland) waar het criminologische onderzoek sterk geconcentreerd is in één groot, gezaghebbend universitair instituut (het *Kriminologiska Institutionen*, *Stockholms Universitet*, respectievelijk het *Institut de Police Scientifique et de Criminologie Lausanne*) en waarbuiten eigenlijk geen criminologische centra van betekenis bestaat – hoewel ook zonder specifiek instituut in het Zweedse Lund en in het Zwitserse Genève en Zürich (binnen sociologie) wel behoorlijk wat criminologisch onderzoek wordt gedaan. En tenslotte zijn er landen (Griekenland, Portugal) waar de criminologie soms wel in afzonderlijke instituten is ondergebracht, maar waar het vooral op impliciete wijze wordt onderzocht en onderricht binnen de rechtsfilosofie, rechtssociologie of strafrechtswetenschap, of juist binnen de psychologie of forensische psychiatrie.

3 Onderwijsprogramma's

Van alle Europese landen heeft België (gerelateerd aan de grootte van het land tenminste) het meest uitgebreide aanbod van criminologische opleidingen. Aan drie Nederlandstalige universiteiten (Gent, Leuven en de Vrije Universiteit Brussel) bestaan volledige, vierjarige criminologie opleidingen. Deze opleidingen zijn bovendien zeer groot: aan de Gentse universiteit bijvoorbeeld studeren momenteel meer dan duizend studenten criminologie. Gent en Leuven verzorgen ieder bovendien nog een masters opleiding in de criminologie. Zij het niet zo uitgebreid als in Vlaanderen, ook aan drie Franstalige universiteiten (Luik, *Université Catholique de Louvain-La Neuve* en de *Université Libre de Bruxelles*) kan men met een één of tweejarige specialisatie afstuderen in de criminologie. Al deze opleidingen liggen ingebed in de juridische faculteit.

Ook in Groot-Brittannië bestaat een breed aanbod aan opleidingen in de criminologie. De *undergraduate* opleidingen zijn nauwelijks te tellen. Vanwege de omvang (800 studenten elk) moeten in dit verband de wetenschappelijke opleiding criminologie van de *Open University* en de aan de universiteit van Leicester verbonden beroepsopleiding van het Scarman Centre worden genoemd. Normaal trekt een bachelors opleiding criminologie in Groot-Brittannië zo'n 150 studenten en een masters opleiding 25 tot vijftig. Aan de universiteiten van Cardiff, Keele, Londen-Middlesex en de London School of Economics worden de masters opleidingen criminologie binnen de faculteit sociale wetenschappen aangeboden en aan de universiteiten van Sheffield, Leeds, Edinburgh, Southampton en Cambridge aan de juridische faculteit. Oxford begint dit jaar ook met een masters opleiding in de criminologie.

In Duitsland bestaat één volledige wetenschappelijke criminologie opleiding: het tweejarige, post-doctorale *Aufbau und Kontakt Studium Kriminologie* van de Hamburgse universiteit. Daarnaast bieden alle *Fachhochschulen*, waar hoger politie personeel wordt opgeleid, tamelijk uitgebreide criminologie programma's aan. In ieder Bundesland is een dergelijke *Fachhochschule* gevestigd. Aan vrijwel alle juridische, sociaal- en gedragswetenschappelijke faculteiten in den lande kunnen studenten bovendien wel meerdere criminologische keuzevakken kiezen. Aan de juridische faculteiten bestaan circa twintig leerstoelen in de criminologie – soms in combinatie met een leerstoel strafrecht of rechtssociologie. Drie criminologische instituten (Hamburg, Heidelberg en Tübingen) zijn ook in deze faculteit ingebed. Binnen de sociologie bestaan er ook drie instituten (Bielefeld, Bremen en Frankfurt) waar veel

criminologisch onderzoek wordt verricht en binnen de psychologie zijn dat er vier (Freiburg, Heidelberg, Keulen en Neurenberg).

In Frankrijk bestaat geen specifieke opleiding tot criminoloog. De *Université René Descartes* in Parijs heeft nog het meest uitgebreide criminologie programma. Binnen de studie sociale en politieke wetenschappen kan men hier in het derde en vierde jaar kiezen voor een soort criminologische afstudeervariant. Men is tevens bezig met de ontwikkeling van een volledige criminologie opleiding – tot aan het vijfde, postdoctorale jaar aan toe. Aan de meeste juridische faculteiten in Frankrijk bestaan wel criminologische instituten die een paar keuzevakken verzorgen, maar meestal zijn dat er niet zo veel en bovendien is het perspectief nog vaak zeer traditioneel (psychiatrisch etiologisch). Het onderwijs wordt vooral verzorgd door juristen en medici die zelf geen onderzoek doen. Een enkele faculteit sociale wetenschappen biedt bovendien cursussen *déviante et control social* aan. Wel moet worden aangetekend dat de criminologische thematiek impliciet binnen verschillende studies – met name sociologie, politicologie en geschiedenis – wèl vrij uitgebreid aan de orde komt.

Norwegen kent één vierjarige criminologie opleiding aan de universiteit van Oslo. Deze opleiding is opgebouwd uit verschillende fasen. Iedere student kan een criminologisch keuzevak (*spesialfag*) van een half jaar kiezen. Binnen de juridische faculteit zijn dit de grootste keuzevakken. Daarna kan men zijn specialisatie opbouwen met een éénjarig grunnfag waarin de encyclopedische, theoretische en methodische basis wordt gelegd. In het daarop volgende *mellomfag* (middenvak) van een half jaar wordt een bepaald thema uit de criminologie in alle facetten belicht – de opzet doet denken aan probleem gestuurd onderwijs. Tenslotte is er het tweejarige *hovedfag* (hoofdvak), dat vooral bestemd is voor het doen van eigen onderzoek. Ook is het in Noorwegen mogelijk om een master- en een doctorgraad in de criminologie te behalen. Programma's hiervoor worden op individuele basis samengesteld.

Aan de Spaanse universiteiten bestaat een flink aantal criminologische instituten, waar meestal niet veel (empirisch) onderzoek wordt gedaan, maar waar wel veel cursussen worden aangeboden – *Alicante, Valencia, Madrid Complutense, Canarias, Santiago de Compostella, Bilbao Deusto*. Ze zijn over het algemeen wel wat traditioneel (op het individu gerichte etiologie) in hun oriëntatie en beperken zich tot het verzorgen van keuzevakken. De universiteiten van Castilla-La Mancha en van Salamanca zijn bezig met de ontwikkeling van een wat uitgebreider en sociaal-wetenschappelijker undergraduate programma. Een dergelijke uitgebreidere mogelijkheid om criminologie als afstudeervariant te kiezen bestaat al in drie van de autonome regio's Andalusië, Baskenland en Catalonië: aan het *Instituto Andaluz Interuniversitario de Criminología*,

verbonden aan de universiteiten van Sevilla, Granada, Córdoba en Cádiz, aan het *Instituto de Criminología del País Vasco* in San Sebastian / Donostia en aan het criminologisch instituut van de universiteit van Barcelona. Aan deze laatste universiteit kan men zelfs een driejarige (*bachelors*) opleiding *Graduat de Criminología i Política Criminal* volgen. Het *Consejo de Universidades en España* van het Spaanse Ministerie van Onderwijs overweegt om met de invoering van de bachelor-master structuur een volledige, vierjarige licenciatura in de criminologie aan alle universiteiten te erkennen. De directeuren van de Spaanse criminologische instituten hebben hiertoe reeds een gezamenlijk opleidingsplan opgesteld (<http://webpages.ull.es/users/cecrim/crimi.htm>). Masters opleidingen in de criminologie bestaan momenteel al aan de universiteiten van Baskenland, Castilla-La Mancha en Barcelona. Ook de *masters* opleiding aan het Internationale Instituut voor Rechtsociologie (*Instituto Internacional de Sociología Jurídica / Lege Soziologiako Nazioarteko Erakundea*) in Oñati, Baskenland, bevat vrij veel criminologische componenten. Aan de Catalaanse politie school dienen studenten eveneens een aantal criminologische vakken te volgen. Tenslotte biedt de onderzoek en documentatie afdeling van het Catalaanse Ministerie van Justitie, het *Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada*, in samenwerking met de *Universitat Autònoma de Barcelona* criminologische cursussen aan die vooral bedoeld zijn voor justitiemedewerkers en leden van de magistratuur.

In Italië worden criminologische thema's vooral gedoceerd binnen een andere, algemene opleiding. Binnen veel rechtenopleidingen (bijvoorbeeld in Bologna, Bari, Lecce, Turijn) kan men criminologische en penologische vakken kiezen. Binnen diverse psychologie opleidingen (bijvoorbeeld in Rome La Sapienza) komt het (criminologische) thema van de deviantie aan de orde. Binnen politieke wetenschappen neemt de veiligheids- en slachtofferproblematiek nogal eens een sterke plaats in het onderwijs in (bijvoorbeeld in Padua). Echt gespecialiseerde criminologie opleidingen bestaan in Italië niet. Op vervolgoopleidingen is moeilijk zicht te krijgen. Officieel kennen Italiaanse universiteiten alleen de graad van laurea en bestaan masters of doctoraatsopleidingen (nog) niet. Wel zijn er aan diverse universiteiten (uiteindelijk vergeefse) pogingen ondernomen om, samen met Europese zuster-instellingen, masters opleidingen in de criminologie op te zetten. Aan de universiteit van Trento bestaat wel een internationale criminologische AIO-opleiding waar verschillende Italiaanse universiteiten aan deelnemen.

Aan een aantal Griekse universiteiten (Democritus Universiteit van Tracië te Komotini, Aristoteles Universiteit van Thessaloniki, Universiteit van Athene, Universiteit van Ioannina) zit behoorlijk wat criminologie in het reguliere strafrechtsonderwijs. Er

is nog veelal sprake van een klassieke forensisch psychiatrische oriëntatie, maar die wordt in toenemende mate ter discussie gesteld met behulp van, in het Grieks vertaalde, hedendaagse sociologisch-criminologische perspectieven. De eerst genoemde universiteit (Komotini) participeert ook in een internationaal criminologisch master programma.

Hoewel dit zeker niet alleen voor Nederland geldt, valt op dat er in ons land weliswaar veel criminologisch onderzoek wordt gedaan, maar er weinig opleidingsmogelijkheden in dit vak zijn. Spanje is het typische voorbeeld van de omgekeerde situatie: daar wordt relatief weinig onderzoek gedaan, maar zijn wel veel opleidingsmogelijkheden.

Over de inhoud van de diverse curricula is hierboven niet veel opgemerkt. Het zou dit overzicht te omvangrijk maken. Samenvattend kan worden gesteld dat de criminologische kernvakken overal wel zo ongeveer hetzelfde zijn – theoretische en toegepaste criminologie, algemene sociologie en psychologie, methoden en technieken, penologie, victimologie, criminele politiek, enzovoort. In Zuid-Europese landen zitten meer strafrechtelijke vakken in het curriculum en in Noord Europa *grosso modo* meer methodische vakken. Die laatste categorie vakken is de afgelopen jaren sterk in opkomst. Verder moet worden opgemerkt dat in landen met een sterke universitaire criminologie, zoals België en Groot-Brittannië ook een zeer breed spectrum aan cursussen wordt aangeboden waar de algemeen sociologische context van de criminologische problematiek wordt verkend – zoals cursussen over *gender*, de invloed van het marktdenken of multiculturaliteit. Bedrijfseconomische of technische vakken staan nauwelijks ergens op het curriculum, bestuurskundige vakken wel.

4 Moederdisciplines onderzoekers

Gelet op het grote criminologische opleidingsaanbod in België is het niet verwonderlijk dat de meeste Belgische onderzoekers ook ‘pure’ criminologen zijn. Een aantal van hen heeft daarnaast wel één van de sociale of gedragswetenschappen gestudeerd, omdat tot voor kort het onderwijs in onderzoeksmethoden en technieken binnen de juridische faculteiten (waarbinnen criminologie moet opereren) op onvoldoende steun kon rekenen. Dat is de afgelopen tien jaar langzaam maar zeker veranderd. Antropologen of economen zien we in de Belgische criminologie nauwelijks.

De overgrote meerderheid van de Britse criminologen heeft sociologie of rechten

gestudeerd – de volledige criminologie opleidingen zijn een vrij recent verschijnsel. Ook is er een flink aantal onderzoekers met een achtergrond in *social work* (een universitaire studie die vergelijkbaar is met onze andragologie), bestuurskunde, politicologie en demografie. Er zijn relatief weinig psychologen en antropologen actief in de Britse criminologie.

Duitse criminologen hebben met name een juridische, sociologische of een psychologische opleiding – in die volgorde. Ook is er een aantal historici, economen en psychiaters dat zich met criminologisch onderzoek bezig houdt.

Verreweg de meeste Franse criminologische onderzoekers zijn socioloog of historicus van opleiding. Daarnaast zijn er enkele antropologen, demografen en economen werkzaam op dit veld. Er zijn ook psychologen en medici die onderzoek doen naar, bijvoorbeeld, geweld en er zijn ook tamelijk veel criminologische onderzoekers met een juridische achtergrond.

In Noorwegen hebben degenen die zich met criminologisch onderzoek bezig houden meestal criminologie gestudeerd. Ook zijn er veel sociologen, juristen en psychologen werkzaam, die dan vaak wel een grond- of middenvak criminologie gedaan hebben.

Gezien het feit dat de sociale wetenschappen zich in Spanje tot geruime tijd na de overgang (*transición*) tot de democratie nauwelijks hebben kunnen ontwikkelen en de criminologie studie sterk aan de rechten opleiding is gekoppeld hebben de meeste Spaanse criminologen een juridische achtergrond. De laatste tijd zijn, met name aan de onderzoeksinstituten en aan de universiteit van Castilla-La Mancha, ook sociologen, antropologen en in iets mindere mate psychologen in de criminologie actief. In feite staan landen als Griekenland en Portugal nu op het punt waar Spanje in de jaren tachtig stond. De forensische psychiater wordt het criminologisch domein langzaam maar zeker ‘ontnomen’ door kritische juristen, waarna het vak gaandeweg in sociaal-wetenschappelijke richting wordt uitgebouwd.

Omdat criminologie in Italië impliciet onderdeel uitmaakt van andere opleidingen, valt de moederdiscipline van de onderzoekers samen met die van de faculteit waarin zij werkzaam zijn. Er zijn derhalve relatief veel juristen en politicologen werkzaam in de Italiaanse criminologie, maar is ook een flink aantal sociaal-psychologen en (rechts-)sociologen bezig op dit terrein.

De drie meest voorkomende moederdisciplines van degenen die zich met criminologie bezig houden zijn in vrijwel alle Europese landen hetzelfde: sociologen, juristen en psychologen. Medici – inclusief forensisch psychiaters – spelen in alle landen ook wel een (bescheiden) rol, maar op de nieuwe ontwikkelingen in dit veld die we in

Nederland zien ben ik niet gestuit. In verschillende landen zijn ‘andragologen’, demografen of politicologen actief in de criminologie. Dat is in Nederland niet (of nauwelijks) het geval. De betrokkenheid van met name antropologen en bestuurskundigen is in Nederland daarentegen duidelijk groter dan in de meeste andere Europese landen. Een brede betrokkenheid van bedrijfseconomisch (met name *forensic accountancy*) of technisch wetenschappelijk geschoolden in de criminologie komen we nergens tegen.

5 Waar wordt het onderzoek verricht?

Het overgrote deel van het criminologische onderzoek in België wordt aan de universiteiten verricht. Door de verschillende steundiensten van diverse ministeries – met name de Algemene Politie Steundienst (APSD) en het Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie (NICC) – wordt wel enig eigen onderzoek verricht, maar hun kerntaak is toch het uitzetten van onderzoek – met name aan de universiteiten. Het eigen onderzoek van de steundiensten is toegespitst op zeer concrete beleidsvragen. Het aan de universiteiten uitgezette onderzoek is ook beleidsgericht, maar gaat vaak wel iets dieper. Iets soortgelijks geldt voor de Dienst voor Wetenschap, Technologie en Cultuur (DWTC): deze dienst verricht wel wat eigen onderzoek, maar zet toch vooral onderzoek naar beleidsvoorbereiding op de lange(re) termijn uit (wederom bij de universiteiten). Lopend DWTC-onderzoek gaat bijvoorbeeld over verstedelijking en maatschappelijke uitsluiting of over ontwikkelingen in de criminele politiek. In België zijn nauwelijks commerciële bureaus actief op de criminologische onderzoeksmarkt.

Ook in Groot-Brittannië vindt het grootste deel van het criminologische onderzoek aan de universiteiten plaats. Behoorlijk wat van dit onderzoek wordt wel verricht in opdracht van en gefinancierd door de *Home Office Planning and Research Unit*. Daar wordt ook flink wat eigen onderzoek gedaan, maar deze afdeling van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Justitie is toch vooral belast met onderzoek management. Vervolgens is er een aantal publiek-private *quango's* (enigszins vergelijkbaar met onze Zelfstandige Bestuurs Organen) waar een flink aantal criminologische onderzoeken wordt gerealiseerd. NACRO en Crime Consult zijn hiervan de belangrijkste. Ook de *Audit Commission* voert criminologisch onderzoek uit. Commerciële bureaus opereren in Groot-Brittannië maar zelden op de criminologische onderzoeksmarkt.

In Duitsland wordt het grootste deel (circa 60%) van het criminologische onderzoek aan de universiteiten verricht. Met name de in de vorige paragraaf genoemde

instituten, maar ook de diverse *Fachhochschulen* nemen veel onderzoek voor hun rekening. Twee grote publiek-private onderzoeksinstituten (zonder winstoogmerk), het Max Planck *Institut für Ausländisches und Internationales Strafrecht* in Freiburg en het *Kriminologisches Forschungsinstitut Niedersachsen* in Hannover nemen samen nog zo'n 25% van het onderzoek voor hun rekening. Uit deze percentages blijkt reeds dat ‘in eigen huis’ verricht onderzoek door bij onderzoeksresultaten belanghebbenden, zoals politie en justitie, in Duitsland niet zo'n belangrijke rol speelt. Alleen het Beierse *Landeskriminalamt* in München en het *Bundeskriminalamt* in Wiesbaden hebben eigen onderzoekscentra. Deze Kriminologische Zentralstellen hebben vijf stafleden. De commerciële sector is afwezig in het Duitse criminologisch onderzoek.

In Frankrijk wordt vrijwel al het criminologische onderzoek verricht aan wat wij in Nederland NWO-instituten zouden noemen. Van deze onderzoeksinstituten van het *Centre National de la Recherche Scientifique* (CNRS) neemt het aan het Franse Ministerie van Justitie verbonden *Centre de Recherche Sociologique sur le Droit et les Institutions Pénales* (CESDIP) de belangrijkste plaats in. Het CESDIP is vrij onafhankelijk van Justitie, en verricht zowel beleidsonderzoek als meer fundamenteel criminografisch of victimologisch onderzoek. Ieder ander, meestal aan een universiteit verbonden, CNRS-instituut wijdt zich aan een specifiek thema – dat in de naam van het instituut tot uitdrukking komt. Aan de *Université Paris VIII Saint-Denis* is de *Groupe de Recherche et d'Analyse du Social et de la Socialibilité* (GRASS) verbonden, aan de universiteit van Lille I het *Centre Lillois d'Études et de Recherches Sociologiques et Économiques* (CLERSE) en het *Institut Fédératif de Recherches sur les Sociétés Industrielles* (IRESI), aan de universiteit van Montpellier het *Centre Comparatif d'Études sur les Politiques Publiques et les Espaces Locaux* (CEPEL) en aan de universiteit van Bordeaux het *Institut d'Études Politiques*. Hiermee hebben wij de belangrijkste ‘producenten’ van criminologisch onderzoek in Frankrijk wel gehad. Hier valt op dat criminaliteit in Frankrijk niet als een losstaand fenomeen wordt bestudeerd, maar altijd als onderdeel van een breder maatschappelijk vraagstuk. Er bestaan ook commerciële onderzoeksbureaus die zich in Frankrijk op de criminologische markt begeven, maar die zijn van een zodanig lage kwaliteit dat hun werk nauwelijks serieus genomen wordt.

Het meeste criminologische onderzoek in Noorwegen wordt verricht aan het criminologische instituut van de universiteit van Oslo. Ook binnen de onderzoeksinstituten van diverse overheidsinstanties en aan een aantal onafhankelijke maar niet op winst gerichte, onderzoeksbureau's wordt criminologisch onderzoek verricht. De commerciële sector houdt zich in Noorwegen niet met criminologie bezig. Van de Scandinavische landen heeft Noorwegen de sterkste criminologische traditie wat het

onderwijs betreft, maar op onderzoeksterrein wordt ook aan de universiteit van Stockholm veel activiteit ontplooid. Daarnaast hebben de Ministeries van Justitie van de diverse Scandinavische landen ook bescheiden onderzoeksafdelingen. Zij houden zich met name met de planning van justitieel beleid bezig.

Ook in Oostenrijk wordt betrekkelijk veel criminologisch onderzoek verricht. De universiteiten van Wenen en van Graz hebben de sterkste criminologische onderzoekstraditie. Onder hun auspiciën staan twee, in Wenen gevestigde inter-universitaire onderzoeksinstituten: het *Institut für Konfliktforschung* en het *Institut für Rechts und Kriminalsoziologie*. Daarnaast wordt aan de universiteit van Linz nog enig onderzoek gedaan en aan het onafhankelijke *Institut für Suchtforschung Wien*. Veel van deze onderzoeksinstituten houden zich met een specifiek thema bezig – dat meestal in de naam van het instituut tot uitdrukking komt. Hiernaast is ook het onderzoeksinstituut naar criminaliteitspreventie van de Verenigde Naties is in Wenen gevestigd.

Het meeste empirische criminologische onderzoek in Spanje wordt verricht aan het onderzoeksinstituut van het Catalaanse Ministerie van Justitie: het *Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada*. Over de centrale overheid of de andere autonome regionale overheden ben ik onvoldoende te weten gekomen. Aan de Spaanse universiteiten wordt betrekkelijk weinig empirisch criminologisch onderzoek verricht. De meeste criminologische thema's worden in rechtssociologische of rechtsfilosofische studies aan de orde gesteld. Aan universiteiten met een sterk criminologisch instituut – zoals Baskenland of Barcelona – wordt echter wel de brug met de sociale wetenschappen geslagen. Alleen aan de universiteit van Castilla-La Mancha en het *Instituto Andaluz Interuniversitario* kan echt worden gesproken van een empirische onderzoekstraditie. Gemeentelijke overheden hebben soms (op het terrein van de veiligheidszorg) eigen (kleine) onderzoeksafdelingen, zoals het *Institut d'Estudis Metropolitans de Barcelona*, of zij zetten onderzoek uit bij het *Centro de Investigaciones Sociológicas*.

In Portugal moet het *Centro de Ciências do Compartimento Desviante* aan de psychologie faculteit van de universiteit van Oporto worden genoemd als een onderzoekscentrum dat zich met name bezighoudt met de studie naar drugsgebruik en naar onveiligheidsgevoelens. Aan de juridische faculteit van deze universiteit houdt zich (binnen de rechtssociologie en –filosofie) een aantal personen bezig met criminologische thema's, evenals aan de economische faculteit van de universiteit van Coimbra en de sociologische faculteit van de nieuwe universiteit van Lissabon. Ook bestaan er binnen het Portugese Ministerie van Justitie twee bescheiden onderzoeksafdelingen die zich bezig houden met criminologisch onderzoek – respectievelijk in het kader van de beleidsplanning en met betrekking tot het functioneren van de

rechterlijke macht. Een wat omvangrijker onderzoeksinstituut binnen justitie is in oprichting: het *Conselho Superior dos Assuntos Criminais*.

In Griekenland is criminologie aan de meeste universiteiten nog vooral een zaak van enthousiaste enkelingen binnen de afdelingen strafrecht en criminologie, die, bij ontstentenis van geld, samen met hun studenten op tamelijk goedkope wijze toch een aardige hoeveelheid empirisch onderzoek doen. Sinds 1974 kent de *Dhmostrateiou Phnephisthmiou QrakhV* (Democritus Universiteit Tracië) in Komotini een zogenaamd laboratorium voor criminologische wetenschappen (*Ergasthriou Egklhmatologikvn Episthmvn*), dat vanaf het midden van de jaren tachtig vooral onderzoek (door studenten en stafleden) faciliteert en (internationale) congressen organiseert om de criminologische kennis in Griekenland te stimuleren. Het eigen empirisch onderzoek is bescheiden van omvang (circa vijftien grotere projecten) en concentreert zich vooral op mensenrechtenschendingen (door de politie en in de gevangnissen) en op de relatie tussen (Albanese) immigratie en criminaliteit. De Griekse overheid investeert zeer weinig in (criminologisch) onderzoek.

Bij een internationale vergelijking valt vooral op hoe marginaal de rol van de Nederlandse universiteiten als criminologische onderzoeksinstituten is. Afdelingen voor criminologie worden hier vooral op basis van hun bijdrage aan het (sterk gereduceerde) onderwijs gefinancierd. In veel Europese landen worden door de nationale 'NWO-achtige' stichtingen aan de universiteiten juist echte onderzoeksinstituten opgezet, die op grond van hun onderzoeksoutput worden gefinancierd. Behalve het NSCR bestaan dergelijke constructies in Nederland niet. Hier is het, behalve de AIO-projecten, zelfs nog maar slechts in geringe mate mogelijk om langer lopend eerste geldstroom onderzoek te doen (met uitzondering van het NSCR).

6 Hoe wordt onderzoek gefinancierd?

In België hebben de universiteiten zelf relatief veel geld voor criminologisch onderzoek. Zij hebben bijzondere fondsen opgericht om langlopend (drie tot vijf jaar) fundamenteel onderzoek te financieren. Een tweede belangrijke financieringsbron is het Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek / *Conseil de Recherche Scientifique* (FWO). Ook hier gaat het om de financiering van fundamenteel onderzoek waarvoor zowel veelbelovende aspiranten als postdocs een zogenaamd 'vrij mandaat' kunnen krijgen. Het FWO keert behoorlijk wat geld uit (tot tien miljoen frank per project) en financiert

niet alleen onderzoek, maar ook bijvoorbeeld internationale netwerken – zoals bijvoorbeeld het netwerk restorative justice. Ook het eerder genoemde DWTC, dat tussen de tweede en de derde geldstroom inzit, keert flinke bedragen voor criminologisch onderzoek uit: circa zes miljoen frank per jaar. De diverse ministeries en departementen financieren vooral het wat korter (een half tot één jaar) lopende onderzoek. De van donaties levende Koning Boudewijn Stichting financiert veelal, tot een half miljoen frank, meer experimentele pilot studies. De Vlaamse gemeenschap financiert ook nog wat criminologisch onderzoek, de Waalse overheid doet dat nauwelijks. Vanuit de gemeentelijke overheden of de politie komt zeer weinig onderzoeksgeld.

Vijftig tot zestig procent van alle criminologisch onderzoek in Groot-Brittannië wordt gefinancierd door het *Home Office*. Dit geld is bedoeld voor beleidsgericht onderzoek. Daarnaast wordt circa 25% van het criminologische onderzoek gefinancierd door de Britse NWO-variant: het *Economic and Social Research Council*. Dit is bedoeld voor fundamenteel onderzoek. Voorts investeren de lokale overheden flink wat geld in toegepast criminologisch onderzoek. Andere ministeries en het *Scottish* en het *Northern Ireland Office* zijn ook nog eens goed voor zo'n 5% van het criminologische onderzoeksgeld. Vanuit de liefdadigheidssector wordt ook nog een aardig bedrag voor criminologisch onderzoek bestemd. Tenslotte boren de Britten als één van de weinigen Europese fondsen voor criminologisch onderzoek aan. De Britse politie of het bedrijfsleven investeert nauwelijks in criminologisch onderzoek.

In Duitsland wordt criminologisch onderzoek vooral gefinancierd door de *Deutsche Forschungsgemeinschaft*. Dit geldt zowel voor het fundamentele als voor het toegepaste onderzoek. Ten tweede spelen grote private fondsen vanuit het bedrijfsleven, zoals de Volkswagen *Stiftung* of de *Thyssen Stiftung*, een belangrijke rol in de financiering van criminologisch onderzoek. Zij besteden ieder zo'n vijf miljoen mark per jaar aan criminologisch onderzoek. Ook zij financieren zowel fundamenteel als toegepast onderzoek. De Ministeries van Justitie en van Binnenlandse Zaken (en soms andere ministeries) zijn een derde bron van financiering van onderzoek naar een specifiek thema – momenteel met name drugsstudies en slachtofferstudies. Uit deze drie bronnen halen universitaire onderzoekers hun geld. De universiteiten zelf hebben nauwelijks eigen geld voor onderzoek – behalve dat van promovendi en onderwijstaf. Het *Max Planck Institut* en het *Kriminologisches Forschungsinstitut Niedersachsen* hebben wel eigen onderzoeksbudgetten, maar daarnaast maken zij ook gebruik van de drie bovengenoemde geldbronnen.

Het grootste deel van het criminologische onderzoek in Frankrijk wordt gefinancierd door het *Centre National de la Recherche Scientifique* (CNRS). Ook de universiteiten hebben eigen onderzoeksbudgetten. Die worden echter vooral besteed aan onderzoek dat plaats vindt binnen een door het CNRS erkend instituut. Van de diverse ministeries komt vooral het geld voor contractonderzoek. Dat loopt via speciale met onderzoeksbeleid belaste afdelingen van deze ministeries. Met name het *Institut des Hautes Études de la Sécurité Interieure* (IHESI) van het Ministerie van Binnenlandse Zaken, de *Groupe d'Interêt Public sur la Recherche sur le Droit et la Justice* van het Ministerie van Justitie, het *Département de Recherche de la Délégation Interministérielle à la Ville et à la Sécurité Urbaine* (DIV) van het Ministerie van Grotestedenbeleid en de *Mission Interministérielle de Recherche et d'Expérimentation* (MIRE) van het Ministerie van Sociale Zaken zetten veel criminologisch onderzoek uit. Vanuit de Franse politie, het bedrijfsleven of de liefdadigheid komt nauwelijks onderzoeksgeld.

De belangrijkste financieringsbron voor Noorse criminologische onderzoekers is de universiteit zelf. Daarnaast financiert de Noorse 'NWO' veel onderzoek. Een derde bron voor de financiering van criminologisch onderzoek in Noorwegen zijn de diverse ministeries. Daarnaast bestaat er nog een Scandinavische onderzoeksraad voor criminologie, de *Nordisk Samarbejdsråd for Kriminologi*, die (in beperkte mate) onderzoek financiert. Deze raad verstrekt echter vooral reisbeurzen aan Scandinavische (en Groenlandse en Finse) onderzoekers.

Wanneer we de Spaanse situatie bespreken moet voorop worden gesteld dat er betrekkelijk weinig empirisch criminologisch onderzoek wordt gedaan. Para-juridisch 'onderzoek' is relatief goedkoop en dat wordt door de universiteiten zelf bekostigd. Op lokaal niveau besteedt eigenlijk alleen de gemeente Barcelona een noemenswaardige som geld aan onderzoek – met name naar onveiligheidsgevoelens en slachtofferschap. De Catalaanse overheid, de Generalitat de Catalunya, trekt behoorlijk wat geld uit voor criminologisch onderzoek, maar zij besteedt dat vooral aan haar eigen Ministerie van Justitie's eerder genoemde onderzoeksinstituut. Ook de Baskische overheid trekt tamelijk veel geld uit voor criminologisch onderzoek. Veel daarvan loopt via het eerder genoemde Internationale Instituut voor Rechtssociologie in Oñati. Voor de Andalusische overheid geldt hetzelfde verhaal: veel loopt via het Interuniversitaire Anadalusische Instituut voor criminologie. Op nationaal niveau financiert vooral het Ministerie van Binnenlandse Zaken, via haar *Instituto de Estudios sobre Seguridad*, onderzoek naar veiligheid – maar erg actief is dit instituut niet. Het meeste veiligheidsonderzoek wordt gefinancierd door het aan de (private)

Universidad Carlos III verbonden *Instituto Duque de Ahumada*. De gemeente Barcelona financiert haar eigen onderzoeksinstituut op dit gebied: het eerder genoemde *Institut d'Estudis Metropolitans*, dat een pionier is op het terrein van het slachtofferonderzoek in Spanje.

In Italië komt het onderzoeksgeld vooral van het *Centro Nazionale della Ricerca* en het speciale ministerie voor de universiteiten. Veel onderzoeksgeld is er echter niet beschikbaar, maar wat er is wordt vooral uitgegeven aan grote, liefst door een inter-universitaire onderzoeksequipe uit te voeren, projecten – veelal op het terrein van veiligheid of jeugd delinquentie. In een enkel geval subsidieert de regionale (bijvoorbeeld in Emilia-Romagna) of de lokale (bijvoorbeeld in Milaan) criminologisch onderzoek – wederom aan de bovengenoemde thema's. Bovendien is in Turijn het UNICRI, het criminologische onderzoeksinstituut van de Verenigde Naties, gevestigd dat een eigen onderzoeksbudget heeft.

Uit deze internationale vergelijking van de financiering van onderzoek blijkt vooral dat de Nederlandse criminologie sterker dan in andere Europese landen onder de regie van het Ministerie van Justitie staat – zowel wat betreft het aandeel in de feitelijke uitvoering van onderzoek als met betrekking tot het bepalen van de thema's van elders uit te zetten onderzoek, als met betrekking tot de supervisie over de uitvoering ervan. Alleen de *Research and Planning Unit* van het Britse *Home Office* heeft een vergelijkbare 'greep' op het criminologisch onderzoeksveld, maar vertaald naar het aantal inwoners van het Verenigd Koninkrijk is zelfs dat kleiner dan het Nederlandse WODC. Ook voert het minder onderzoek zelf uit dan het WODC. Het wijst veeleer gelden toe aan, voornamelijk, de universiteiten. Ook het Franse Ministerie van Justitie betaalt en bepaalt zeer veel onderzoek, maar haar onderzoeksinstituut, het CESDIP, kan eerder met ons NSCR dan met het WODC worden vergeleken, omdat het mede gefinancierd wordt door en onder auspiciën staat van het *Centre National de Recherche Scientifique*. Ook met betrekking tot de frequente financiering van onderzoek door andere 'belanghebbenden' bij het resultaat, zoals de politie of lokale overheden neemt Nederland, wederom met Groot-Brittannië, een uitzonderingspositie in.

Wat de financiële positie van de universiteiten betreft vertoont Nederland ook een duidelijk ander beeld dan de meeste andere Europese landen. De positie van de criminologie aan de Nederlandse universiteiten is ronduit zwak te noemen. In alle landen – behalve wederom Groot-Brittannië – waar de criminologie een min of meer stabiele positie heeft is de eerste geldstroom nog steeds één van de belangrijkste bron van financiering. Zij is overal weliswaar aan meer voorwaarden verbonden dan voor-

heen, maar er zijn in veel landen langer lopende post-doc plaatsen beschikbaar voor 'veelbelovende' onderzoekers die fundamenteel, verdiepend onderzoek willen doen, die direct door de universiteit worden gefinancierd.

Wat de tweede geldstroom betreft kan een zelfde verhaal worden verteld. Behalve wederom de structurele bijdrage die het aan het NSCR levert, is het voor criminologisch onderzoek beschikbare geld van NWO zeer gering, als je het met de bedragen vergelijkt die de *Deutsche Forschungsgemeinschaft*, de Britse ESRC, het Franse CNRS of het Belgische FWO ter beschikking stellen.

Nederland kent nauwelijks de traditie van private, niet-belanghebbende stichtingen vanuit bedrijfsleven, nalatenschappen of liefdadigheid die criminologisch onderzoek financieren. Met name in Duitsland en Engeland is hier veel geld mee gemoeid – Volkswagen Stiftung, Thyssen Stiftung in Duitsland, diverse quango's zoals NACRO en kleinere *charity* fondsen.

Tenslotte moet met betrekking tot de financiering van onderzoek worden gesignaleerd dat, behalve in Groot-Brittannië, en ook Griekenland, vrijwel nergens Europese geldbronnen worden aangeboord.

7 Wat zijn de centrale onderzoeksthema's?

Veel criminologisch onderzoek in België heeft op enigerlei wijze wel iets met veiligheid, welzijn en sociale uitsluiting te maken. Nooit wordt een met criminaliteit samenhangend deelprobleem (zoals migratie en cultuur) los van de context onderzocht. Hoewel veel Belgisch onderzoek beleidsgericht is, is het zelden zo 'technocratisch' en 'kort op de bal' als in Nederland. In Wallonië wordt nog wel wat (psychologisch en medisch) etiologisch onderzoek gedaan, maar verder is er weinig aandacht voor de etiologische criminologie. Het accent ligt duidelijk op onderzoek naar de reacties op criminaliteit.

In een land waar de criminologie een zo breed veld beslaat als in Groot-Brittannië houden criminologen zich met allerlei vragen bezig. Waar in Nederland andere disciplines zich met criminologisch onderzoek bezig houden is in Groot-Brittannië eerder het omgekeerde het geval: criminologen incorporeren gender studies, cultuur- en communicatiestudies en stadsetnografie vaak in hun onderzoek. Dat maakt het Britse criminologische onderzoek tot één van de meest boeiende van Europa. Toch maakt beleidsevaluatie ook in Groot-Brittannië het kwantitatief belangrijkste deel van het criminologische onderzoek uit. Met name politiestudies en criminaliteitspreventie

worden genoemd als terreinen waarop het onderzoek zo talrijk is en zo vol herhalingen zit dat er maar eens een onderzoekspauze op deze terreinen moet komen.

In Duitsland wordt het meeste onderzoek gedaan naar de strafrechtspleging in de brede zin: van studies naar rechtsomlegging, sepotbeleid en straftoemeting tot aan bemiddeling en schadeherstel. Dit betreft met name implementatie en evaluatie onderzoek. Voorts wordt er traditioneel veel onderzoek gedaan naar jeugd-criminaliteit – met name naar geweldpleging en gedrag op school. Hier is kwalitatief onderzoek (relatief veel zelfrapportage) een grotere rol gaan spelen. De laatste jaren is er in Duitsland ook tamelijk veel onderzoek gedaan naar georganiseerde misdaad (met name in relatie tot zwarte markten), de relatie tussen druggebruik en vermogenscriminaliteit en de relatie tussen etnische minderheden, immigratie, vreemdelingenhaat en criminaliteit, en niet te vergeten de slachtoffer *surveys*. Naast de gebruikelijke relatie met het onderzoek naar de angst voor criminaliteit en onveiligheidsgevoelens, worden victimologische studies in Duitsland ook vrij vaak gerelateerd aan sociale veranderingen.

Het beeld in Frankrijk verschilt hier niet zo veel van. In Frankrijk wordt vanouds vooral het functioneren van de politie, de parketten, de rechtbanken, het gevangeniswezen en de reclassering onderzocht. De sterkste 'groeisectoren' zijn echter het slachtofferonderzoek (ook hier meestal in relatie tot angst voor criminaliteit en onveiligheidsgevoelens), specifiek buurtgericht onderzoek in de stadscentra en de sociaal economisch kwetsbare buitenwijken (de *banlieu* problematiek), en onderzoek naar straatculturen en jeugdbendes en geweld op school en in het openbaar vervoer.

In Noorwegen wordt op een breed terrein onderzoek gedaan. Wat in vergelijking met andere Europese landen opvalt is dat er in Noorwegen veel aandacht wordt besteed aan gendered thema's (van vrouwen in detentie en seksueel geweld naar feministische samenlevingsopbouw), penologische thema's (van alternatieve conflict-beslechting tot de uitbreiding van het gevangeniswezen en de 'criminaliteits-beheersingsindustrie') en organisatiecriminaliteit en georganiseerde misdaad. Deze specifieke thema's zien we ook in andere Scandinavische landen.

In Oostenrijk valt vooral de grote hoeveelheid onderzoek naar conflictbemiddeling op. Ook het percentage onderzoek naar de politie, diverse sancties en preventie-maatregelen, verschillende delictsvormen (met name diverse geweldsdelicten) en naar de invloed van de media op criminaliteitsbeelden is relatief hoog.

Vanaf de overgang naar de democratie zijn studies naar het gevangeniswezen, drugs en jeugddelinquentie de belangrijkste thema's in het Spaanse criminologische onderzoek. Veel van dergelijk onderzoek droeg in de jaren tachtig een geïntegreerd

strafrechtswetenschappelijk karakter, maar de sociaal-wetenschappelijke component is in de jaren negentig wel sterker geworden. Hierbij valt vooral de sterke opkomst van gender studies op. Het empirische onderzoek richt zich momenteel met name op het verzamelen van basisgegevens: statistische data over de strafrechtspleging en slachtofferenquêtes. Daarnaast maakt, net als in Portugal en Griekenland, de studie naar mensenrechten schendingen door de politie en binnen het gevangeniswezen een belangrijk deel uit van de onderzoeksagenda. In Griekenland gaat bovendien nog veel onderzoeks aandacht uit naar migratie en vreemdelingenhaat op.

Naast de reeds genoemde studies naar veiligheid en jeugdcriminaliteit, is de criminele politiek het belangrijkste onderzoeksthema binnen de Italiaanse criminologie. Daarna komt het onderzoek naar de relatie tussen migratie, vreemdelingenhaat en criminaliteit. Ook in Italië maakt de gender component vaak een expliciet deel uit van het criminologische onderzoek – zeker in het onderzoek naar gevoelens van onveiligheid. Naast de juridische, penologische en statistische benadering worden op dit terrein ook vaak etnografische methoden gebruikt. Vervolgens wordt het functioneren van politie, justitie en gevangeniswezen veel aan onderzoek onderworpen. Tenslotte is (politieke) corruptie, en in het kielzog daarvan de georganiseerde misdaad, een centraal thema in de Italiaanse criminologie.

8 Welke onderzoeksthema's komen onvoldoende aan de orde?

De tekortkomingen van de Belgische criminologie liggen vooral op twee terreinen. Enerzijds is de beschikbaarheid van (statistische) gegevens een regelrechte ramp, waardoor veel criminografisch onderzoek maar zeer moeizaam van de grond kan komen. Anderzijds is men nog te sterk aan de traditionele criminaliteit gebonden, waardoor 'nieuwe' probleemvelden (witteboordencriminaliteit, georganiseerde misdaad, corruptie, organisatiecriminaliteit, internetcriminaliteit, maar ook gender-problematiek) nog nauwelijks aan de orde komen.

Ook in Groot-Brittannië zijn de bovengenoemde actuele thema's – corruptie, georganiseerde misdaad, organisatiecriminaliteit, *cybercrime* – de grote blinde vlek op de onderzoeksagenda. Hiernaast is de traditioneel sterke onderzoeks aandacht voor taakstraffen en reclassering sterk weggezaakt.

In Duitsland wordt nog steeds te weinig onderzoek gedaan naar witteboorden- en organisatiecriminaliteit en naar de vele nieuwe opsporingstechnieken. Een centraal thema in de Duitse criminologie, politiestudies, is ook wat op zijn retour. Ook de

consequenties voor het criminaliteitsbeleid van de veranderde rol van de overheid (nieuwe vormen van bestuur op afstand, publiek-private samenwerking, enzovoort) is in Duitsland nog nauwelijks aan empirisch onderzoek onderworpen. Tenslotte is de methodekeuze in Duitsland tamelijk conventioneel: etnografische of participerende observatie studies zijn er nauwelijks.

Het beeld in Frankrijk wijkt hier niet sterk van af. Ook in Frankrijk vormt vooral onderzoek naar organisatiecriminaliteit, corruptie en georganiseerde internationale misdaad de blanco bladzijde op de onderzoeksagenda. Ook ten aanzien van de methoden van onderzoek worden lacunes gesignaleerd. In Frankrijk is er te weinig ruimte voor exploratief en kwalitatief onderzoek en analyse. Nog te veel onderzoek blijft (kwantitatief) beschrijvend of is te (juridisch) normatief. Voor de andere landen is het minder zinvol om specifieke lacunes in de onderzoeksagenda's aan te wijzen. Het onderzoeksvolume is daar simpelweg te gering voor.

De meest voorkomende criminologische onderzoeksthema's zijn in de diverse Europese landen wel zo'n beetje hetzelfde. Er zijn overal veel politiestudies, veiligheidsonderzoek, jeugdstudies, slachtofferstudies en evaluatieonderzoek naar nieuwe 'projecten'. Met onderzoek naar drugsgebruik blijken Europese criminologen zich veel minder (meer) bezig te houden dan ik verwachtte – eigenlijk is het alleen in Zwitserland het centrale thema. Omdat hier de afgelopen decennia wèl veel onderzoek naar is gedaan, is dat nog te begrijpen. Het ontbreken van grondige studies naar de private beveiligingsindustrie is dat veel minder. Alleen in België en in Groot-Brittannië is op dit terrein enig fundamenteel onderzoek gedaan. Thema's waarmee Nederland het duidelijkst voorop loopt is het onderzoek naar georganiseerde misdaad, organisatiecriminaliteit, (de methodiek van) slachtofferonderzoek en het gebruik van kwalitatieve (met name antropologische) onderzoeksmethoden. Thema's waaraan in Nederland relatief minder aandacht wordt besteed zijn de meer 'traditionele' penologische thema's (selectiviteit, straftoemeting, gevangeniswezen) en eigenlijk vooral de link met wat bredere maatschappelijke thema's (sociale uitsluiting, globalisering, ontwikkeling risico-denken, terugtrekkende overheid) die de context vormen van het criminaliteitsdebat. Ook de *gender* component komt in Nederland nauwelijks aan de orde, terwijl in het (vele) onderzoek naar etniciteit en criminaliteit de sociale reactie componenten (stereotypering, racisme, uitsluiting) zelden bij de analyse worden betrokken. Tot op zekere hoogte komen deze thema's binnen de Nederlandse sociologie wèl aan de orde, waarbij in een enkel geval ook het verband wordt gelegd met criminologische thema's.

Voor het grootste verschil tussen Nederland en diverse Europese landen moeten we wat de onderzoeksthematiek betreft eigenlijk een niveau dieper kijken. Het gros van alle criminologisch onderzoek in Nederland is geschreven vanuit een beheersingsoptiek. In alle Europese landen waar de criminologie een sterke positie heeft aan de universiteiten wordt er sterk op de wetenschappelijke afstand (tot de concrete beleidsvragen van vandaag en morgen) gehamerd: niet alleen bij doctoraten, maar bij alle onderzoek. In Nederland wordt wel veel onderzoek gedaan naar maatschappelijke oorzaken van criminaliteit en naar de reacties daarop, maar de omgekeerde, cultuursociologische weg, 'wat zeggen ons criminaliteitspatroon en de wijzen waarop wij op criminaliteit reageren over onze samenleving?' wordt zelden bewandeld. Dit punt komt ook goed tot uitdrukking in de antwoorden op de laatste vraag die ik mijn respondenten stelde: 'wat is uw beeld van de Nederlandse criminologie?' Hoe verder men geografisch van Nederland verwijderd was hoe minder men er over durfde te zeggen, maar samenvattend luidt het antwoord van degenen die er wel een uitspraak over hebben gedaan: er is veel praktisch, zeer bruikbaar onderzoek naar nieuwe reacties op criminaliteit, maar het is vaak wel erg kort op de bal. Vaak zijn de vraagstellingen zeer beperkt en worden er aanbevelingen gedaan waarbij wel heel weinig wordt gecontextualiseerd en geproblematiseerd. De Nederlandse criminologie wordt al met al technisch zeer goed en praktisch zeer bruikbaar gevonden, maar wetenschappelijk is zij nogal eens wat gemakzuchtig en politiek wel erg gezagsgetrouw.

Bronnen

Literatuur

- Bergalli, Roberto (1988) La perspectiva social en los estudios y la enseñanza del derecho, in: *Poder y Control*, no.1, pp.191-196
- *Cronika* (1992-1996), tijdschrift van het Ergasthriou Egklhmatologikvn Episthmvn (laboratorium voor criminologische wetenschappen) van de Democritus Universiteit van Tracië
- *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention* (2000), 1ste jrg., no.1

- Mayhew, Pat & Jan J.M. van Dijk (1997) *Criminal victimisation in eleven industrialised countries; key findings from the 1996 international crime survey*. Arnhem: *Gouda Quint WODC Reeks no.162*
- Ponsaers, Paul (1999) Gezocht: 'onderkomen voor verweesd Belgisch beleids-ondersteunend onderzoek, in: *Tijdschrift voor Criminologie*, 41ste jrg., pp.409-418
- Robert, Philippe & Lode Van Oustrive (1993) *Crime et Justice en Europe; état de recherches, évaluations et recommandations*. Parijs: L'Harmattan
- Swaaningen, René van (1997a) *Critical Criminology – Visions from Europe*. Londen: Sage
- Swaaningen, René van (1997b) De positie van de criminologie aan Nederlandse universiteiten in vergelijking met België en Engeland, in: *Nieuws voor Criminologen*, 8ste jrg., no.3, pp.5-23
- Vanderborght, Johan, John Vanacker & Eric Maes (red.) (2000) *Criminologie: de wetenschap, de mens*. Brussel: Politeia
- Van Oustrive, Lode & Philippe Robert (red.) (1999) *Crime et Justice en Europe depuis 1990; état de recherches, évaluation et recommandations*. Parijs: L'Harmattan
- Walgrave, Lode & Peter Goris (1996) *An overview of the university institutions of criminology in Western Europe* (intern document, 6 pgs.)

Geïnterviewde personen:

- Prof. dr. Hans-Jörg Albrecht, directeur Max Planck Instituut voor buitenlands en internationaal strafrecht, Freiburg
- Prof. dr. Roberto Bergalli, directeur Criminologisch Instituut, Universiteit van Barcelona
- Dr. Kristel Beyens, medewerkster criminologie, Vrije Universiteit Brussel
- Dr. Vassilis Karydis, medewerker strafrecht en criminologie, Democritus Universiteit van Tracië, Komotini
- Prof. dr. Amadeo Cottino, hoogleraar rechtssociologie, Universiteit van Turijn
- Dr. Adam Crawford, medewerker criminologie, Universiteit van Leeds
- Prof. dr. Cândido Da Agra, hoogleraar rechtsfilosofie en –sociologie, Universiteit van Oporto
- Dr. Ragnhild Hennem, medewerkster Criminologisch Instituut, Universiteit van Oslo
- Prof. dr. Dario Melossi, hoogleraar criminologie, Universiteit van Bologna
- Dr. Amadeu Recasens, directeur Catalaanse politie school, Barcelona

- Prof. dr. Philippe Robert, directeur onderzoeksinstituut Franse Ministerie van Justitie en CNRS (CESDIP), Parijs
- Dr. Angelika Schafft, medewerkster onderzoeksinstituut Noorse Ministerie van Arbeid, Oslo
- Prof. dr. Richard Sparks, hoogleraar criminologie, Universiteit van Keele
- Prof. dr. Lode Walgrave, hoogleraar jeugdcriminologie, Katholieke Universiteit Leuven

Bijlage IV:

Onderwijs en onderzoek in de Verenigde Staten

Ineke Haen Marshall, University of Nebraska at Omaha, USA

1 Inleiding

De Verenigde Staten is in vele opzichten anders dan Nederland: in termen van groot-schaligheid, de enorme etnische en culturele heterogeniteit van de bevolking, de sociaal-economische polarisatie, de teruggetrokken rol van de overheid, en – *last but not least* – criminaliteitsproblematiek en veiligheidsbeleid.¹⁰¹ Criminaliteit in de VS is veel gewelddadiger (vaker met dodelijke afloop) dan in Nederland, met name door vuurwapengebruik. Daarnaast onderscheidt de VS zich van Nederland door het feit dat criminaliteit daar al veel langer (meer dan dertig jaar) een beleidsprioriteit is. Verder is Amerika's criminaliteitsbeleid relatief punitiever en repressiever in vergelijking met Nederland. In hoeverre Nederland wat betreft criminaliteit en criminaliteitsbeleid aan het veramerikaniseren is, blijft een vooralsnog onbeantwoorde vraag die voorlopig in diverse forums en media dankbaar onderwerp van felle discussie zal blijven. Niemand betwist echter dat de geweldscriminaliteit in Nederland de laatste jaren is toegenomen, dat criminaliteit en veiligheid tegenwoordig belangrijke beleidsprioriteiten van de Nederlandse politiek vormen, en dat het Nederlandse beleid – in vergelijking met vroegere tijden – een meer repressief karakter heeft gekregen (bijvoorbeeld meer en langduriger gebruik van gevangenisstraf). Door globalisering, internationalisering,

¹⁰¹ Zie voor uitgebreidere discussie Haen-Marshall, *Steeds meer Amerikaanse Toestanden in Nederland?*, pp. 19-41 in G.J.N. Bruinsma, H. Van de Bunt, B. G. Rovers (red), *Vooruitzichten in de Criminologie*. Amsterdam, Vrije Universiteit 1999.

informatie- en communicatietechnologie, de nieuwe economie, en veranderende sociale samenlevingsvormen beginnen nationale verschillen te vervagen. Op deze regel is Nederland geen uitzondering. Reden temeer om te kijken naar de Amerikaanse kennisinfrastructuur op het gebied van criminaliteit en criminaliteitsbestrijding, een land met onderzoeksinstituten en universiteiten van wereldformaat, een leidende positie op diverse wetenschappelijke en technische gebieden, en – letterlijk – tienduizenden hooggeschoolden wetenschappers met enorme onderzoeksbudgetten die gespendeerd worden aan fundamenteel en toegepast onderzoek op het gebied van criminaliteit en criminaliteitsbestrijding.

2 Korte geschiedenis van Amerikaans onderzoek en onderwijs in Criminal Justice

Amerika heeft zich sinds het midden van de jaren zestig intensief bezig gehouden met criminaliteit en criminaliteitsbestrijding. De VS kent een grote diversiteit van vormen van crime control, soms erg punitief naar Nederlandse standaarden (de doodstraf), maar vaak ook bewust gericht op reïntegratie, restoratie en situationele preventie. Zo financieert de federale overheid met name de laatste tien jaar diverse grootschalige *community crime prevention programs* – in zekere zin bouwend op dezelfde principes als het Nederlands integraal veiligheidsbeleid. Deze *community crime prevention* programma's trachten sociale, economische en andere institutionele relaties binnen problematische buurten te herstellen.¹⁰² Deze projecten combineren activiteiten van politie, justitie, sociale hulpverlening, onderwijs, bedrijfsleven en soms religieuze instanties. Daarnaast kan worden aangetekend dat de federale overheid maar in betrekkelijk geringe mate verantwoordelijk is voor *crime control* in de VS: het leeuwenaandeel valt onder de jurisdictie van ofwel de deelstaat, ofwel de lokale overheid. De federale overheid vervult wel een sterke voorbeeldfunctie voor de lagere overheden. Ook deze lagere overheden kennen diverse vormen van innovatieve – en vaak humane – vormen van rechtshandhaving (bijvoorbeeld *teen courts*).

De VS heeft een voortrekkersfunctie op het gebied van fundamenteel en toegepast onderzoek naar criminaliteit en criminaliteitsbestrijding. Amerika heeft een goed ontwikkelde kennisinfrastructuur welke zich met *crime control* bezig houdt. Amerikanen gebruiken hiervoor de verzamelterm *criminal justice*, een term welke onmogelijk eenduidig in het Nederlands te vertalen is. Nadere uitleg volgt later in dit essay.

¹⁰² Bijvoorbeeld Weed en Seed, Boston Gun Project.

De studie en het universitair onderwijs met betrekking tot criminaliteit en criminaliteitsbestrijding in de VS is nu – na een onzeker en zoekend begin zo'n 35 jaar geleden – diep en grondig verankerd in universiteiten, onderzoeksinstituten, met grote aantallen studenten, hoogleraren en docenten. *Criminal justice* is tegenwoordig een volwaardig en respectabel vakgebied in de VS. Aan het begin van de 21ste eeuw zijn er meer dan 1800 Bachelor's opleidingen in *criminal justice*, honderden Master's opleidingen en ongeveer 30 PhD-opleidingen, op publieke en private universiteiten in de VS. Er is een *criminal justice professoriat*, wetenschappers en hoogleraren die zich als *criminal justices* identificeren, met grote en actieve beroepsorganisaties (*Academy of Criminal Justice Sciences, American Society of Criminology*), met *peer-reviewed* en competitieve vakbladen, congressen en academische standaarden. Dit is niet zomaar van de ene dag op de andere ontstaan. Het gaat hier om een lang en moeizaam rijpingsproces dat meer dan een kwart-eeuw in beslag heeft genomen.

In de VS – waar in het algemeen een terughoudendheid bestaat ten aanzien van bemoeienis door de federale overheid in de zaken van de deelstaten en burgers – heeft de nationale overheid een heel actieve en weloverwogen rol gespeeld in het scheppen van de condities die de groei van onderwijs en onderzoek op het gebied van criminaliteit en criminaliteitsbestrijding mogelijk gemaakt hebben. Toen het tegen het eind van de zestiger jaren duidelijk werd dat criminaliteit en rechtshandhaving in Amerika grote problemen aan het worden waren, werd in een prestigieus rapport (*The Challenge of Crime in a Free Society, 1967*) aanbevolen dat de kwaliteit van het politie- en justitieel apparaat verbeterd moest worden, en wel door een betere opleiding van het politieel- en justitieel personeel. Dit rapport was de aanzet tot het (huidige) Amerikaans overheidsbeleid om de opleiding van politie en justitie consistent financieel te steunen. Er bestonden uiteraard allang opleidingsinstituten voor de politie, reclassering, en gerelateerde justitiediensten (*in house training*), maar de kwaliteit werd gezien als inadequaat. Dus, de huidige *criminal justice* kennisinfrastructuur is grotendeels het product van een federale interventie die vorm kreeg in LEAA (*Law Enforcement Assistance Administration, 1968*), welke enorme bedragen beschikbaar stelde aan lagere overheden om het *criminal justice* systeem te verbeteren. Deze federale interventie via LEAA betekende het begin een nieuw tijdperk voor onderzoek en ontwikkeling in *criminal justice*. Belangrijk is dat de LEAA er expliciet van uit ging dat de diverse ogenschijnlijk onafhankelijke organisaties (politie, O.M., zittende en staande magistratuur, reclassering en gevangeniswezen) als een systeem beschouwd moeten worden, onderdelen in een groot, geïntegreerd, *people-processing* systeem (Siegel, 1998). De federale overheid is sindsdien consistent en

actief toegewijd gebleven aan het belang van het ontwikkelen en verspreiden van kennis m.b.t. criminaliteit en criminaliteitsbestrijding. Door het federale LEEA-initiatief kregen universiteiten geld om docenten aan te trekken, studenten ontvingen studie-beurzen (vaak onder voorwaarde dat men daarna een aantal jaren bij de politie of justitie zou werken, of dat men een wetenschappelijke loopbaan zou volgen), en ook werden er onderzoeksgelden beschikbaar gemaakt. Op deze manier werden universiteiten als het ware door de federale overheid gemotiveerd om geschikte programma's te creëren, docenten aan te nemen en onderzoek te entameren. Dit proces kan gekarakteriseerd worden als *professionalization anchored in education* (professionalisering verankerd in onderwijs).

Het was aanvankelijk een moeizaam proces, omdat – tegen het eind van de jaren zestig – de nodige kennisinfrastructuur nog niet bestond. Er waren wel criminologen (meestal gehuisvest bij de sociale wetenschappen, gewoonlijk sociologie), maar slechts in kleine aantallen (niet voldoende om aan de vraag tegemoet te komen), en ook zonder de gezochte praktijkkennis. De eerste jaren na het LEEA-initiatief was de kwaliteit van de docenten en dus de opleiding op de universiteiten magertjes: de docentenstaf bestond voornamelijk uit praktijkmensen zonder theoretische of onderzoekskennis. De belangrijkste publicaties op het gebied van criminaliteit en criminaliteitsbestrijding rond die tijd werden geproduceerd door sociologen, juristen, en politicologen.¹⁰³ Omdat er in het begin geen *criminal justice professoriat* bestond met de geschikte achtergrond, werd die leemte opgevuld door andere disciplines (sociologie, psychologie, geschiedenis, politicologie, sociale geografie, urban studies, bestuurskunde). Het marktprincipe leek te werken: er was veel overheidsgeld beschikbaar, dus wetenschappers met verwante interesses werden gemotiveerd om zich op *criminal justice issues* te gaan concentreren. De universiteiten begonnen steeds hogere academische kwaliteit te eisen, de vroegere praktijkmensen werden vervangen door docenten met een wetenschappelijke interesse in criminaliteit en criminaliteits-beheersing. Toen de universiteiten hogere (onderwijs)standaarden begonnen te eisen, stak de federale overheid op haar beurt meer onderzoeksgelden in de *criminal justice departments*, in een soort *self-reinforcing loop of reward of improvement*. De consequente jarenlange investering van de overheid in de kennisinfrastructuur wierp haar vruchten af: Zo'n tien jaar later, tegen het eind van de jaren zeventig bestonden er diverse *centers of excellence in criminal justice*, onderzoeksinstituten die zich bezig

103 Jerome H. Skolnick, *Justice Without Trial: Law in Democratic Society*, New York: Wiley, 1975 ; W.A. Wesley, *Violence and the Police: A Sociological Study of Law, Custom, and Morality*, Cambridge: MIT Press, 1970; J.Q. Wilson, *Varieties of Police Behavior*, 1965, Cambridge, MA: Harvard University Press; Al Reiss, *The Police and the Public*, 1971, New Haven: Yale University Press.

hielden met fundamenteel en toegepast onderzoek. Toen kon er voor het eerst met recht over een *criminal justice professoriat* gesproken worden.

Niet in geringe mate gestimuleerd door het feit dat het federale LEAA programma ook financiële steun aan universiteiten gaf om PhD studenten te betalen, worden er (tussen 1968 en 1978) een handjevol PhD¹⁰⁴ programma's in *criminal justice (and criminology)* ontwikkeld (*Michigan State University, University of Maryland, State University of New York at Albany, University of California at Berkeley, Florida State University*). De *Departments, Schools en Colleges in criminal justice* kwamen niet zo maar uit de lucht vallen. Gewoonlijk was er sprake van een geleidelijk proces van gestage verzelfstandiging: kleine, specialistische vakgroepjes onder de paraplu van een meer traditionele afdeling worden sterker en splitsen zich af.¹⁰⁵

Door het snelgroeiend aantal studenten, cursussen en opleidingen raakten uitgevers steeds meer geïnteresseerd in het publiceren van inleidingen en meer specialistische handboeken op het gebied van criminaliteit en criminaliteitsbestrijding. Geleidelijk begon de diversiteit van academische tijdschriften op het gebied van *criminal justice* toe te nemen. Ook het aantal en de verscheidenheid van professionele (nationale en regionale) beroepsorganisaties groeide snel.

Tijdens deze ontwikkeling voltrok zich ook een institutionele verschuiving van de universiteitsopleiding van voornamelijk in service studenten (die al werkzaam waren bij politie of justitie) naar pre-service studenten (die nog geen baan hebben, maar geïnteresseerd in het veld). Dit betekende ook dat de *criminal justice* opleiding studenten met een interesse in een wetenschappelijke loopbaan begon aan te trekken. De opleidingsinstituten (*in house training*) zijn uiteraard blijven voortbestaan, maar ook daar verbeterde de kwaliteit van de opleiding door middel van een *boot-strapping effect*: naarmate de universiteiten beter worden, verbetert ook – door uitwisseling van docenten, gebruik van onderzoek, etcetera – de kwaliteit van de *in house training*. Er komt

104 De Nederlandse doctoraal opleiding moet niet verward worden met de 'doctoral education' in de VS. In de VS gebruikt men deze term (PhD of doctoral education) om te referen naar AIO's (studenten die gaan promoveren).

105 The School of Criminal Justice van Michigan State University is de oudste opleiding op dit gebied in de VS. In 1935 begon Michigan State University een politie-opleiding (*School of Police Administration and Public Safety*), met aanvankelijk alleen aandacht voor rechtshandhaving. Geleidelijk aan werden er ook colleges in penologie, jeugdcriminaliteit, traffic management en criminalistiek bij gegeven. In 1953 werd daar industriële beveiliging (*industrial security*) aan toegevoegd. In 1958 kwam er een master's opleiding bij, en in 1968 een PhD-opleiding. In 1970 werd de *School of Police Administration* omgedoopt in *School of Criminal Justice*. Een enigszins vergelijkbare geschiedenis wordt verteld door Florida State University. De criminologie opleiding begon daar in 1953 in de *School of Social Welfare*, in 1956 werd dit het *Department of Criminology and Corrections* in de *School of Social Welfare*. Toen ontstond ook de eerste PhD opleiding in criminologie in de VS. In 1973 werd het Department omgevormd in de *School of Criminology*, en in 1991 werd deze omgedoopt in de *School of Criminology and Criminal Justice*.

steeds meer interactie tussen universiteiten en opleidings/traininginstituten (bijvoorbeeld m.b.t. onderzoek en training in *community policing*, en slachtofferbegeleiding). Politie en justitie eisen of belonen nu routineus een universitaire opleiding.¹⁰⁶

3 De “criminal justice education industry”: opkomst van private consulting firms

Geleidelijk aan heeft zich in de VS een ware *criminal justice education industry* gevormd. Behalve de explosieve groei in universiteiten en opleidingsinstituten (in *house training*), is er ook een aanzienlijke private consulting industrie opgebloeid die zich met training en onderwijs bezighoudt. Er is een groeiende behoefte aan gespecialiseerde training voor management en technische training als er nieuwe systemen in gebruik genomen worden.¹⁰⁷ Deze *consulting firms* (advies- en onderzoeksbureaus) werken in de VS uiteraard onder het vrije markt principe, zonder certificatie (accreditation). Gewoonlijk veroveren deze private trainingsbureaus een contract op basis van open competitie met universiteiten of universitair personeel, waardoor een zekere mate van kwaliteitsbeheersing plaats vindt. Door geregelde uitwisseling van medewerkers tussen deze drie groepen (universiteiten, *training academies*, en *consultants*) wordt getracht het niveau van de opleidingen veilig te stellen.

4 Criminal justice – een solide brug tussen criminologie en beleid

De sterke Amerikaanse kennisinfrastructuur is de vrucht van tientallen jaren gericht investeren door de nationale overheid in (hoger/universitair) onderwijs en onderzoek naar criminaliteit en criminaliteitsbestrijding. Het zwaartepunt van die investering is gelegen in de verzamelterm *criminal justice education and research*. Hoewel er natuurlijk meer aan de hand is – er zijn diverse andere ontwikkelingen, programma’s en opleidingen die relevante raakvlakken hebben (zie later in dit essay) – bezet *criminal justice* (zowel wat betreft onderzoek als onderwijs) een sleutelpositie in de Amerikaanse kennisinfrastructuur met betrekking tot criminaliteit en criminaliteitsbestrijding.

¹⁰⁶ Hierbij moet aangetekend worden dat de kwaliteit, de standaarden en de status van universiteiten en colleges in de VS onderling in hoge mate verschillen. Veel meer dan in Nederland het geval is.

¹⁰⁷ Voorbeelden van private consulting firms die zich bezig houden met opleiding/training zijn Abt Associates (organiseert o.a. workshops en conferenties over technologie en beleid), Institute of Law and Justice (geeft o.a. training in *community policing*), en Caliber (training in *police street survival*).

Ter verduidelijking: *Criminal justice* is géén criminologie; het is veel breder, en ook expliciet interdisciplinair. *Criminal justice* slaat als het ware een brug tussen de criminologie en het veld, de praktijk. De praktijk van de criminaliteitsbestrijding heeft traditioneel – heel concreet – te maken met het functioneren van de politie en justitie en het gevangeniswezen. Vaak wordt deze focus gelijkgesteld met praktijk, dus niet-theoretisch, maar dat is niet juist. Er zijn immers ook heel belangrijke theoretische vragen die te maken hebben met het systeem van rechtshandhaving, waarvoor fundamenteel onderzoek nodig is. Het onderscheid tussen criminologie en *criminal justice* – als studierichting en specialisatie – ligt er niet in dat het ene als abstract (criminologie) en de andere als toegepast (*criminal justice*) gezien wordt. Immers, zowel criminologen als *criminal justices* houden zich bezig met zowel fundamenteel als toegepast onderzoek. Het onderscheid ligt veeleer in de breedte van het onderwerp van studie. Net zoals criminologie een objectwetenschap is (met focus op het sociale verschijnsel criminaliteit), zo ook is *criminal justice* een objectwetenschap, maar dan met een – bredere – focus op criminaliteit en rechtshandhaving en alles wat daarmee samenhangt. De volgende omschrijving (afkomstig uit het Mission Statement 1980-1997, The School of Criminal Justice, Michigan State University) geeft de kern van het veld *criminal justice* duidelijk weer:

“the study of the etiology of crime and its control, the decision network devoted to crime control, and the administration of the many public and private agencies involved in the processing of criminal offenders..... Criminal justice knowledge and practice is based on theoretical frameworks adapted from a number of disciplines including, but not limited to, sociology, psychology, political science, economics, and the physical sciences. Its uniqueness is in the synthesis and application of principles drawn from various disciplines which independently do not systematically focus on crime or criminal justice issues”.

Interessant punt is dat – terwijl de opleiding criminologie in de VS gewoonlijk gehuisvest is bij sociologie – *criminal justice* in diverse universiteiten bij verschillende disciplines en deeldisciplines (politicologie, bestuurswetenschappen, urban studies, maar soms sociologie) ondergebracht wordt. Een reflectie van het interdisciplinaire karakter van deze opleiding.¹⁰⁸

¹⁰⁸ Een leek die de catalogus van Amerikaanse colleges en universiteiten doorkijkt op zoek naar *criminal justice* zal enigszins in de war worden gebracht door de verscheidenheid van labels en omschrijvingen voor wat in deze notitie *criminal justice* genoemd wordt. *Criminal justice* is weliswaar het meest gebruikte etiket, maar inhoudelijk vergelijkbare opleidingen heten soms ook *criminology and criminal justice*, *justice studies*, *public safety*, *law and society studies*.

5 Criminal justice education: op maat gesneden

De *criminal justice* opleiding in de VS is een geïntegreerde opleiding die op diverse niveaus gevolgd kan worden, als beroepsopleiding of als voorbereiding op een wetenschappelijke carrière. Doorstroming van de laagste graad (*Bachelor's, BA*) naar de hoogste (*Doctor of Philosophy, PhD*) is in principe mogelijk. Ook is het betrekkelijk gemakkelijk om via een andere opleiding (of andere universiteit) naar een *Master's* of PhD door te stromen. De *Bachelor's* opleiding (4 jaar) is een op zichzelf staande opleiding die voorbereidt op een carrière bij de politie, justitie, of verwant veld, of die functioneert als een tussenstation naar een wetenschappelijke- of andere loopbaan die een hogere opleiding vereist.¹⁰⁹ Daarna kan men doorgaan voor een *Master's* (anderhalf tot twee jaar), welke de brug kan zijn naar de PhD, maar de *Master's* degree is ook vaak het eindpunt. De laatste stap is de *Doctor of Philosophy in Criminal Justice* – een gestructureerde opleiding (met proefschrift, verplichte *seminars*, en *comprehensive exams*) die voorbereidt op een (wetenschappelijke) universitaire loopbaan, of op een (hogere) beleids- of management functie.

6 Criminal justice education: een grote verscheidenheid

Amerika heeft een enorme verscheidenheid aan publieke en private universiteiten, met zo'n 1800 *Bachelor's*, honderden *Master's*, en ongeveer dertig PhD-opleidingen in *criminal justice*. De kwaliteit en standaarden van de diverse universiteiten variëren onderling enorm qua vakkenpakketten, toelatingseisen en afstudeercriteria tussen de diverse instituties.

Criminal justice departments, schools, en colleges¹¹⁰ verschillen onderling aanzienlijk wat betreft de diversiteit van vakken die er gedoceerd worden. De meeste opleidingen hebben een aantal vergelijkbare kernvakken (criminologie, statistiek en onderzoeksmethodes, strafrecht en strafvordering, penologie, *administration of justice*). Docenten zijn sociologen, psychologen, geschiedkundigen, sociaal-geografen, antropologen, strafrechtsgeleerden, maar steeds vaker *criminal justices* – met een

¹⁰⁹ Hierbij moet vermeld worden dat de bachelor's in de VS een veelzijdige, algemeen vormende opleiding is met aandacht voor sociale wetenschappen, natuurwetenschappen, geesteswetenschappen, naast de hoofdvakken in *criminal justice*.

¹¹⁰ De opleiding *criminal justice* is binnen de universiteit soms een zelfstandige eenheid, een college (vergelijkbaar met Rechten, Liberal Arts, Business, Humanities), soms is het een school, gewoonlijk is het een department.

PhD in criminal justice. Dit laatste versterkt de consensus over wat wel en niet van belang is in de criminal justice opleiding. Gewoonlijk komen dezelfde kernvakken op elk niveau (BA, MA, PhD) weer terug.

Naast de kernvakken hebben deze opleidingen vaak een aantal gespecialiseerde cursussen (die ze ofwel zelf doceren, of in samenwerking met andere vakgroepen) welke in drie groepen uiteenvallen:

- *management skills* (*departments of business, public administration*);
- *analytical skills* (*departments of mathematics, data management, computer science, general system science, data integration, logistics management*);
- *human relations skills*: (*psychologie, sociaal werk – interviewing skills, social psychology of human interaction*).

Ook wordt er in diverse opleidingen een cursus over multi-culturaliteit (minderheden) vereist.¹¹¹

7 Bescherming van eigendommen: opleidingen en cursussen in security studies

Security (gedefinieerd als de bescherming van eigendommen door beveiliging en bewaking) is (nog) geen belangrijk element van de universitaire opleiding. Sinds het begin van de *criminal justice* opleiding bestaan er wel wat cursussen in (private) *security*, echter tot op heden leiden ze een kwakkelend bestaan.¹¹² Dat komt voornamelijk omdat het grootste deel van dit werk (80%) bestaat uit simpel geüniformeerde bewaking waarvoor geen gespecialiseerde opleiding nodig is. Slechts een klein deel van de mensen die betrokken zijn bij (particuliere) beveiliging zijn de hoger opgeleide analisten, managers, en *supervisors*. Vaak wordt *security* gelijkgesteld met private *security*, omdat het gewoonlijk particulieren (inclusief bedrijven) zijn die voor de diensten betalen. Maar ook het publieke domein en de overheid zijn geïnteresseerd in *security* (*loss prevention*).

Tot voor kort werd – binnen *criminal justice* – voornamelijk aan fysieke eigendommen gedacht als het over *loss prevention* ging. Met de ontwikkelingen in ICT worden virtuele eigendommen (inclusief informatie) steeds belangrijker. De Amerikaanse private industrie doet heel veel op het gebied van R&D voor ICT-gerelateerd

¹¹¹ Voor meer informatie hierover, zie Haen Marshall, Verplicht Multi-cultureel Onderwijs in de VS, working paper, University of Nebraska at Omaha, 1995.

¹¹² Zo kent het Department of Criminal Justice van Michigan State University een Masters met een specialisatie in *security* (*loss prevention*).

oneigenlijk gebruik.¹¹³ Soms in samenwerking met private industrie heeft een aantal universiteiten recentelijk speciale opleidingen en specialisaties ontwikkeld dat zich op bescherming en beveiliging van ICT richt. Dit zijn in principe multidisciplinaire opleidingen, die echter meestal gelieerd zijn aan *computer sciences (mathematics)*, of *management information systems*. Het veld wordt gedomineerd door computer science opleidingen die steeds meer undergraduate en graduate cursussen bieden in computer informatie beveiliging (*computer information security*). De federale overheid heeft veertien universiteiten via de *National Security Agency* bestempeld als *Centers of Academic Excellence in Information Assurance Education (COE)*.¹¹⁴ De *information assurance* opleiding richt zich op “*information operations that protect and defend information and information systems by ensuring their availability, integrity, authentication, confidentiality, and nonrepudiation. This includes providing for restoration of information systems by incorporating protection, detection, and reaction capabilities*” (Centers of Academic Excellence, 2000).

Hoewel momenteel computer science het voortouw lijkt te nemen in de ontwikkeling van ICT-beveiliging en criminaliteitspreventie, ziet niet iedereen dit als de beste ontwikkeling. Immers, een zuiver technische opleiding biedt geen inzichten in de psychologische, sociale en juridische aspecten van *hightech* criminaliteit. Een aantal *criminal justice* opleidingen ontwikkelt nu cursussen op dit gebied.¹¹⁵ Volgens een *recent survey* van de academische leiders van de 100 grootste *criminal justice* en criminologie-opleidingen in de VS zijn 1) computers en electronics; 2) *public safety* en security; 3) economics en accounting; en 4) *law, government and jurisprudence* de meeste cruciale gebieden waarvan studenten geïnteresseerd in *high-tech crime* iets moeten weten (Myers en Beattie 2000). Het analyseren van *high-tech* criminaliteit vereist kennis in diverse academische disciplines: *criminal justice*, criminologie, *computer science*, rechten, *accounting, auditing*, economie, *business management*, psychologie, en telecommunicatie (Myers en Beattie 2000). Onder *loss prevention* valt ook wat in Nederland financieel rechercheren (*forensic accounting*) heet. Dit soort vak-

113 Het National Infrastructure Protection Center (NIPC), gehuisvest in het hoofdkantoor van de FBI in Washington DC, is een coalitie van vertegenwoordigers van diverse Amerikaanse overheidsorganisaties, en de private sector. De NIPC werd in 1998 door Clinton opgericht: ‘a private/public partnership to protect the nation’s critical infrastructures in the Information Age’. Een van de doelstellingen is het coördineren van training voor cyber investigators en infrastructure protectors in de publieke en private sector.

114 Een voorbeeld is het Information Systems Security Laboratory van het Department of Electrical and Computer Engineering van Iowa State University.

115 Het Department of Criminal Justice van Governors State University is bezig met het ontwikkelen van een undergraduate bijvak (minor) in computer crime investigation, en een graduate opleiding in Intrusion detection (Myers en Beattie, 2000, blz. 5). Het Department of Criminal Justice van de University of New Haven heeft een certificate opleiding ontwikkeld in forensic computer investigations.

ken wordt gewoonlijk in de *Business Schools* gegeven (*financial auditing*); praktische ervaring wordt grotendeels opgedaan in de vele private *consulting firms* die zich toeleggen op financial auditing.

8 Forensische wetenschappen

De term “forensisch” wordt in zijn algemeenheid gebruikt ter duiding van de toepassing van wetenschap op criminaliteit en criminaliteitsbestrijding. Omdat de nadruk hier – per definitie – op de toepassing van wetenschappelijke kennis ligt, is het niet verwonderlijk dat in de VS forensische opleidingen geconcentreerd zijn in – private en publieke – trainingsinstituten (m.n. FBI). Universiteiten zijn ook op diverse manieren betrokken bij onderwijs en onderzoek in forensisch wetenschappen.¹¹⁶ Deze opleidingen zijn in forensische natuur- en medische wetenschappen (criminalistics, forensische chemie, forensische pathologie, forensische geneeskunde, forensische entomologie) of in forensische psychologie en forensische psychiatrie. Soms valt de opleiding binnen het vak *criminal justice* (bijvoorbeeld *John Jay College of Criminal Justice, Michigan State University* en de *University of Alabama at Birmingham* hebben een *BS in Forensic Science*), maar vaker valt het onder scheikunde, natuurkunde, biomedische wetenschappen.

9 Last but not least: Amerikaans onderzoek op het gebied van criminaliteit en criminaliteitsbeheersing

De wetenschap op het gebied van criminaliteit en criminaliteitsbeheersing heeft de laatste decenia beslist niet stilgestaan. Integendeel, we weten nu veel meer dan zo’n kwart eeuw geleden, en niet in het minst door de bijdragen uit de Verenigde Staten. De VS is in diverse opzichten de voortrekker van *sophisticated* fundamenteel en toegepast onderzoek naar criminaliteit en criminaliteitsbestrijding. Er is in de VS gewoon heel veel onderzoek op dit gebied, soms slecht, soms middelmatig, soms goed en soms indrukwekkend. Wat betreft onderzoek speelt de federale overheid nog steeds een belangrijke sturende rol. Belangrijk in dit opzicht is het *National Institute of Justice*

116 Volgens de Forensic Science Education website, zijn er zo’n 45 undergraduate en 40 graduate opleidingen in forensische wetenschappen in de VS. Volgens informatie van de American Academy of Forensic Sciences zijn er echter slechts 24 undergraduate en 29 graduate opleidingen in forensic science.

(de Amerikaanse tegenhanger van het Nederlandse. Het NIJ is ongeveer tegelijk opgericht met het eerder genoemde LEEA (eind jaren zestig). Aan de verschuiving in het soort onderzoek dat NIJ heeft gesponsord tijdens haar bestaan kan men zien dat de onderzoeksvragen van vandaag – in vergelijking met die van 25 jaar geleden – meer sophisticated geworden zijn. Het NIJ brengt geregeld onderzoekers en praktijkmensen bij elkaar om te discussieren over de criminal justice onderzoeksagenda van de toekomst. De *National Science Foundation*, heeft zojuist een onderzoekspanel geïnstalleerd dat zich bezig houdt met het beantwoorden van de vraag: wat weten we over de politie?, een initiatief dat illustreert dat er in de VS momenteel grote behoefte bestaat om de enorme hoeveelheid bestaand onderzoek en theorie samen te vatten, en nieuwe onderzoeksvragen te formuleren. De federale overheid (NIJ, NSF, NIH, NIMH) probeert niet alleen een aanbod van onderzoek te creëren, maar tevens een vraag naar en vertrouwen in dit onderzoek. Ze doet dit door het systematisch bevorderen van interactie tussen het veld en de academische gemeenschap.¹¹⁷

Veel universiteiten hebben hun eigen onderzoeksinstituut, dat vrijwel geheel door contract onderzoek gefinancierd worden (*University of Michigan Survey Research Center, Hindelang Center, Research Triangle at Illinois*). Er zijn ook uitstekende private onderzoeksinstituten die niet verbonden zijn aan een universiteit (RAND, NORC, Abt). Er zijn uiteraard veel kleine onderzoeksbureautjes van uiteenlopende kwaliteit. Vooral de grote onderzoeksbureau's leveren uitstekend onderzoek af, mede doordat zij gewoonlijk in directe concurrentie met universiteiten contracten moeten verwerven. In dit kort bestek is het moeilijk een samenvatting te geven van de verscheidenheid aan degelijk uitgevoerde, soms verrassend vernieuwende empirische onderzoeken op het gebied van criminaliteit en criminaliteitsbestrijding die de afgelopen 30 jaar in de VS uitgevoerd zijn. Drie voorbeelden moeten volstaan. Ten eerste, het *Program on Human Development* in Chicago Neighborhoods, een longitudinaal multi-disciplinair onderzoek dat gesponsord wordt door NIJ en de private MacArthur Foundation. Dit onderzoek verzamelt data gedurende 8 jaar van 7000 kinderen en jongeren, hun gezinnen, en de buurten om de ontwikkeling van delinquent en crimineel gedrag te traceren. Een tweede voorbeeld is het *National Consortium on Violence*, onder de leiding van Al Blumstein (*system scientist*) dat grootschalig longitudinaal en interdisciplinair onderzoek doet naar geweld met medewerking van medici, sociologen, psychologen, gezondheidsspecialisten, *criminal justices*. Een derde voorbeeld is Larry Sherman's *What Works?* (1997). Deze massale evaluatie van onderzoek op het

¹¹⁷ Een voorbeeld is het NIJ programma: Locally Initiated Collaboration waar de lokale politie en de universiteit samen een project uitvoeren, gebaseerd op dagelijkse interactie tussen beide partijen.

gebied van criminaliteitspreventie is een belangrijke stimulans geweest voor de huidige nadruk op best practices in het Nederlands preventiebeleid. Twee uitstekende naslagwerken om een indruk te krijgen van de schat aan goed empirisch onderzoek zijn de jaarlijkse publicaties *Crime and Justice* onder redactie van Michael Tonry (*University of Chicago Press*), en de zojuist gepubliceerde reeks (4 delen) over de staat van *criminal justice research* in de VS rond de eeuwwisseling, gepubliceerd onder auspices van het National Institute of Justice (Criminal Justice 2000).

Hoewel de sociaal-wetenschappelijke benadering uiteraard primair blijft, wordt de rol van technologie logischerwijs steeds meer benadrukt in Amerikaanse onderzoeksprogramma's. De federale overheid heeft een leidende rol in het entameren en coördineren van onderzoek m.b.t. technologie en criminaliteit, via de speciale afdeling van het *National Institute of Justice, het Office of Science and Technology* (NIJ/OS&T).¹¹⁸

10 Wat kan Nederland leren van de Amerikaanse situatie?

Criminaliteit, rechtshandhaving, beleid en criminele politiek zijn uiteraard tot op zekere hoogte cultuur- en plaatsgebonden. Zo ook de kennis en de kennisinfrastructuur die daarmee samenhangt. Die kan niet zonder meer van de ene cultuur (VS) naar de andere (Nederland) overgeplant worden. Er zijn grote verschillen in het wetenschappelijk klimaat, de structuur en organisatie van onderzoek en onderwijs in beide landen. Klakkeloos ideeën imiteren of overnemen ligt voor de hand. Anderzijds kan Nederland voordeel trekken uit de (langere en grotere) ervaring van de VS op dit gebied.

Ten eerste is het duidelijk dat de sterke kennisinfrastructuur op het gebied van criminaliteit en criminaliteitsbestrijding in de VS het product is van langtermijn consequent overheidsbeleid dat het voortouw genomen heeft wat betreft het initiëren en stimuleren van onderwijs en onderzoek in criminal justice. De Nederlandse overheid heeft de bezuinigingen juist in deze sector neergelegd de afgelopen twintig jaar.

Ten tweede bestaat er in de VS – hoewel dat plaatselijk zeer uiteen kan lopen – een redelijke goede afstemming tussen universiteiten (w.b. onderwijs) en de praktijk (w.b. opleidings- en functievereisten). Dit proces – dat beschreven kan worden als professionalisering verankerd in onderwijs – staat in Nederland nog in de kinderschoenen.

¹¹⁸ Office of Science and Technology (NIJ/OS&T) ondersteunt onderzoeksprogramma's in 1. Officer Protection/Crime Prevention; 2. Less-Than-Lethal Technologies; 3. Investigative and Forensic Sciences; 4. Information Technologies; 5. Counterterrorism; en 6. Technology Tools for Training and Simulation.

Ten derde is er in de VS sinds tientallen jaren reeds sprake van een geïntegreerde systeembenadering tot onderwijs en onderzoek op het gebied van criminaliteit en criminaliteitsbestrijding. Criminal justice is daar een volwaardige deeldiscipline, met een geïntegreerd curriculum. Steeds meer onderzoekers zijn opgeleid als criminal justicians. Bovendien zijn Amerikaanse *criminal justice* (en criminologie) vakgroepen in de handen van sociale wetenschappers, met een grondige training in empirisch sociaal-wetenschappelijk onderzoek.

Literatuur

- Myers, L. J. En P. T. Beatty, Computer Information Systems and the High Technology Offender: The Need for an Interdisciplinary Approach in higher Education Curricula, Volume XXIII, No. 1 (Jan/Feb 2001):1-4.
- President's Commission on Law Enforcement and the Administration of Justice, The Challenge of Crime in a Free Society (Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1967).
- Siegel, L., Criminology (6th edition). Belmont, Cal.: West/Wadsworth

Bijlage V:

Kennisproductie in Nederland

In deze Bijlage wordt een onderscheid aangebracht tussen zogenaamde objectdisciplines en overige disciplines.¹¹⁹ Met de eerste worden bedoeld die disciplines die (een deel van) de criminaliteit en/of de criminaliteitsbestrijding tot hun object van studie hebben. De twee bekendste disciplines zijn de criminologie en het strafrecht. In de categorie andere disciplines zijn die disciplines ondergebracht die niet specifiek zijn gericht op misdaad en misdaadbestrijding, maar zich meer incidenteel bezighouden met de bestudering van misdaad.

¹¹⁹ Vooraf dient te worden geschreven dat het in deze Bijlage niet gaat om een visitatie, maar om een globale duiding van wat er zich binnen de disciplines afspeelt. Ook beoogd de opsomming niet uitputtend te zijn.

1 De objectdisciplines

Criminologie

De positie van de secties criminologie binnen de faculteiten Rechtsgeleerdheid verbetert zich langzaam. Met uitzondering van de Vrije Universiteit beschikt overigens geen van de universiteiten over een voltijdse leerstoel en zijn de wetenschappelijke staven doorgaans klein. De financiering van extra plaatsen is afhankelijk van externe financieringsbronnen. Het WODC en het NWO-instituut NSCR nemen een groot deel van het criminologische onderzoek voor hun rekening. Hoewel er geen formele afspraken zijn gemaakt, zijn er afgebakende onderzoeksthema's te onderscheiden. Het NSCR houdt zich met fundamentele lange termijn vraagstukken bezig op het gebied van de wisselwerking tussen misdaad en rechtshandhaving. In dat onderzoekprogramma wordt gewerkt aan de uitvoering van diverse projecten binnen drie inhoudelijke thema's: mobiliteit en spreiding van criminaliteit, burger en strafrechtelijk systeem en levensloop, criminele carrières en interventies. In Groningen staat het geweld in de samenleving centraal, in Utrecht multiculturaliteit en strafrechtspleging en met allochtone (georganiseerde) criminaliteit, in Amsterdam (UvA) criminalisering-processen en de VU specialiseert zich de laatste jaren in de organisatiecriminaliteit en financiële kanten van (georganiseerde) misdaad. In Leiden ligt het accent op het internationale vergelijkende onderzoek en op de Erasmusuniversiteit wordt een nieuw onderzoeksprogramma ontwikkeld. Verder zijn individuele onderzoekers actief in Tilburg en Maastricht (criminaliteit van organisaties).

Menig criminologisch onderzoek in Nederland richt zich op korte termijn vraagstukken en is nog altijd sterk beleidsgericht. Er zijn nauwelijks middelen om kostbaar longitudinaal onderzoek uit te voeren of wetenschappelijke staf lang binnen een thema te laten werken. Criminologisch onderzoek waarin aandacht wordt besteed aan technologische of andere grotere maatschappelijke ontwikkelingen, is er nauwelijks. De laatste jaren is er wel een groeiende samenwerking tussen criminologen en onderzoekers van andere disciplines aan het ontstaan. Promotieonderzoek is kleinschalig als gevolg van de nadelige verdeelsleutels voor het vakgebied binnen de faculteiten Rechtsgeleerdheid en wordt in enkele gevallen aangevuld met promotieplaatsen die worden gefinancierd uit externe bronnen (3e, niet 2e geldstroom).

Penologie/penitentiair recht

Het vakgebied van de penologie is na de jaren zestig en zeventig nauwelijks verder ontwikkeld. Er bestaat een speciale leerstoel in de penologie in Groningen. In andere

universitaire instellingen is penologie geïntegreerd binnen het penitentiaire recht (UU, KUN, KUB) of binnen de criminologie (UL). Er bestaat een relatief bescheiden kennisproductie op het terrein van het gevangeniswezen en de reclassering. De meeste publicaties zijn juridisch of historisch van aard en een sociaal-wetenschappelijke bestudering van totalitaire instituties zoals die in de jaren zestig en zeventig werden gedaan, zijn nu zeer zeldzaam. Op het gebied van de effecten van sancties en alternatieve sancties op daders is het penologische onderzoek voornamelijk onder de criminologie uitgevoerd.

Strafrecht

In alle universiteiten neemt strafrecht een belangrijke positie in. Alle leerstoelen zijn volledig bezet en vaak zijn er meerdere leerstoelen aanwezig die worden ondersteund door een aanzienlijke staf. Deze staf wordt echter grotendeels ingezet in het onderwijs. Er bestaat relatief veel normatief onderzoek dat sterk disciplinair van aard is. Een empirische traditie heeft niet echt een plaats verworven in het vakgebied. Zoals de commissie Franken al eerder constateerde kent het strafrechtsonderzoek, uitgezonderd een enkel omvangrijker onderzoekprogramma, een individualistische traditie waarbij veel onderzoek is neergelegd bij promovendi. In tegenstelling tot de criminologie houdt de strafrechtsbeoefening in Nederland zich wel met technologische ontwikkelingen bezig, in het bijzonder met de gevolgen daarvan op het straf(proces)recht (ITER). Het fundamentele onderzoek is in veel plaatsen terug te vinden waarbij het proces, de organen en nieuwe visies op het strafrecht in de belangstelling staan. De parlementaire enquête onder leiding van Van Traa heeft veel nieuw onderzoek geëntameerd op het gebied van de opsporing van strafbare feiten. Er is geen scherpe afbakening in het strafrechtsonderzoek tussen de vakgroepen strafrecht in Nederland.

Victimologie

De victimologie heeft zich in Nederland, in tegenstelling tot de Verenigde Staten, niet ontwikkeld tot een zelfstandige discipline. Verspreid over diverse universitaire disciplines (strafrecht, criminologie, vrouwenstudies, psychologie) en (departementale) instituten als WODC, CBS en SCP wordt onderzoek verricht naar positie en de rol van het slachtoffer. Het Clara Wichmaninstituut richt zich met name op het vrouwelijke slachtoffer en haar rechten ten opzichte van de dader. De ICVS (*International Crime Victim Survey*) wordt voor de geïndustrialiseerde landen georganiseerd door het NSCR.¹²⁰ Daarnaast worden beschrijvende *surveys* uitgevoerd onder de bevolking om na te gaan wie

¹²⁰ Gefinancierd door het Ministerie van Justitie.

slachtoffer van misdrijven wordt en hoe het strafrechtelijk apparaat op de hoogte wordt gebracht van slachtofferschap. Het CBS (*bevolkingssurvey*) en een commercieel bureau (Politiemonitor) verzorgen zulke studies. Vrijwel al het onderzoek is op het beleid gericht.

Forensische wetenschappen

De forensische wetenschappen zijn traditioneel sterk op de strafrechtspraktijk gericht, in het bijzonder op de technische bewijsvoering in strafzaken en op de behandeling van delinquenten. De laatste jaren zijn zij echter sterk in opkomst: (1) forensische psychologie (en psychiatrie) en de rechtspsychologie; (2) forensische technologieën en (3) forensische accountancy. In de gebruikelijke overzichten is veel van het forensische onderzoek niet terug te vinden, met uitzondering van (1).

De forensische psychiatrie wordt van oudsher beoefend binnen de faculteit der Rechtsgeleerdheid en het onderzoek legt zich toe op de behandeling van gestoorde delinquenten en de effectiviteit van behandelingsmethodieken. Als gevolg van enkele ernstige zaken in ons land wordt van de forensische psychiatrie verwacht risicoanalyses te maken over de gevaarlijkheid van daders van ernstige misdrijven. De forensische psychologie is in opkomst en het onderzoek legt zich toe op de ontwikkeling van delinquent gedrag en behandeling van jeugdige daders. De rechtspsychologie is de laatste jaren prominent aanwezig in Maastricht, Leiden en de EUR met onderzoek naar de samenhang tussen waarnemen en geheugen en getuigen- verdachtenverklaringen. Daarbij moet wel worden aangetekend dat dit onderzoek sterk disciplinair van aard is en buiten het strafrecht en de criminologie om gebeurt.

De forensische technologie heeft een sterke impuls gekregen door ontdekkingen in de natuurwetenschappen en de genetica en mag zich verheugen in een warme belangstelling van de media als gevolg van enkele grote strafzaken (DNA en ICT). De ontwikkelde kennis staat voornamelijk ten dienste van de strafrechtspraktijk. Tot het midden van de jaren negentig was er nauwelijks samenwerking met de universiteiten. Wel bestaat er thans een groot netwerk van internationale forensische instituten waar specialistische kennis wordt ontwikkeld en uitgewisseld. Het forensische onderzoek is interdisciplinair: tientallen disciplines zijn daarbinnen vertegenwoordigd. Veel van de kennisproductie is betrouwbaar van aard, al was het maar om misdadigers voor te blijven of bij te houden. Het voordeel van deze kennis is dat zij direct toepasbaar is, ook al bestaat er nu meer behoefte aan fundamentele, specialistische kennisontwikkeling

op dit gebied.¹²¹ Aan een universiteit (Leiden) is slechts een (deeltijd) bijzondere leerstoel criminalistiek gevestigd die door het ministerie van Justitie wordt gefinancierd.

De forensische accountancy staat pas enkele jaren op de agenda. Opvallend is dat de kennisproductie vrijwel volledig buiten de universiteiten om is gegaan binnen grote private bureaus. Veel experts uit de bestrijdingspraktijk zijn aangetrokken. Recent zijn enkele bijzondere deeltijdleerstoelen (UL, EUR, Nijenrode) op kosten van die bureaus ingesteld. De kennisproductie is sterk gericht op het opsporen van fraude binnen bedrijven en op het financieel rechercheren naar misdaadgroeperingen. Wetenschappelijk (theorievorming en methodologie) staat het vakgebied nog in de kinderschoenen.

Politiewetenschappen/politiekunde

Vanaf de jaren zeventig is gepoogd een zelfstandige discipline politiewetenschappen te ontwikkelen^{122/123} maar dat is niet echt van de grond gekomen tot het midden van de jaren negentig. Nu zijn er twee leerstoelen politiestudies (VU en UT) die extern worden gefinancierd en evenzoveel universitaire instituten (Centrum voor Politiewetenschappen (VU) en het IPIT (UT)) in Nederland. Ook zijn vele commerciële onderzoeksbureaus betrokken bij politieonderzoek en neemt het COT een deel voor zijn rekening. Het onderzoek is sterk beleid en praktijk gericht met relatief weinig onafhankelijk, fundamentele studies. Aan de KUB wordt in een omvangrijk project de geschiedenis van de Nederlandse politie beschreven en geanalyseerd. Bruinsma en Van der Vijver¹²⁴ schreven recentelijk:

“Hoewel..., is het onderzoek naar de politie nog altijd gefragmenteerd. Van een goede onderzoeksprogrammering rondom inhoudelijk interessante thema's is geen sprake. In dat opzicht lijken wetenschappelijke onderzoekers veel op politiemensen: zij nemen ad hoc een probleem bij de kop en onderzoeken het vervolgens. In hoeverre dat met andere problemen samenhangt wordt onbesproken gelaten”.

121 Malsch, M. & J.F. Nijboer (1999) *Complex cases: perspectives on the Netherlands criminal justice system*, Amsterdam: Thela Thesis.

122 Bruinsma, G.J.N. & C.D. van der Vijver (1999) *Public Safety in Europe, Enschede: International Police Institute Twente, University of Twente*

123 Fijnaut, C.J.C.F., E.R. Muller & U. Rosenthal (1999) *Politie: studies over haar werking en organisatie*, Alphen aan den Rijn: Samson.

124 Bruinsma, G.J.N. & C.D. van der Vijver (1999) *Public Safety in Europe, Enschede: International Police Institute Twente, University of Twente*, p. 15.

In de loop van het jaar 2000 heeft de Nederlandse Politie Academie de banden met de universiteiten aangehaald en wordt geprobeerd het vak politiekunde verder gestalte te geven. Vijf hoogleraren werken daarvoor binnen NPA verband nauw samen met vijf korpschefs. Ook wordt het verrichten van wetenschappelijk onderzoek binnen de NPA als nieuwe taak opgevat. De overheid probeert via de Commissie Politie & Wetenschap met een jaarlijks budget van enkele miljoenen het onderzoek naar de politie verder te stimuleren.

2 Overige disciplines in Nederland

Deze disciplines hebben niet zoals de objectdisciplines misdaad en misdaadbestrijding als object van studie, maar zij komen steeds vaker op de misdaadmarkt met hun disciplinaire onderzoek terecht.

Psychologie en pedagogiek

Naast de eerder genoemde forensische psychologie moet de structurele aandacht van de psychologie en pedagogiek worden vermeld voor het etiologische onderzoek naar de ontwikkeling naar crimineel gedrag (met name bij jeugdigen) en de behandeling van delinquenten (VU, UU, RUG en KUN). Veel van dergelijk onderzoek gaat buiten de criminologie en het strafrecht om, al zijn er recentelijk enkele samenwerkingsverbanden ontstaan. Een meerderheid van deze studies zijn op de jeugd gericht waarbij een koppeling bestaat met enkele behandelingsinstituten voor jeugdigen en met de (jeugd)reclassering. Onder de noemer klinische psychologie en binnen de orthopedagogiek worden studies verricht naar behandelingsmethodieken. Daartoe wordt door deze disciplines nauw samengewerkt met pedologische instituten waardoor een sterke band met de praktijk bestaat. Het meeste onderzoek moet via opdrachten worden verkregen. Actuele, beleidsgerichte thema's vormen de hoofdmoot van deze studie.

Daarnaast zijn er enkele universiteiten die onder de noemer jeugdstudies zich bezig houden met jeugdcriminaliteit en de bestrijding daarvan. Veelal wordt geprobeerd de opdrachtonderzoeken te laten aansluiten bij de meer onafhankelijke, disciplinaire onderzoeksprogramma's.

Sociologie

In de sociologie is de belangstelling voor misdaad en misdaadbestrijding de afgelopen twintig jaar sterk verminderd. In de jaren zeventig waren veel sociologen

betrokken bij het specialisme deviantiesociologie en bij de bestudering van de politie en gevangenis. Nu resteren slechts her en der losstaande (AIO)projecten die betrekking hebben op aspecten van misdaad, slachtofferschap en sociale controle. In Rotterdam leggen de sociologen zich toe op migratieprocessen en illegaliteit waar misdaad en misdaadbesteding een vast onderdeel van de onderzoeksprojecten vormen.

Economie

Het economische onderzoek naar misdaad is sterk disciplinair gericht en vindt gefragmenteerd over de universitaire instellingen plaats. De trend van tegenwoordig risicoanalyses op te maken waarin een zekere mate van kosten-batenanalyse is opgenomen, vindt in deze discipline haar oorsprong. Het in kaart brengen van prestaties van de collectieve sector (waaronder politie en andere organen uit de strafrechtsketen) staat eveneens op de agenda. Verder worden capaciteitsmodellen ontwikkeld voor het strafrechtelijke systeem. In het kader van de verzekeringseconomie wordt veel onderzoek gedaan naar fraudes en schades als gevolg van misdaad. Veelal gaat het om onderzoeksthema's waarvoor economen individueel belangstelling hebben, niet om grotere en gerichte onderzoeksprogramma's.

Culturele antropologie

Het ontstaan van multiculturele samenlevingen in het westen heeft de aandacht van de culturele antropologie verschoven naar de westerse samenleving. Deze ommezwaaai brengt deze discipline in aanraking met de overrepresentatie van allochtone gemeenschappen in de misdaadstatistiek. Het cultureel antropologisch onderzoek is met name toegespitst op (het ontstaan van) misdaad van allochtone jongens en op de georganiseerde misdaad (Willem Pompe Instituut). In samenwerking met criminologen wordt onderzoek verricht dat mede gefinancierd wordt door de overheden en door NWO (aandachtsgebied).

Informatica

De enorme ontwikkeling van de informatica de afgelopen decennia heeft deze nieuwe discipline in een stroomversnelling gebracht, waarvan het einde voorlopig nog niet in zicht is. Informaticaonderzoek heeft zich nauwelijks bezig gehouden met misdaad. De meeste kennis wordt gegenereerd door de praktijk van de rechtshandhaving (voornamelijk digitale recherche) en door het Forensisch Instituut. Systematisch en geprogrammeerd universitair onderzoek naar ICT en misdaad is nauwelijks aanwezig.

Ruimtetenschappen

De stedelijke problematiek met de concentratie van misdaad heeft her en der een enkele geograaf geïnspireerd tot onderzoek naar de spreiding van misdaad en misdadigers over de steden (stadsstudies). Een deel van het NSCR-onderzoeksprogramma is op dit thema gericht. Architecten houden in het ontwerpen van de woonomgeving steeds vaker rekening met de gevolgen daarvan op de misdaad. Op de TU Delft wordt al geruime tijd onderzoek verricht naar aspecten van misdaad en de fysieke woonomgeving van mensen.

Biologie en gezondheidswetenschappen

De aandacht voor de genetische grondslagen van gedrag, inclusief crimineel gedrag is tegenwoordig een minder groot taboe dan twintig jaar geleden. Fundamenteel onderzoek en behandelingsgerichte studies wisselen elkaar af. De kennis van DNA en de rol die DNA kan spelen in de bestrijding van misdaad zal verder uitgroeien tot een belangrijk onderzoeksthema. Hieraan kan worden toegevoegd dat onderzoek naar biomedische herkenningmethoden en -instrumenten verder zal worden gestimuleerd door de grote vraag vanuit het veld. Toepassingsgericht onderzoek zal verder groeien in de toekomst, evenals studies waarmee medicaties tegen misdadig gedrag bij mensen kunnen worden ontwikkeld.

Communicatiewetenschappen

In Nederland wordt incidenteel empirisch onderzoek verricht naar de rol van de media in het misdaadveld. In het Willem Pompe Instituut van de UU gebeurt onderzoek naar de rol van de media door de strafrechtjuristen. Binnen het vakgebied van de communicatiewetenschappen staat het onderwerp criminaliteit en criminaliteitsbestrijding niet op de onderzoeksagenda.

3 Departementale onderzoeksinstituten

Vorig jaar vierden zowel het WODC als het Sociaal Cultureel Planbureau hun 25-jarig bestaan.¹²⁵ Op het terrein van justitie groeide het WODC uit tot het grootste instituut op het terrein van onderzoek in Nederland. Het domineert al enkele decennia

¹²⁵ Zie voor een geschiedenis: Aalberts, M.M.J., J.C.J., Boutellier & H.G. van de Bunt (1994) *Rechtsverzorging en wetenschap*, Arnhem: Gouda Quint. Bruinsma, G.J.N., H.G. van de Bunt & G.B. Rovers (1999) *Vooruitzichten in de criminologie*, Amsterdam: Nederlandse Vereniging voor Kriminologie.

de wetenschappelijke kennisproductie in Nederland en stuurt in belangrijke mate de nationale onderzoeksprogrammering door middel van het financieren van opdracht-onderzoek. Het WODC kan dat door de beschikbare middelen, het feit dat het dicht bij het beleid is gesitueerd en bij justitiële databestanden die voor wetenschappelijk onderzoek van belang zijn.

De programmering van het onderzoek wordt in belangrijke mate door de politieke en bestuurlijke actualiteit bepaald.¹²⁶ Wel is een aantal onderzoeklijnen uitgezet voor de langere termijn, zoals het onderzoek naar de ontwikkelingen in de jeugd-criminaliteit, georganiseerde misdaad en de effectiviteit van sancties. Een deel van het eigen onderzoeksprogramma realiseert het WODC via externe subsidiering. Voorts ondersteunt het WODC diverse zaken als internationaal vergelijkend onderzoek en twee (beleidsgeoriënteerde) tijdschriften waardoor academici een publicatieplatform hebben.¹²⁷

Het CBS levert de statistische gegevens die om administratieve redenen door de strafrechtsorganen worden verzameld en houdt bevolkingsonderzoeken over onveiligheidsgevoelens en slachtofferschap.

Het SCP heeft sinds kort een afdeling waarin misdaadvraagstukken worden bestudeerd. Deels aan de hand van literatuuroverzichten en analyses van secundair materiaal worden diverse stedelijke misdaadproblemen (buurten) beschreven.

4 Organen van criminaliteitsbestrijding

De Nederlandse politie kent van oudsher geen eigen zelfstandige wetenschappelijke kennisproductie. Wel wordt ervaringskennis via cursorisch onderwijs mondeling overgedragen. In de jaren tachtig is geëxperimenteerd met kleine onderzoeksafdelingen binnen korpsen en binnen het toenmalige CRI. In Den Haag en Amsterdam werden onderzoekers aangesteld om daderpopulaties waarmee de korpsen in aanraking komen, te onderzoeken met lokaal empirisch materiaal (administratieve databestanden). De wetenschappelijke afdeling van de CRI (nu directie recherche) is nooit goed tot ontwikkeling gekomen en heeft zich niet de positie van ondersteunend expertisecentrum van de Nederlandse korpsen kunnen verwerven. Samenwerking met universiteiten is zeer beperkt gebleven al die jaren.

¹²⁶ Hierbij moet worden aangetekend dat het WODC niet alleen op het terrein van de misdaad en misdaadbestrijding actief is. Ook andere velden van het recht worden bestreken.

¹²⁷ Het Nederlandstalige Justitiële Verkenningen en het Engelstalige European Journal on Criminal Policy and Research.

De regiokorpsen zijn de afgelopen vijf jaar bezig de opsporing van criminele groepen wetenschappelijk te ondersteunen door misdaadanalyses¹²⁸ uit te voeren. In diverse korpsen worden deze analyses in samenwerking met criminologen of methodologen uitgevoerd. Veel kennis die nodig is wordt van elders gehaald. Het NPI is een instituut voor ambtelijke ondersteuning van de drie beraden in Nederland, maar probeert eveneens expertisecentra te ontwikkelen voor specifieke misdrijven zoals woninginbraak en autodiefstal. De NPA (binnen LSOP) is sinds kort een nieuwe weg ingeslagen en gaat, in navolging van de universiteiten, onderzoek en onderwijs combineren. Op langere termijn kan daar dus een kennisinfrastructuur ontstaan die van belang is voor de criminaliteitsbestrijding.¹²⁹

De kennisproductie van de Nederlandse politie kan worden gekenschetst als een versnipperd veld, waar weinig continuïteit in is. Vaak wordt onder de naam expertisecentrum het 'wiel opnieuw uitgevonden' waarvan de kwaliteit niet altijd goed is te beoordelen. Een groot deel van de kennisproductie van de politie wordt bijvoorbeeld overgelaten aan misdaadanalisten die geen enkele wetenschappelijke opleiding hebben genoten.

Het Openbaar Ministerie en de rechtbanken kennen geen eigen wetenschappelijke kennisproductie. Het WODC bundelt de kennisvragen en zet die uit in het onderzoeksveld. Binnen ABRIO-verband wordt tegenwoordig nauwer samengewerkt met de politie om de gezamenlijk expertise te vergroten en de beide informatiehuishoudingen op elkaar af te stemmen.

Een bijzondere plaats in de kennisproductie van de criminaliteitsbestrijding wordt ingenomen door het Nederlands Forensisch Instituut (voorheen Nederlands Gerechtelijk Laboratorium). De kennisproductie is traditioneel sterk gericht op de technische bewijsvoering in strafzaken (sporenonderzoek). De forensische geneeskunde¹³⁰ (zie uitgebreid Cohen, Holtslag, Leliefeld en Ten Haeff (red.), 1996) en de natuurwetenschappen spelen daarin een zeer belangrijke rol.¹³¹ Specialistische kennis wordt gebruikt en verder ontwikkeld in de vorm van forensische expertise. Daarbij moet worden aangetekend dat veelal de ontwikkelingen van de disciplines meer op de voet worden gevolgd en daarna toegepast, dan dat er sprake is van innovatieve kennisontwikkeling. Tot de jaren negentig was er van onderlinge samenwerking

¹²⁸ Misdaadanalyses is een verzamelnaam van allerhande analyses zoals geografische criminaliteitsbeelden, daderprofielen, methodeanalyses, enz. (Moerland en Rovers, te verschijnen).

¹²⁹ Voornamelijk toepassingsgerichte kennis.

¹³⁰ Cohen, Holtslag, Leliefeld en Ten Haeff (1996) Forensische geneeskunde. Raakvlakken tussen geneeskunde, gezondheidszorg en recht, Assen: Van Gorcum.

¹³¹ Malsch, M. & J.F. Nijboer (1999) *Complex cases: perspectives on the Netherlands criminal justice system*, Amsterdam: Thela Thesis.

tussen forensische instituten nauwelijks sprake. Zoals eerder is aangegeven zal de vraag naar forensische kennis de komende decennia sterk toenemen. De sterke juridisering van conflicten in de samenleving brengt de inschakeling van forensische expertise ook in andere domeinen dan het strafrecht. De nieuwe ontwikkelingen op het gebied van (bio)genetica en ICT-technologie zullen de forensische wetenschappen verder stimuleren. De concentratie binnen een instituut (NFI) leidt niet tot een versnippering binnen deze kennisinfrastructuur, al zouden universiteiten daarin ook een rol van betekenis kunnen spelen.

5 Private instellingen en bedrijven

De grote vraag naar direct toepasbare kennis in het veld en het onvermogen, respectievelijk de onwil van universitaire onderzoekers daaraan te voldoen, heeft een markt geschapen voor commerciële onderzoekinstellingen op het gebied van criminaliteit en criminaliteitsbestrijding. De meeste zijn opgericht in de jaren tachtig. De versnipperde vraag naar kennis stelt deze bureaus in staat wetenschappelijk onderzoek te verrichten op uiteenlopende terreinen. Veel onderzoek bestaat uit kortlopende beschrijvende en diagnostiserende studies die toegespitst zijn op de situatie van de specifieke opdrachtgever. Organisatieadviesbureaus worden vaak ingeschakeld door organen van criminaliteitsbestrijding. Naar kennisontwikkeling (theorievorming) op lange termijn wordt om voor de hand liggende redenen in de commerciële sector minder gestreefd. Daar komt bij dat in de jaren negentig de commerciële bureaus geduchte concurrentie van de universiteiten hebben gekregen. Instituten als het COT (UL), IVA (KUB), ITS (KUN), IPIT (UT) om maar enkele te noemen, opereren succesvol in de markt van het opdrachtonderzoek.

De laatste jaren hebben ook de grotere accountantskantoren en organisatieadviesbureaus afdelingen opgericht die zich richten op de criminaliteitsbestrijding. Zij concurreren mee in de werving van opdrachtonderzoeken en adviezen. Speciale afdelingen zijn die van forensische accounting die opsporingsorganen adviseren en ondersteunen in de opsporing en vervolging van strafbare feiten, in het bijzonder van fraude en het achterhalen van misdaadgeld bij criminele groepen. Veel van deze kennisproductie gaat buiten het publieke domein om: van een wetenschappelijke debat is nauwelijks sprake. Dit kan ook worden gesteld over de kennisproductie van verzekeringsmaatschappijen. Daarbinnen worden allerlei risicoanalyses en daderprofielen opgesteld die als vertrouwelijke bedrijfsinformatie worden beschouwd.

Bijlage VI:

Universitair Onderwijs in Nederland op het gebied van criminaliteit en criminaliteitsbestrijding

I Faculteiten der Rechtsgeleerdheid

Universiteit van Amsterdam

Inleiding criminologie
 Verdieping criminologie
 Actualiteiten criminologie
 Scriptie criminologie
 Penitentiair recht
 Forensische expertise in het strafrecht
 Milieustrafrecht
 Economisch en financieel strafrecht
 Fiscaal strafrecht

Universiteit Leiden

Propedeusevak criminologie (keuzevak)
 Criminologie (d-fase strafrechtelijke afstudeerrichting)
 Criminology (voor buitenlandse studenten)
 Criminalistiek (d-fase strafrecht)
 Criminologie (keuzevak sociale wetenschappen)
 Penitentiair recht
 Forensische psychiatrie
 Forensische accountancy
 Rechtssociologie
 Bewijsrecht (*Criminal evidence*)

Katholieke Universiteit Brabant

Criminologie, empirische aspecten van de strafrechtspleging
 Computercriminaliteit 1
 Computercriminaliteit 2
 Forensische psychiatrie 1
 Forensische psychiatrie 2

Penitentiair recht
Fiscaal strafrecht
Milieurecht (met strafrechtaspecten)
Financieel- economisch strafrecht
Capita selecta criminologie (wisselende onderwerpen, nu voordeelontneming)

Katholieke Universiteit Nijmegen

Criminologie (d-fase strafrechtelijke afstudeerrichting)
Forensische psychiatrie
Penologie (d-fase strafrechtelijke afstudeerrichting)
Comparative criminal law and procedure

Universiteit Groningen

Criminologie I (Inleiding criminologie)
Criminologie II (Jeugdcriminologie)
Criminologie III (Capita selecta)
Criminalistiek
Inleiding psych. voor juristen
Forensische psychiatrie
Penitentiair recht
Penologie

Universiteit Utrecht

Inleiding criminologie (d-fase strafrechtelijke afstudeerrichting)
Vervolg 1 (zware georganiseerde misdaad)
Vervolg 2 (leren toepassen van sociaal wetenschappelijke/criminologische theorie en methode in concreet empirisch onderzoek)
Vervolg 3 (criminaliteits- en veiligheidsbeleid)
Politie en mensenrechtenschendingen
Psychiatrie en recht; mensbeelden
Psychiatrie voor juristen
Forensische psychiatrie
Forensische psychiatrie en psychologie
Penitentiair recht/penologie

Erasmus Universiteit Rotterdam

Criminologie (d-fase strafrechtelijke afstudeerrichting)
Jeugdstraf(proces)recht en jeugdcriminologie
Criminaliteit en strafrechtspleging
Comparative criminology and penology
Politie en veiligheid
Geweld
Opiumwetgeving en drugbeleid
Rechtssociologie
Rechtspsychologie
Detentierecht en penologie

Universiteit Maastricht

Criminologie
Inleiding in de organisatiecriminologie
Slachtoffers in het strafrecht
Materieel strafrecht en criminele politiek
Inleiding tot de forensische psychiatrie en psychologie

Vrije Universiteit

Inleiding Criminologie
Verdieping Criminologie
Methoden en Technieken I
Methoden en Technieken II
Capita Selecta Criminologie
Misdaadanalyse
Politieright
Criminal law topics
Forensische Psychiatrie
Penitentiair recht
Geweld in het gezin
Integratievak Rechtspleging
Integratievak Publiekrechtelijke Rechtshandhaving
Forensische kinder- en jeugd psychologie
Rechtssociologie

II Overige faculteiten**Universiteit van Amsterdam (Sociale Wetenschappen)**

Forensische psychologie

Universiteit Twente (faculteit Bestuurskunde)

Vrije afstudeerrichting (minor) veiligheidsstudies:

- Criminologie I
- Criminologie II
- Politiestudies
- Veiligheidszorg en risicobeheersing

Erasmus Universiteit Rotterdam (Sociale Wetenschappen)

Beleidsociologie (onderdeel criminaliteitsbestrijding)

SVB/GVB (grote stedenproblematiek, onderdeel criminaliteit)

Faculteit Economie (Accountancy)*Forensic Auditing* (post-doc voor fraude- en corruptie onderzoek)**Vrije Universiteit**

Faculteit Medische Wetenschappen

Forensische Kinder- en Jeugdpsychiatrie

Universiteit van Amsterdam

Instituut voor Interdisciplinaire Opleidingen

Minor Forensische Wetenschappen (Rechten, Criminologie, Psychologie)

Achtergrondstudies

Serie achtergrondstudies van de Adviesraad voor het Wetenschaps- en Technologiebeleid

24. Met het oog op de toekomst: december 2001 ISBN 90 77005 06 4; Dfl. 25,-.
23. Innovatie², prof.dr. D. Jacobs en drs. J. Waalkens, september 2001. ISBN 90 14 08152 9. Dfl 42,50
22. Protecting the digital endeavour: juni 2001 ISBN 90 770 0502 1; Dfl. 25,-.
21. Intellectual property rights in a knowledge-based economy: juni 2001 ISBN 90 770 0501 3; Dfl. 25,-.
20. Verlangen naar de eindeloze zee. Rapportage van de verkenningscommissie 'kennis voor de netwerkeconomie': januari 2001 ISBN 90 346 3920 7; Dfl. 25,-.
19. Fixed and Fuzzy Boundaries in Higher Education, jan. 2001. Jeroen Huisman en Frans Kaiser, editors (CHEPS). ISBN 90 346 3911 8; Dfl. 25,-.
18. Over stromen: kennis- en innovatieopgaven voor een waterrijk Nederland, juni 2000. ISBN 90 505 9109 4; verkrijgbaar bij de NRLO.
17. Bouwen op kennis. Rapportage verkenningscommissie Bouw, maart 2000. ISBN 90 346 3812 X; verkrijgbaar bij AWT Dfl. 30,-.
16. Gedragwetenschappen in context. Essays over beleidsrelevantie en wetenschappelijke uitdagingen, okt. 1999. Kees Vos en Véronique Timmerhuis (redactie). ISBN 90 399 1692 6. Dfl. 62,50.
15. In het hart van de wetenschap. Naar Total E-quality en diversiteit in de universiteit, okt. 1999. Mineke Bosch, Isabel Hoving, Gloria Wekker. ISBN 90 399 1691 8. Dfl. 62,50.
14. Ruimte voor vernieuwing. Ervaringen binnen de technische en natuurwetenschappen, aug. 1999. Dr. V.C.M. Timmerhuis. ISBN 90 346 3682 8. Dfl. 25,-.
13. Van vinding naar klant. Een onderzoek naar de time-to-market, dec. 1998. Drs. R.M. Braaksma en drs. A. Bruins. ISBN 90 346 3640 2. Dfl. 30,-.
12. Harry Beckers over innovatie, nov. 1998. Ton Langendorff (redactie). ISBN 90 346 3617 8; Dfl. 30,-.
11. The Strategic Position of Technology Research Organisations in Europe: Energy, Aerospace and Marine Technology, febr. 1998 (English report). H. Schaffers (projectleider). ISBN 90 346 3514 7; Dfl. 30,-.

10. De kunst van het innoveren: het combineren van 'zachte' en 'harde' kennis, okt. 1997. Ton Langendorff. ISBN 90 399 1377 3; Dfl. 34,95.
9. Regulation, Competition and Innovation, nov. 1996 (English report). Frans van Waarden. ISBN 90 346 3373 X; Dfl. 25,-.
8. Innovatie, concurrentie en regelgeving; acht sectorcases, okt. 1996. Dany Jacobs (projectleider). ISBN 90 346 3354 3; Dfl. 30,-.
7. Technologiebeleid in enkele Europese regio's; zeven reisverslagen, okt. 1995. Ir. C.J. van Riel. ISBN 90 346 3229 6; Dfl. 25,-.
6. Innovatie in Nederland, de regio voorbij?, sept. 1995. Drs. J.Waalkens, drs. W.G.van der Weij, prof.dr. P.H. Pellenbarg, dr. J. van Dijk. ISBN 90 346 3221 0; Dfl. 30,-.
5. Over de toekomst van de wetenschappelijke informatievoorziening, juni 1995, Gerben Wierda. ISBN 90 346 3195 8; Dfl. 30,-.
4. Technologie en sectorstructuur, 10 sectoren nader bekeken, apr. 1994, Dany Jacobs (projectleider). ISBN 90 346 3068 4; Dfl. 25,-.
3. De top 100 van industriële bedrijven in Nederland 1913-1990, juni 1993, E. Bloemen, J. Kok en J.L. van Zanden. ISBN 90 346 2859 0; Dfl. 25,-.
2. Over duurzaamheid gesproken; verslag van de conferentie Techniek & Duurzaamheid, januari 1993, mrt. 1993. Tom Horn, Hendrik Sniijders en Kees Vos (redactie). ISBN 90 346 2849 3; Dfl. 10,-.
1. Science and technology indicators 1991, 1991, (English report). T.C.M. Horn and T. Langendorff. ISBN 90 346 2597 4; Dfl 35,-. Deze studie is niet meer te bestellen. Een inlijxemplaar is bij de AWT aanwezig.